

ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ

Альманах научно-методических материалов

№ 8 май 2020

АЛМАТЫ
2020

УДК 378
ББК 74.58
Д 14

Рекомендовано к изданию
Ученым советом факультета довузовского образования

Рецензенты:

доктор филологических наук профессор *А.Е. Саденова*
доктор педагогических наук профессор *С.Б. Бегалиева*

Под общей редакцией доктора филологических наук профессора *Ж.А. Нуршаиховой*

Д 14 «Дайджест педагогических новаций»: Альманах / сост. Ж. Нуршаихова. — Алматы, 2020. — №8 апрель 2020. — 94 с.

ISBN 978-601-332-756-3

Восьмой номер альманаха «Дайджест педагогических новаций» посвящен 35-летнему юбилею кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби. Кафедра русского языка для иностранных граждан была основана в КазГУ им. С.М. Кирова в 1985 году.

В этом номере в первом разделе собраны научно-методические материалы ученых, работающих в области РКИ и КазКИ, а также труды преподавателей вузов, колледжей и школ Казахстана.

С первого номера (2013) в «Дайджесте...» публиковались поэтические и прозаические работы студентов и школьников, принимавших участие в творческом конкурсе «Мир и человек» на получение ежегодной стипендии имени Народного писателя Азильхана Нуршаихова. В 2019 году организаторы конкурса изменили его формат. На Конкурс-2019 и получение стипендии в этом году принимались художественные работы, иллюстрирующие роман А. Нуршаихова «Годы радости и любви». Репродукции некоторых из них публикуются в этом журнале.

Альманах состоит из следующих разделов: Юбилей кафедры. Наука и практика. Конкурс-2019. Лингвистические этюды. Любимая поэзия. Немного юмора. Наши юбилеры. Об авторах.

Тексты публикуются без изменения в авторской редакции.

УДК 378
ББК 74.58

ISBN 978-601-332-756-3

© Нуршаихова Ж.А., 2020
© Коллектив кафедры, 2020

Посвящается 35-летнему юбилею кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби (1985-2020)

**ДАЙДЖЕСТ
ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ
СОДЕРЖАНИЕ**

☞ РАЗДЕЛ, ПОСВЯЩЕННЫЙ ЮБИЛЕЮ КАФЕДРЫ	
1. Нуршаихова Ж.А. О «Дайджесте педагогических новаций»	6
2. Саденова А.Е. Тағылымы ерен білім мекені	8
3. Нуршаихова Ж.А. Жизнь кафедры и кафедра в нашей жизни (35-летняя история кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовской подготовки КазНУ им. аль-Фараби	10
☞ РАЗДЕЛ 1. НАУКА И ПРАКТИКА	
4. Алимова Р.Т. Шет тілдік білім беруге үйретудегі пікірсайыстың түрлері мен сипаттамасы	15
5. Асылбекова Г.У. Көркем шығармаларда қолданылатын эпитет жайлы бірер сөз.	18
6. Akhmedova A.K. Study Of Categories Gender And Number Of Nouns In The Classroom Russian As A Foreign Language	22
7. Барлыбаева М.С. Современный урок в рамках обновленного начального образования	24
8. Берденова К. А. Мағжан ақынның дүниетаным әлемі	27
9. Досмайлова К.У. Қазақ тілін оқытудың тиімді жолдары	30
10. Ignatova E.R., Tolmacheva D.S., Sadenova A.E. Reading And Listening As A Forms Of Speech Activity For Foreigner Students, Studying The Kazakh And Russian Languages	33
11. Ихсанғалиева Г.К., Нуржанова Ж.С. Игровые технологии как одна из форм интегрированного обучения РКИ	38
12. Каскабасова Х.С. Психолингвистический аспект при обучении второму языку	41
13. Курманова Т.В., Азнабакиева М.А. Елтану материалдары негізінде шетелдік студенттердің тілдік құзіреттіліктерін қалыптастыру	46
14. Нарегеева А., Нұртілеуова С. Ерте жастан ағылшын тілін оқытудың ерекшеліктері мен әдіс-тәсілдері	49
15. Рүстембеков М.К., Асылбекова Н.Ө. Тілдік қарым-қатынас ұлттық мәдениеттің бір бөлігі	52
☞ РАЗДЕЛ 2. КОНКУРС-2019	
16. Мұсаева Г.Ә., Нұршайықова Ж.Ә., Саденова А.Е. «Махаббат, қызық мол жылдар» романындағы кейіпкерлер әлемі. Шығармашылық байқау-2019	57
17. Нуршаихова Ж.А., Мусаева Г.А., Саденова А.Е. Новый формат конкурса на стипендию имени Народного писателя РК Азильхана Нуршаихова	59
☞ РАЗДЕЛ 3. ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ЭТЮДЫ	
18. Алтынбекова О.Б. «Такой волнительный день!»	63
«Это будет моя лучшая фильма!»	64
☞ РАЗДЕЛ 4. ЛЮБИМАЯ ПОЭЗИЯ	
19. Алтынбекова О.Б. Феномен русской поэзии в Казахстане: «Команда молодости нашей»	66

§ РАЗДЕЛ 5. ЧТО РУССКОМУ ЛЕГКО – ИНОСТРАНЦУ НЕ ПОНЯТЬ	
20. Статья из AdMe.ru 8 особенностей русского языка, которые могут вызвать у иностранцев приступ мигрени	83
§ РАЗДЕЛ 6. НАШИ ЮБИЛЯРЫ	
21. Торохтий Л.С. Молодые юбиляры кафедры	87
22. Дүйсенбаева Р. Ерен еңбек иесі	87
23. Койшыбаева Г.С. Алме Казмагамбетовой – 50!	90
24. Торохтий Л.С. Коллега – юбиляр!	91
§ РАЗДЕЛ 7. ОБ АВТОРАХ	
25. Авторы «Дайджеста педагогических новаций»	92

О «ДАЙДЖЕСТЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ»

Ж.А. Нуршаихова
КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Восьмой номер альманаха «Дайджест педагогических новаций» посвящен 35-летию юбилею кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби.

В 2012 году кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования Казахского национального университета им. аль-Фараби впервые в Казахстане провела Республиканский фестиваль педагогических идей «Диагностика технологий в преподавании языков». С тех пор встречи подобного рода (фестивали, семинары, круглые столы, виртуальные конференции) стали площадкой для дискуссий по актуальным проблемам обучения казахскому и русскому языкам как иностранным.

На обсуждение выносились современные научно-методические технологии в области преподавания языков, участники обменивались передовыми методиками, знакомили и знакомились с новыми разработками. Появилась необходимость ежегодно собирать этот материал и сделать его доступным для заинтересованных лиц. То есть возникла необходимость издания ежегодного республиканского научно-методического журнала, в котором были бы представлены педагогические новации казахстанских лингвистов. В 2013 году вышел первый номер альманаха «Дайджест педагогических новаций».

Традицию совместных научных диспутов и издание журнала поддержала республиканская вузовская общественность, которая была представлена учеными ведущих университетов Казахстана (КазНУ им. аль-Фараби, КазНПУ им. Абая, КазУМОиМЯ им. Абылай хана, КазГосЖенПУ, КазНМУ им. С.Д. Асфендиярова, КазНПТУ им. К.И. Сатпаева, университет менеджмента, ПГУ имени С. Торайғырова (Павлодар), ТГУ им. М.Х. Дулати), присутствовавшими на Фестивале педагогических идей в 2012 году.

Радует также, что не остались равнодушными к вопросам преподавания языков и учителя казахстанских школ. Их ежегодное участие в наших конференциях, круглых столах показывает, что есть еще энтузиасты, неравнодушные учителя, которым небезразлично ЧТО и КАК они преподают, и они с удовольствием делятся своими разработками, методиками и технологиями.

Юбилейный альманах по-прежнему состоит из нескольких разделов. Первый раздел этого номера называется «Наука и практика».

Статьи, опубликованные в этом разделе, посвящены проблемам преподавания языков в национальной и иностранной аудитории. Раздел актуален в том плане, что до настоящего времени не существовало периодических изданий, посвященных комплексной дескрипции сущности преподавания второго языка во всем ее многообразии. С этой позиции переключка педагогических идей в преподавании языков становится той областью, которая способна заинтересовать не только преподавателей практического русского и казахского языков, но и ученых, занимающихся изучением когнитивных процессов в сознании инофонов, изучающих неродные языки.

Не вызывает сомнения и тот факт, что инновационные педагогические решения, описываемые авторами альманаха, могут быть применимы при разработке учебных пособий и презентаций по преподаванию языков.

Во втором разделе традиционно размещались лучшие поэтические и прозаические работы студентов и школьников, принимавших участие в творческом

конкурсе «Мир и человек» на получение ежегодной стипендии имени Народного писателя РК Азильхана Нуршаихова. Но формат прошедшего творческого Конкурса-2019 был изменен. Организаторы назвали его «Мир героев романа А. Нуршаихова «Годы радости и любви» и предложили участникам присылать художественные работы, представляющие собой иллюстрации к этому роману.

Третий раздел «Лингвистические этюды» продолжает вести наш постоянный автор, доктор филологических наук профессор О.Б. Алтынбекова.

В этом году раздел «Любимая поэзия» рассказывает о поколении поэтов и писателей разных национальностей, которые создали феномен русской литературы в Казахстане.

Ежегодно на «Страничке юмора» публиковались студенческие языковые курьезы, допускаемые иностранными студентами в речи. В этом году мы цитируем материалы из приложения AdMe.ru, в которых описываются трудности в усвоении русского языка.

Надеемся, что альманах «Дайджест педагогических новаций» с каждым годом приобретает известность и становится научно-методической трибуной преподавателя-лингвиста, стимулирующей к новым интересным идеям.

Желаю всем неугасающего творческого вдохновения!

*К 35-летию кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев
факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби*

ТАҒЫЛЫМЫ ЕРЕН БІЛІМ МЕКЕНІ

Қымбатты достар!

Биыл Шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасының 35 жылдық мерейтойы!

Осы айтулы мерекемен Сіздерді шын жүректен құттықтаймын!

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ тарихында 1985 жылдан бастап бүгінге дейін 35 жылға жуық кафедра ұстаздары шетелдік түлектер легін білікті де, білімді етіп дайындап, қолынан түлетіп ұшырып келеді. 35 жылға жуық уақыт бойы білім әлемінде желкен керіп келе жатқан біздің кафедрамыз бүгінгі күні университеттегі бірден бір шетелдік жастардың басын қосатын, халықтың рухани жан дүниесін байытуға өз үлесін тигізетін, білім алғысы келетін әрбір шетелдік азаматқа өзіміздің ұлттық ерекшеліктерімізді сақтай, ескере отырып, бағыт-бағдар беруші руханият мекеніне айналып отыр.

Заманымыздың заңғар жазушысы М. Әуезов: «Адам мен адамды, ел мен елді теңестіретін нәрсе – білім» деген екен. Әлемнің Германия, Испания, Италия, АҚШ, Швейцария, Дания, Франция, Жапония, Қытай, Корея, Ауғанстан, Вьетнам және басқа да шетелдерінен қазақ және орыс тілдерін оқу үшін Қазақстанға келген жүздері басқа болғанымен жүректері білім мен өнерге құштар, тілдері басқа болғанымен тілектері тоғысқан шетелдік жастар қара шаңырақ әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультетінде шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасында бір үйдің баласындай тату-тәтті білім алып жатыр. Орта ғасырда өмір сүрген Жүсіп Баласағұн: «Өнер, білім – қос қанаты адамның, осыменен білерсің тілін ғаламның», - деп жазып кеткеніндей, кафедраның педагогикалық қабілеттіліктері жоғары және ұстаздық өрелері биік профессор-оқытушы құрамы әр жастың жүрек қалауын терең зерделеп, оқуға деген қызығушылық танытқан шетелдік азаматтардың таным көкжиектерін кеңейту бағытында үлес қосып келеді. Көптеген шетелдік студенттерді қазақ және орыс тілдерін меңгеруге ынталандырып, әр түрлі деңгейдегі білімге деген сұраныстарын қанағаттандырып, тілді биік дәрежеде үйретіп, кәсіби әрі шебер білім беру әлемінде жоғары деңгейде аянбай еңбек етіп, білім беруде.

Ұлттың дамуы – білім құндылықтарынан бастау алады десек, осыдан 35 жыл бұрын бой көтерген бұл кафедра бүгінде шетелдік жастарға лайықты білім беріп, тәрбиелеп, сара жолға салатын білім мекеніне, университетіміздегі ең беделді кафедраның біріне айналды. Тамыры бекіген кафедрамыз бүгінгі күнде көркейіп, озық та инновациялық технологиялар мен білікті қызметкерлердің ерен еңбегінің арқасында жаңару үстіндегі білім мекеніне айналып, дамуын жалғастыруда.

Ғылыми дәрежесі шыңға шырқаған ғалымдарымыз бен білікті оқытушыларымыздың арқасында кафедрамыз әлемнің көптеген дамыған мемлекеттерінің елшіліктерімен, жоғары оқу орындары және білім беру орталықтарымен берік ынтымақтастық қатынас құрып, өз абыройы мен беделін шартарапқа тарату жолында жемісті еңбек етуде.

Шетелден келген шәкірттер білімнің бастауын осы ұстаздардан алып, биік белестерге көтеріліп, ұлттық тілімізбен, өнерімізбен және тіл мәдениетімізбен танысып, білімдерін ұштауда зор жетістіктерге жеткеніне қуанып, өз алғыстарын білдіріп келеді.

Кафедра 35 жыл ішінде талай асулардан, күрделі кезеңдер мен қилы жолдардан өтті. Осы жылдар ішінде мыңдаған шетелдік жастар білім алып, қияға қанат қақты. Кафедра түлектері таяу және алыс шетелдерде жемісті қызмет етуде.

Кафедраға табысты да мақсатты дамуды, дәстүр жалғастығын, абырой-беделі мен мәртебе-мерейінің асқақтай түсуін, ұстаздарға зор денсаулық, рухани күш-қуат, шығармашылық белсенділік және табысты еңбек, ал студенттерге білім жолында шыдамдылық пен зор күш-жігер тілеймін!

Алар асуларыңыз бен белестеріңіз көп болсын! Білім мен ғылымның деңгейін арттыруда атқарып жатқан еңселі еңбектеріңіз табысты болсын!

Ізгі ниетпен,
Шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру
дайындығы кафедрасының меңгерушісі,
филология ғылымдарының докторы
А.Е. Саденова

ЖИЗНЬ КАФЕДРЫ И КАФЕДРА В НАШЕЙ ЖИЗНИ

(35-летняя история кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби)

Ж.А. Нуршаихова

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Для кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби этот год – юбилейный. 35 лет назад в 1985 году в КазГУ им. С.М. Кирова была основана кафедра РКИ (русский как иностранный), которую возглавил к.ф.н. доцент Герман В.А.

Он начал работу фактически с нуля: преподавателей на кафедру собирал по крупинке, с любовью в течение 2-х лет и создал замечательный коллектив, который в перспективе должен был стать научно-методическим центром языковой подготовки иностранцев в Казахстане. На должность преподавателей были приглашены выпускники УДН им. М.Тореза – Гайворон С.К., Друзь А.В., Кривенко В.В., Нурмухамбетов Е.К., выпускники МГУ – Айтпаева А.С., Жуламанова И.Г., Кильдюшова И.В., ЛГУ – Шуховцова Т.А., закончившая аспирантуру в Московском пединституте им. Н.К.Крупской – к.ф.н. Валеева У.К., выпускница Абаканского университета – Екшембева Л.В., а также молодые и перспективные преподаватели КазГУ и других вузов Алма-Аты: Аскарлова Ж.А., Катаева Л.А., Курышжанова А., Нуршаихова Ж.А., Пак Е.А., Саина С.Т., Сапронова И.И., Степанова Е.М., Торохтий Л.С. и др. Мы преподавали русский язык иностранцам в абсолютно интернациональном составе.

Кафедра была основана в советский период, пережила перестройку, несколько раз меняла свой состав, сменила нескольких руководителей, но сохранила свое ядро, свою атмосферу. Преподаватели менялись вместе с кафедрой: защищали кандидатские, докторские диссертации, создавали новые учебники и учебные пособия. Идеи и технологии, рожденные в научных трудах коллектива кафедры, применялись в практической работе в аудитории.

В России ко времени образования нашей кафедры уже более 30 лет существовала методика РКИ. Выпускники УДН, работавшие на кафедре и специальностью которых был русский язык как иностранный, учили остальных членов кафедры азам преподавания иностранцам. Мы были как щенята, которых бросили в воду, чтобы научить плавать. Мы учили, учась. Первые наши студенты были для нас своеобразным экспериментальным полигоном. У нас был знаменитый учебный комплекс «Старт» для подготовительных факультетов вузов СССР, благодаря которому мы начинали познавать новый для нас мир русского языка с позиции преподавания РКИ. Работа первого поколения нашей кафедры конца 80-х годов проходила в неповторимой атмосфере творчества, увлеченности своим делом, понимания социальной значимости своей профессии.

Проблема преобразования мысли, идеи, технологии в готовый продукт – вот задача, над которой все мы сообща трудимся вот уже 35 лет. Актуализация этой проблемы требует соответствующих подходов и интерпретаций. Более 200 коллективных работ: монографии, сборники научных трудов / материалы международных конференций, проведенных кафедрой, учебники, учебные пособия, 8 номеров альманаха «Дайджест педагогических новаций», – все это демонстрирует усилия коллектива по формированию научной базы теории усвоения РКИ и КазКИ и обозначает ту теоретическую платформу, на которой строится практика преподавания второго языка.

Период с 1985 года (в этом году была основана кафедра РКИ) по настоящее время можно назвать периодом становления прикладного направления в казахстанской русистике – теоретической и практической лингвистики как теории усвоения РКИ.

Если РКИ как научное направление уже существовало в России много лет, для Казахстана оно явилось новым. Его необходимо было развивать в местных условиях дву- и полиязычия при наличии экстралингвистических факторов, связанных с политическими, экономическими, культурными, ментальными изменениями в жизни республики конца 20 – начала 21 века. И коллектив кафедры трудился и трудится над этим.

Нас интересует функционально-коммуникативное пространство, которое представляет собой неразрывное единство двух начал: теории и практики обучения языкам. Функционально-коммуникативный лингводидактический подход предполагает активное усвоение языка: понимание устных сообщений и письменных текстов, а также продуцирование устной и письменной речи.

Сейчас можно с уверенностью сказать, что на кафедре сложилась своя научно-методическая школа по исследованию вопросов усвоения неродного языка, теоретические положения которой полностью нашли применение в аудиторной работе со студентами. Точнее можно сказать, что научно-методические поиски того, как донести до студента новый язык, как сделать знакомство, а затем и дружбу с этим языком – праздником, нашли отражение в теоретических изысканиях наших коллег. Тематика докторских и кандидатских диссертаций членов кафедры, защищенных за эти годы, наглядно демонстрирует это:

докторские диссертации:

1. Языковые модули и овладение языком – Л. Екшембеева, 2000 (научный консультант – д.филол.н. профессор Э.Д. Сулейменова);
2. Теория алгоритмизированного синтаксиса – Ж. Нуршаихова, 2003 (научный консультант – д.филол.н. профессор Э.Д. Сулейменова);
3. Интегративная теория усвоения неродного языка – Г. Утебалиева, 2007 (научный консультант – д.филол.н. профессор Э.Д. Сулейменова);
4. Предикатоцентрическая теория усвоения второго языка – А. Агманова, 2008 (научный консультант – д.филол.н. профессор Э.Д. Сулейменова);
5. Диалогтық дискурс: қазақ тілін деңгейлік меңгеру – А. Саденова, 2010 (научный консультант – д.филол.н. профессор Ж.А. Нуршаихова);
6. Когнитивные и психолингвистические механизмы формирования имиджа Казахстана – Г. Ихсангалиева, 2010 (научный консультант – д.филол.н. профессор Шаймерденова Н.Ж.);
7. Теория и практика ортологии: грамматические основы отонимических наименований – У. Мусабекова, 2010 (научный консультант – д. филол.н., профессор Н.Ж. Шаймерденова).

кандидатские диссертации:

1. Обучение студентов-иностранцев аудированию на русском языке в учебно-профессиональной сфере общения – К. Якубаева, 2001 (научный руководитель – д.пед.н. профессор У.А. Жанпейсова);
2. Цветовая палитра мира и культурно-фоновые знания – Ж. Нуржанова, 2001 (научный руководитель – д.филол.н. профессор Н.Ж.Шаймерденова);
3. Коммуникативно-семантические группы в разноструктурных языках – И. Жуламанова, 2002 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Э.Д.Сулейменова);
4. Стратегическая компетенция во втором языке – Г. Утебалиева, 2002 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Э.Д. Сулейменова);

- 5 Философские аспекты современной историко-художественной прозы Казахстана и Средней Азии. – *Д. Толмачева* (научный руководитель – акад. З.А. Ахметов);
- 6 Семантика одоративных единиц и образно-перцептивные стереотипы – *У. Мусабекова*, 2004 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Н.Ж. Шаймерденова);
- 7 Семантика жестов: национальная и универсальная природа – *М. Ешимов*, 2004 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Г.Б. Мадиева);
- 8 Романы Ю.В. Бондарева 70-х – первой половины 80-х годов (проблемы жанра) – *Е. Игнатова*, Москва (научный руководитель – к.филол.н доцент К.С. Курова);
- 9 Парономатические варианты слова – *М.И. Акберди*, 2005 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Э.Д. Сулейменова);
- 10 Виртуализация казахского предложения с целью усвоения – *Г. Мусаева*, 2006 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Ж.А.Нуршаихова);
- 11 Теледидар тілінің лингво-прагматикалық аспектілері – *Г. Машинбаева*, 2007 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Б. Момынова);
- 12 Вербализация проксемного поведения в языке художественной литературы – *А. Казмагамбетова*, 2007 (научный руководитель – д.филол.н., профессор Н.Ж. Шаймерденова);
- 13 Қазақ тіліндегі тұрмыстық лексиканың қатысымдық сипаты – *Ж.Ибраимова*, 2009 (научный руководитель – д. филол. н. Ф.Ш. Оразбаева).

Все перечисленные труды являются научной базой теории усвоения второго языка и разработанных в диссертациях инновационных технологий, используемых на занятиях по РКИ и КазКИ на факультете довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби.

С начала 90-х годов иностранные граждане начали проявлять интерес к государственному языку. Это послужило толчком для развития нового направления в казахстанской лингвистике – КазКИ (казахский язык как иностранный) и повлекло за собой необходимость решения массы новых задач: обоснование методической концепции преподавания КазКИ, создание программ, учебников и учебных пособий, адресованных новой категории учащихся. С этого времени теория и практика усвоения неродного языка иностранцами начинает развиваться на кафедре в двух направлениях – РКИ и КазКИ.

Хотелось бы особенно подчеркнуть, что все научные труды, защищенные нашими коллегами и опубликованные в статьях и монографиях, а также реализованные в учебных пособиях – это не разрозненные труды, это главы одной большой книги, соединенные общей идеей, общей композицией. Это монолит, составляющий основательную научную базу теории усвоения КазКИ и РКИ в Казахстане именно потому, что рождены они в самом процессе работы в иностранной аудитории.

Профессор М.И. Конюшкевич (Беларусь) в одном из своих отзывов писала – «эти диссертации (перечисленные выше докторские исследования) представляют собой национальную научную школу казахстанской русистики, подчиняющей теоретические разработки прагматическим задачам развития в Республике Казахстан гармоничного двуязычия».

Методики новых технологий обучения, разработанные в результате перечисленных научных исследований, внедряются в учебный процесс кафедрой языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования Казахского национального университета им. аль-Фараби. К этим технологиям мы относим:

1. структурирование простого предложения на начальном этапе обучения (отражено в учебном пособии для ВКЯ (введение в казахский язык для студентов, изучающих русский язык) Ж. Нуршаиховой, Г. Мусаевой «Бастау...», в учебном пособии Ж. Нуршаиховой «Анатомия русского предложения», в учебнике Г. Мусаевой «Қазақ тілі – шет тілі ретінде» (Базалық деңгей-1);
2. алгоритмизированная технология презентации грамматического материала (отражено в учебной программе «Практический русский язык» Ж. Нуршаиховой, У. Валеевой и др.; в учебном пособии Ж. Нуршаиховой «Анатомия русского предложения», в учебниках Г. Мусаевой «Қазақ тілі – шет тілі ретінде» (Базалық деңгей-1); «Қазақ тілі – шет тілі ретінде» (Жалғастырушы деңгей-2);
3. модульная технология, основанная на модульном представлении языковых знаний через представление пространства коммуникации как системы модулей (используется на практических занятиях по русскому языку для иностранцев);
4. гипертекстовая технология использована при составлении учебного пособия для продвинутого уровня обучения (уровня В₂) с тем, чтобы студент при усвоении материала двигался по смысловому пространству гипертекста в разных направлениях (отражено в учебном пособии Ж.Нуршаиховой, У.Валеевой «Люди мира», «Этнокультурная коммуникация в монологах и диалогах»);
5. динамическая модель усвоения, основанная на преодолении линейности в презентации учебного материала и внедрении многоуровневой презентации, позволяющей учитывать индивидуальные стратегии и стили обучения (используется на практических занятиях по русскому языку для иностранцев и отражены в большом количестве учебных пособий и статей коллектива кафедры);
6. интегративный метод вовлечения инофона в процесс усвоения языка путем активизации его способностей (в учебных пособиях);
7. использование мультимедийных средств обучения (отражено в учебном пособии Т.А.Шуховцовой «Деятели русской культуры в Казахстане» и интерактивном учебном пособии Ж. Нуршаиховой и Г. Мусаевой «Қазақ тілі»);
8. интерактивные методики (используются практически на всех занятиях по русскому и казахскому языкам для иностранцев (отражены в многочисленных учебных пособиях и статьях по всем предметам, преподаваемым на факультете).

Таким образом, можно сказать, что происходящие в настоящее время интеграционные процессы, активно проявляющиеся и усиливающиеся во всех сферах человеческой деятельности, отражаются и в практике преподавания РКИ и КазКИ на нашей кафедре.

Расширение международных связей, интернационализация всех сфер общественной, политической и экономической деятельности Казахстана вызвало серьезный интерес к нашей стране во всем мире. И наш труд, раньше державшийся лишь на горстке энтузиастов-практиков, из года в год становится все более осозанным, коммуникативным, более полагающимся на новейшие научные разработки, авторами которых являются члены нашего коллектива.

Всплеск интереса к науке и методическим новинкам вызван в первую очередь тем, что языки преподавания (казахский и русский как иностранные) стали реально востребованными. Стремление государств к использованию единого информационного пространства усиливает роль и значение казахского и русского языков как иностранных. Эти языки становятся необходимым инструментом для коммуникации, для получения профессии, для получения знаний о сильной стране, имеющей политический и экономический вес в мире.

Отсюда возникает необходимость усиления основ преподавания казахского и русского языков как иностранных, использования новейших технологий обучения,

разработанных на международном уровне и активно используемых в образовательных системах различных стран. Вот к этому нам надо идти. И к этому мы и идем.

Рассматривая тенденции развития современного языкового образования, важно отметить, что главной целью усвоения иностранного языка является сегодня не только языковая компетенция, связанная с овладением четырьмя видами речевой деятельности, но и способность инофонов к коммуникативному общению, усвоение навыков их практического применения, знакомство со страноведческими и культурными реалиями. А это в свою очередь подводит к решению вопросов, связанных с межкультурным диалогом.

Коммуникативная компетенция неразрывно связана с понятием межкультурная компетенция. В условиях заинтересованности современного языкового образования проблемами диалога культур, мы должны уметь ориентироваться в широком спектре современных инновационных технологий, направлений, в создании которых и мы принимаем посильное участие и которые позволяют по-новому конструировать поле нашей деятельности. Особый интерес для практики преподавания языков как иностранных представляют технологии, обеспечивающие эффективные условия для формирования межкультурной коммуникативной компетенции инофонов. И наши научные изыскания мы стараемся повернуть лицом к практике, отражая в учебных пособиях, методических разработках современные лингвометодические и лингвокультурологические тенденции. Начало давно положено. Необходимо не останавливаться и двигаться дальше.

За эти годы кафедра изменилась. Ушли одни – пришли другие. Научно созрело и стало вести кафедру новое поколение.

Если говорить о перспективах работы кафедры, то хотелось бы увидеть более крепкую связь между богатейшими теоретическими наработками и методическим их воплощением. Для этого мы должны создавать свои учебные комплексы, базирующиеся на уже разработанных учеными кафедры оригинальных теоретических положениях, используя материалы страноведческого и культуроведческого характера.

У нас талантливые преподаватели, чей методический опыт, помноженный на знания из теории алгоритмизированного синтаксиса, теории модулей, теории предикатоцентризма, диалогического дискурса, коммуникативной стратегии и виртуализации как русского, так и казахского предложения, может дать ощутимые результаты в виде учебно-методических комплексов как для начального, так и для продвинутого уровней обучения РКИ, КазКИ и аспектного обучения.

РАЗДЕЛ 1 § НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ МАТЕРИАЛЫ

§
**ШЕТ ТІЛДІК БІЛІМ БЕРУГЕ ҮЙРЕТУДЕГІ
ПІКІРСАЙЫСТЫҢ ТҮРЛЕРІ МЕН СИПАТТАМАСЫ**

Р.Т. Алимова

колледж КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Пікірсайыс оқу материалының пәндік мазмұнымен жұмыс істеу тәсілі ретінде әдістемелік және дидактикалық құралдардың аса ірі бөлігін құрайды. Оқу пікірсайыстың түрлерін қарастыруда психология, педагогика, әдістеме саласындағы мағлұматтарды қарап зерттейік.

I. Педагог пен үйренушілердің диалогы үйренушілердің дербестігін үздіксіз арттыруды, олардың шығармашылық қабілеттерін дамытуды көздейді. Осыған сай талқылауға қатысушылардың жігерлігінің өсуі деңгейіне қарай төмендегідей қатарды құруға болады:

- 1) Жұмыстың дәстүрлі әдістері.
- 2) Педагогтың басты айқындама ұстанымы бойынша ұйымдастырылатын пікірсайыс.
- 3) Жүргізуші роліндегі оқушылармен пікірсайыс.
- 4) Жүргізушісіз пікірсайыс (өз бетімен ұйымдастырылатын) [1].

Пікірсайыстың әрбір түрі алдыңғы түрінен жайлап кейінгі түріне енеді, соңғы түрі қатысушылардың қатысымдық мәдениеті мен ұйымдастырудың жоғары дейгейін (өз бетімен ұйымдастыру) игеруді талап етеді. Жалпы түрде бұл пікірсайыстарды басқарылатын және басқарылмайтын деп сипаттауға болады [2]. Сонымен бірге топтық пікірсайыстың басқарылмайтын түрі мақсаты айтылып, ары қарай оның өткізілу барысы түзетілмейтін және жүргізушінің (немесе оқытушының) араласуын қажет етпейтін топтағы талқылауды жүргізудің типтік түрі болады.

II. Пікірсайыстың оқу мақсаттылығына орай жеке жұмыс кезінде оқушылар арқылы өңделетін ақпаратты жеткізу түрлерін, топпен және ұжымдық талқылаудың жұмысын арнайы атап өтуді Г.М.Гауриева өз зерттеуінде жөн деп санайды [3]. Оның ойы бойынша бұл топтастыру төмендегідей болады деп тізімдейді:

1. Материалды театр түрінде жеткізу (қойылымдар, видеосюжеттер).
2. Дәрістік (педагогтың өзі немесе шақырылған маманның дәріс оқуы).
3. Деректі (кино мен видеофильмдерді көру, кітапханадағы дайындық жұмысы немесе пікірсайыс кезіндегі ресми қаулыларды, нұсқаулықтарды, келісім шарттарды, диаграммаларды зерттеу).
4. Ойын түрінде.
5. Қатысушының жеке тәжірибесі. [4].

III. Сыртқы белгілеріне қарай В.А. Скалкин мен Г.А. Рубинштейн [5.] оқу пікірсайысын төмендегідей түрде топтастырады: тақырыптық және тақырыптық емес, алдын ала дайындалған және спонтанды, арнайы ұйымдастырылған немесе басқа жұмыс тәсілдерімен бірге байланысып жүргізілген.

IV. Мақсат бағыты бойынша пікірсайыстың төмендегідей түрлерін ажыратады:

1. Жүргізушінің пікірсайыс барысында қатысушыларды жалпы келісімге алып келетін пікірсайыстың бұйрықты түрі.
 1. Қарама қайшы ой-пікірлердің анық тұжырымдалуын көздейтін пікірсайыстың конфронтациялық түрі.
 2. Пікірсайыс барысында қатысушылардың даулы мәселенің мәнін түсінуге мүмкіндік беретін материалды алдын алуға арналған пікірсайыстың ақпараттық түрі.

V. Олардың нәтижелері бойынша төмендегідей бөледі:

1. Нәтижелі пікірсайыс (пікірсайыстың барлық қатысушылары үшін дәлелденген бір ой-пікірді қабылдаған кезде).
2. «Тепе-тең» пікірсайыс (пікірсайыс мүшелері өз ойларында қалған кезде).
3. Айқын емес пікірсайыс (даулы мәселенің шешілмеген болып қалған жағдайда).

М.В.Кларин пікірсайысты жүргізу тәжірибесін сипаттайтын материалдарды жалпылай келе, оларды біріктіретін үш үлгісін ажыратады:

I. Жобаларды ұсынумен болатын мәселелі пікірсайыс;

II. Еліктеу пікірсайысы;

III. Оқу талас-диалогы ретіндегі бағытталған пікірсайыс [4].

I. Жобаларды ұсынумен болатын мәселелі пікірсайыс. Бұл үлгі өзінің мақсаты ретінде қойылған мәселенің нақты шешімдерін, берілген мәселелік жағдаяттан шығудан анық нұсқауларын алуды көздейді.

Жоғарыда көрсетілген үлгінің бірқатар нұсқауларын қарастырайық:

1. «Дөңгелек үстел»

Пікірсайыстың назар аударылатын бөлігі үлкен емес арнайы жекеленген топ болады. Бірақ пікір алмасу оның қатысушылары арасында да, аудиториямен де болады.

2. «Эксперт тобының отырысы»

Белгіленген мәселе бойынша ой алмасу шағын эксперт тобы ішінде болады, ал сосын әрбір қатысушы талқылауға қатыспаған аудиторияның алдында өзінің ұстанған айқындама көзқарасы жөнінде хабарлап айтады.

3. «Форум» алдыңғы түрінен ерекшеленетін тек бір айырмашылығы баяндаушы сөзінен кейін пікір алмасуға шығатын аудиторияның белсенді ұстанымы болып табылады.

4. «Симпозиум»

Пікірсайыс барысында дайындалған қатысушылардың өз жобаларын мазмұндайтын, кейін аудитория сұрақтарына жауап беретін ресми түрдегі талқылауды айтады.

5. «Аквариум»

Педагог қатысушыларды (4-5 адамнан) микрогруппаға бөледі, топ әрқайсысы қойылған мәселенің шешімін көрсететін жобаны ойластырады. Талқылауға топтың атынан бір ғана өкілі шығады, сол уақыттан бастап қалған қатысушылар дауыс беру құқығынан айрылады және топтық ұстанымын қорғауға көмектесе алатын кеңестерін, ұсыныстарын, ескертулерін өзінің қорғаушысына беру үшін тек қысқа хат арқылы ғана жасай алады.

II. Еліктеу пікірсайысы. Пікірсайыстың ойындық еліктеуіш үлгілеудің элементтерімен үйлесуі үлкен мүмкіндіктер береді, ол талқылаудың шынайы құбылыстардың зерттелетін барлық жақтарына жақындауына жағдай туғызады. Аталған үлгіде талқылаудың негізі ретінде мемлекеттік мекемелердің, әсіресе басқару органдары және қоғамдық мекемелердің қызметін қатысушылар арқылы үлгілеу болып табылады.

1. «Конференция»

Жүргізуші кездесудің тақырыбын жариялайды, көбінесе ол қандай да бір тарихи оқиға болады. Пікірсайыс қатысушылары топқа бөлінеді, оның әрқайсысында жалпыға ортақ ақпарат, басқа топтарға мәлім емес бірқатар қол жетерлік емес мәліметтер және өзіне берілген тапсырмасы бар..

2. «Сот отырысы» - соттың істі қарауын көрсететін талқылау (істің тыңдалуы)

III. Оқу талас-диалогы ретіндегі бағытталған пікірсайыс.

Басқарылатын пікірсайыстың осы түрінің құрылып дайындалуы АҚШ пен Канадада XX-ғасырдың 80-ші жылдарында Д.Джонсонның жетекшілігімен болған психолог пен педагогтардың зерттеулерінде жүргізілді [6]. Әдістемелік жағынан Я.Колкер, Е.С. Устинова мен Т.М. Еналиеваның практикалық нұсқаулары назар аудартады [7].

Оқу талас-диалогында үйренушілердің іс-әрекеті оқылатын мәліметтерді көкейтесті ету және ауызша қайта жаңғырту, өзінің ойын қорғау, пікірсайыс бойынша серіктестерімен білім алмасуды қамтиды. Мұнда сонымен бірге талдау, сын баға, ақпаратты іріктеу, индукциялық және дедукциялық ой қорытындысы, жүйелеу, бар мәліметтерді біріктіру, нақты және қорытынды тұжырым жасау және, ақырында, барлық жақтың келісімін тудыратын жалпы, қорытынды ой кіреді.

1. Теледидарлық ток-шоу стиліндегі пікірсайыс

Бірнеше адам аудиторияның қатысуымен мәселені талқылайды. Пікірсайысты жүргізудің бұл түрі өзінде дәрістің артықшылығын және топтағы пікірсайысты бірге қолданады. Үш-бес адамнан тұратын топ алдын ала таңдалған тақырып бойынша пікірсайысты басқа қатысушылардың қатысуымен жүргізеді. Көрермендер кейін талылауға қатысады: олар өз ойларын айтады немесе сұхбат қатысушыларына сұрақтар қояды.

2. «Миға шабуыл»

«Миға шабуыл» барлық қатысушылардың ойларын еркін білдіру жолы арқылы іске асатын ұжымдық талқылаудың, шешімді табудың тиімді әдісі болып табылады.

Бұл әдісті жарнама агентігінің қызметкерлері алғаш рет қолданған, олар қойылған тапсырманы тез әрі тиімді шешу үшін топ адамдарының өзінің интеллектуалды мүмкіндіктерін пайдалануға мүмкіндік беретін әдіс ретінде анықтады.

«Миға шабуыл» ұстанымы күрделі емес. Топ адамдары жиналады. Олардың алдына берілген мәселені шешу жөнінде өз ойларын айту тапсырма- сын қояды. Ешкім осы кезеңде «шабуылдың» басқа қатысушылардың пікірлері туралы өз ойын айтуға немесе бағалауға құқысы жоқ.

Шетел тілі сабақтарында пікірсайысқа үйретуде оның түрлерін үйлесімді қолдана алу білім алушылардың өздігінен іздену іс-әрекетіне талпындыратын жаңа қажеттіліктер мен түрткі себептің тудыруына мүмкіндік ашады, қарым-қатынастағы психологиялық және қатысымдық кедергілерді жеңуге көмектеседі, мәдениетаралық құзыреттілігін дамытады және өз өзін бағалау қабілеттерін арттырады.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Ахметова Г.Ш. Обучение диалогической речи студентов – будущих менеджеров. Дисс. ... канд.пед. наук: 13.00.02. Алматы, 2001. – 135с.
- 2 Богомолова Н.Н., Петровская Л.А. Групповая дискуссия// Социально-психологический климат коллектива. М.: Наука 1981 – С.41-76.
- 3 Гауриева Г.М. Обучение дискуссии студентов старших курсов языкового вуза на материале художественных текстов. Дисс. ... канд.пед. наук: 13.00.02. Алматы, 2004. – 170 с.
- 4 Кларин М.В. Инновации в обучении: метафоры и моделей: Анализ зарубежного опыта М., 1997. – 223 с.
- 5 Скалкин В.Л., Рубинштейн Г.А. Учебная дискуссия как средство развития неподготовленной речи // Иностранные языки в школе, 1969, №6. – С. 58-60.
- 6 Д. Джонсон, Р. Джонсон, Э. Джонсон-Холубек. Методы обучения. Обучение в сотрудничестве / Пер. с англ. З. С. Замчук. СПб.: Экономическая школа, 2001. – 256 с.
- 7 Колкер, Е.С. Устинова, Т.М. Еналиева Т.М. Практическая методика обучения иностранного языку. М.: Академия, 2000. – 264 с.

КӨРКЕМ ШЫҒАРМАЛАРДА ҚОЛДАНЫЛАТЫН ЭПИТЕТ ЖАЙЛЫ БІРЕР СӨЗ

Г.У. Асильбекова

Ы. Алтынсарин атындағы №49 мектеп-гимназияның мұғалімі, Тараз

Халық тілі – бай қазына. Ол ешқашан таусылмайтын, сарқылуды білмейтін шикізат іспетті. Тек одан керегінді ал да, жарата біл. Бірақ мән – мағынасы, атқаратын қызметі, бейнелік сипаты жағынан тілдегі сөздер мен конструкциялардың барлығы бірдей емес. Олардың кейбіреулері бейтарап мағыналы, «ресми» сипатта болып келсе, ал екінші біреулері өз жаратылысында бейнелі ұғыммен астасып жатады да, мен мұндалып, жарқырап, жайнап тұрады.

Тіл – сөздердің жиынтығы. Ол сөздердің ішінде терең ой, нәзік сезім, асқақ көңіл, өжет ерлік, ұяң әдеп, тағы басқа адам мінезіне тән ерекшеліктерді суреттеуге керекті тамаша көркемдері де, құлаққа түрпідей тиетін, дөкір, қоқыстары да бар. Көп сөздердің астарлы мағынасы да болады. Демек, сөз шеберлігінің бүркенгенін ашып, бүккенін жазу үшін де көркем тілдің ерекшеліктері мен жасалу жолдарын тексере білуіміз керек.

Тіл - адамдардың өзара түсінісу, қатынас құралы болумен қатар, ол – қоғам мен табиғат құбылыстарының, адамның рухани өмірінің айнасы. Осы ретте тіліміздегі сөздердің эпитеттік мәнде қолданылуы - ерекше назар аударуды талап ететін мәселе.

Эпитет – адамның, яки заттың немесе табиғат құбылыстарының өзгеше белгілерін мәнерлеп, көрсету, олардың бейнелерін көз алдына елестету, ой қиялына әсер ету үшін қолданылады. Эпитет барлық халықтың фольклорында, жазба әдебиетінде де кеңінен орын алып, әдеби персонаждардың портретін жасауда, табиғат көріністерін суреттеуде, кейіпкерлердің мінез – құлқын, іс - әрекеттерін сипаттауда, ұтымды стильдік тәсіл ретінде мейлінше мол пайдаланылады.

Жалпы тіл білімінде «эпитет» жайлы бір арнаға түскен көзқарас жоқ деуге болады. Біреулер эпитетті таза стильдік тұрғыдан түсіндірсе, екіншілері көркем әдебиет, грамматика тұрғысынан қарастырады. Кейбір лингвистикалық еңбектерде эпитетті көркем анықтауыш, троптың бір түрі десе, келесі ғалымдар жалпы кез – келген анықтауыш эпитеттің қызметін атқара алады деп өте кең түрде түсінеді. Тілшілеріміз де, әдебиетшілеріміз де эпитет мәселесін өз алдына нысанаға алып, әңгімесінде арнайы арқау еткен емес, тек бағдарламаға сәйкес кейбір оқулықтармен зерттеулердің ішінде, көбіне қаға берісте жалпыға мәлім жайларынан сөз болған.

«Эпитет» термині – ежелгі Греция мен Рим заманындағы зерттеулерден белгілі. Зерттеулер мен оқулықтарда эпитетті алғаш сөз еткен ерте дүниенің данышпан ойшылы Аристотель, Квинтилиян, Гермоген, Деметрия, Аристотель «Риторика» еңбегінде эпитет мәселесіне біршама тоқтала келіп, эпитетті поэтикалық сөйлеуге жатқызады. Квинтилиян эпитетті сөз мағынасын кеңейту үшін пайдаланылатындығын, эпитетсіз сөйлемнің еш әсері жоқ жалаң болатындығына тоқталады.

Эпитет гректің «қоса тіркеу, қосамын» деген сөзінен шыққан. Эпитетті, фразеологиялық тіркестермен, синонимдермен қоса жалпы тіл білімінің алтын қорына тектен текке жатқызбайды.

Эпитет дегеніміз – көркем анықтауыш. Көркем анықтауыш пен әдеттегі логикалық анықтауыш бір нәрсе емес. Олардың арасында өзара үлкен айырмашылық бар. Мәселен: ақ қар, жұмсақ қар десек, жай анықтауыш болады. Ал егер, ұлпа қар, мамық қар десек көркем анықтауыш, эпитет болады. Кәдімгі эпитеттерді өз атымен атамай көркем анықтауыш деп айтудан келер пайда барма? Әрине бар. Себебі: 1) эпитеттерді эпитет демей жоғарыдағыша атау, олардың шын сынын, табиғатын, қолдану мақсатын толық түсінуге мүмкіндік береді; 2) әдебиетте зерттеушілердің барлығы дерлік эпитеттің сөйлем мүшесі, тұрғысынан алып қарағанда, көбінесе болатындығын мойындайды.

Сонымен эпитетті кейбір зерттеушілердің айтқанындай, кез – келген анықтауыш емес, көркем анықтауыштар, яғни, оқушының жан дүниесін баурап алатын бейнелі, образды сөздер мен сөз тіркестері деп білеміз.

Тұрақты эпитеттер халық ауыз әдебиетінде, эпостық, лиро – эпостық жырларда, ертегілерде, толғауларда көптеп кездеседі. Тұрақты эпитет дегеніміз – бір затқа тұрақталып бекітілген үнемі сол сөзбен тіркесіп айтылатын сөз немесе сөз тіркесі. Мысалы: алтын күн, мидай жазық дала, алтын нұр, шыбын жан, т.б. бейнелі образды сөз тіркестерін келтіруге болады. Ал шалқар көл, нулы жер, жібек жел, күміс су, зәрлі дем, зеңгір аспан, меңіреу дала десек бұлар еркін эпитеттер болып табылады, өйткені сөз тіркесінің құрамындағы сөздер бір – бірімен еркін байланысқан. Теңеулік эпитеттер дегеніміз – заттың әр түрлі сынын, сапасын, қасиетін, басқа да толып жатқан айырым белгілерін айқындап, оны бейнелі сипатқа ие етіп, көркем өрнектермен, әсерлі әуендермен әшекейлейді. Соның нәтижесінде жалпы теңеулік фраза жоғары көркемдік сапаға ие болып, оқырман сезімін қытықтап, қиялын әлдилейді. Мысалы: «Шөл даланы жарып аққан дариядай игілік өмір үзілді»(М.Әуезов).

Қазақ тілінде эпитеттің өрісі өте кең, соған орай семантикалық мағынасының икемді, стильдік иіндерінің мол, эмоциялық әсерлерінің сан алуан екенін көреміз. Бұған жоғарыдағы көрсетілген эпитеттің түрлерін ұштастырсақ, онда жалпы эпитеттің семантикалық қуаты артып, стильдік қарымы ұзара түседі. Сондықтан жоғарыда аталып кеткен эпитеттің түрлері арнайы зерттеулерді қажет еткендіктен біз осы айтылған мәселелермен шектелеміз.

Эпитет – тіл табиғатында тұтасқан терең тамыр тартып, матасқан, өркен жайған, сөйлеу өнеріміздің барлық саласынан бой көрсететін жалпы тілдік категория. Заттардың , я құбылыстардың ішкі сыры мен сыртқы көрінісін, сыр – сипатын, оқушының көз алдына елестететіндей етіп, нақыштап беруде эпитет тиімді тәсіл. Эпитеттер кейіпкер портретін бейнелеуде ерекше орын алады. Олар адамның алуан түрлі жағдайына, сыртқы кескініне ішкі сарайына, мәдени дәрежесіне, жан – сезіміне, іс - әрекетіне, өмір тәжірибесіне баға беріп, сөйлемді экспрессивтік мәнге ие етеді. Мәселен: Мінеки, көк сұр келе қалпағының астынан қара бұйра шашымен тышқан көзі бірдей көрініп, мұрты қырылған көк аяз ерні өтірік жымыңдап, жуан портфелін қолтықтап, әсем киімді Төлегеннің өзі келді. (Ж.Арыстанов, Ақбілек).

Осындай тышқан көз, таңқы мұрын, бадырақ көз, шұнақ құлақ, кірпі шаш, қарыс маңдай деген тұрақты эпитеттер кейіпкер портретін бейнелеуде шебер қолданыс тапқан. Сондай – ақ, табиғатта болатын сан алуан құбылыстардың образды, бейнелі етіп көрсетуде эпитет тілдік бояу болған. Эпитетті тек адам портретін жасауда, табиғаттың әсем суретін бейнелеуде ғана пайдаланбаймыз, оны өмірдегі барлық құбылыстарды бейнелі, образды түрде жеткізуде қолданамыз. Көптеген шығармаларда бірсыпыра жалпылама сөздер эпитет қатарына тартылып, поэтикалық сөз айшығы болғаны көп – ақ.

Қазақтың батырлық жырларының зерттелу тарихына мән беріп, мұқият қарағанымызда көптеген ғалымдардың назар аударған мәселелері жырдағы сөз көркемдігі екен. Соның бір саласын эпикалық шығармадағы эпитеттер құрайды. Батырлық жырларға қатысты сөз қозғаған А. Байтұрсынов, С. Сейфуллин, М. Әуезов, С. Мұқанов еңбектерінде эпитетке қатысты пікірлер айтылған. Батырлық жырларға кеңірек орын берілген «Қазақ әдебиеті тарихы» және белгілі ғалымдар Қ. Жұмалиев, М. Ғабдуллин, Т. Сыдықов, Е. Ысмайылов, Ә. Қоңыратбаев т.б. зерттеулерінде эпитеттер мен теңеулерге байланысты тұжырымдар орын алған. Алайда батырлық жырлардағы тіл өрнегі тереңірек үңілген поэтикаға қатысты зерттеулер екендігіне талас жоқ. Бұны белгілі «Қобыланды батыр» жырының поэтикасы жөніндегі О.А. Нұрмағанбетованың және «Батырлық жырлардың поэтикасын» тереңдей зерттеген Ш. Ыбыраевтың еңбектері дәлелдейді.

Қазақ әдебиетіне қатысты теориялық және жекелеген шығармаларды талдауларда эпитетке қатысты тұжырымдар қалыптасқанын, соның нәтижесінде рухани

мұраларымыздың көркемдік ерекшеліктерін саралауда эпитетке байланысты айтылған ұсыныстар мен толғамдар турасында да сөз қозғауды жөн көрдік. Осы тұрғыдан алғанымызда шығарманың көрнекі тілі жөнінде терең түсінік қалыптастырып, оның түрлі әдістерін нақтылай көрсеткен алғаш еңбектің негізі А. Байтұрсыновтан басталады дегенге тоқталдық.

А. Байтұрсынов айтқан тұжырымды «Әдебиет теориясы» атты еңбегінде белгілі ғалым Қ. Жұмалиев те анықтай түскен: «Тұрақты эпитет деп көпшілігіне сол нәрсеге тұрақталып, бекілген эпитеттерді айтады. Мысалы: «Қызыл ту», «қызыл әскер», «шұбар түс» т.б.».

Сонымен қатар, әдебиет теориясына арналған еңбекте, эпитет болатын сөз көбіне сын есім, кейде зат есімдер мен есімше, көсемше етістіктер арқылы затты анықтайтын сөздер болатындығы түсіндіріледі. Тұрақты эпитеттермен қатар, қазақ поэзиясында күрделі эпитеттер қолданылатындығын анықтай түсіп, оның жасалу жолдарын Қ. Жұмалиев өзі көбірек назар аударған Абайдың өлеңдерінен мысалдар келтіріп дәлелдеген.

Ғылымдағы тың тұжырымдардың байыпты бағалануы және дәйекті дәлелденуінің бір негізі эпитеттерге байланысты болып келетіні, көркем дүниелерімізден соны танудың жолдарын түсіндіретін ізденістер барлығына көз жеткізе түстік. Соның енді бірі – академик З. Ахметовтің еңбегі. Ғалымның жалпы рухани мұрамыздың сөз кестесі мен тіл өрнегіне қатысты байыпты пікірлері ғылымда қуатталып, көркем шығармалардың поэтикалық тілдік ерекшеліктеріне қатысты тексерулерде орынды аталып жүр. Қазақтың өлең құрылысының сан – салалы екендігін айтқан З. Ахметовтің еңбегінде эпитетке қатысты мынадай пікір айтылады: «Халықтық поэзияда белгілі бір ұғымға үнемі қатарласып айтылатын тұрақты эпитеттер көп кездесетіні белгілі. Мұның өзі кездейсоқ құбылыс емес.

Халық поэзиясында бейнелі сөз түрлері, сөз нақыштары сан жағынан жазба әдебиеттегідей мол болмағанымен, оның есесіне жиірек қолданылады. Халықтық өлең – жырларда бейнелі сөздердің берік орнығып, тұрақталғанын әбден екішелеп, сұрыпталғанын, поэзияның тіл кестесіне хас үлгі – нақыштар болып қалыптасқанын байқаймыз.

Сондықтан халықтың өлең – жырларындағы әр эпитет, теңеу, метафора, кейіптеу, символ секілді сипаттау, салыстыру, көріктеу тәсілдеріне байсалдылықпен қарап, тексерудің олардың халық тілінің халық поэзияның сөз кестесіне тән өзгешеліктерін біліп – түсінудің мәні зор». Қазақтың батырлық жырлары жөніндегі зерттеу еңбектерде көбіне эпитеттер батырдың сауыт – сайманы, түр – тұлғасына, жан серігі – тұлпарына, сүйген жарына т.б. қатысты ұшыратамыз.

«Қазақ әдебиетінің тарихы» атты көп томдықтың алғашқы томындағы батырлық жырына арналған тараудағы образдық талдауларда М. Ғабдуллин, Т. Сыдықов, Ә. Қоңыратбаев, О. Нұрмағанбетова, Ш. Ыбыраев т.б. зерттеушілер айқындаудың тұрақты үлгілерінің кездесу себептеріне қатысты пайымдаулар жасаған.

Ақын жыраулар қолданған эпитеттердің бірі – «ақ»: «Ақ мамығын таранған», «Аппақ мәрмәр інжуі» (Асан қайғы), «ақ желкен», «ақ қағаз», «ақ ала тау», «ақ ала жылқы», «ақ киік» (Шалкиіз) «Ақ ала ордам қонған жұрт» (Қазтуған), «ақ білегін жастанып», «ағарып атқан танды деп», «Ақ Жайық», «ақ балта», «ақ найза», «ақ шымылдық» (Доспамбет) «Ақ табан ару торы ат» (Ер Шобан), «Ақ кірпіш тас, суда бар» (Бұқар), «ақша бет» (Шал ақын). Осы аталған эпитеттердің дені батырлық жырларда кездесетіндігін білуге болады.

Ендігі бір мәселе батырлық жырларда «ақ» түске қарама – қарсы «қара» түспен ажарландыратын айқындаулар мол екендігін көрсетеді. Анықтай қарасақ, қара түстің көбінде реніш пен қайғы, жексұрындық пен жауыздық, дойырлық пен дарақылық анықтала түсетіндей. Мысалы: қара жылан, қара жол, қара найза, қара дәу, Қаражан, Қараман, қара қой, қара көзді, қара бет т.б. ұғымдары таза көңіл, пәк пейіл, ақ жүрек,

жайсаң мен жомарт дейтін түсініктермен ешқашан ымыраса алмайды. «Қобыланды батыр» жырының Мұрын Сеңгірбаев айтатын нұсқасындағы «Қара киізді үйлер», «қара қойдың етін жеу» дегендердің бәрі де бірдей үрей тудырып, тыңдаушылардың бірден қабағына кірбің ұялатады.

Ал, жырдағы «көк» түстің берілуінің өзіне тән ерекшеліктері бар. Қазақ ұғымында «жасыл» түстің өзі көбіне «көк» эпитетімен беріледі. «Жасыл жапырақ», «жасыл құрақ», «жасыл шалғын», «жасыл шөп», - деп атамай, оның бәрі «көк» түспен анықталады. Бұның бәрі де түс атауын нақты бере алмағандықтан емес, дәстүрлі түсініктен туған ерекшелік. Жердегі жасыл шөптің түсін анық біле тұрып, ақын – жыраулар өлеңдерінде де «көк шөп» деген айқындаулардың қолданылуы ежелгі қалыптасқан ұғымның белгісін анықтай түседі. Батырлық жырындағы «көк алалы шалғын», «көк шыбын», «көк құтан», «көк орайлы шалғын», «көк тау» т.б. соның дәлелі бола алады. Батырдың мінген атын ерекшелеп, ажарлай түсу үшін «көк» түс үстемелей қосылады.

Ал, тұрақты эпитеттің үлгісі болып табылатын «қызыл», «сары» түспен айқындаулар дәстүрлі қолданыста жүреді. Көбіне «қызыл» мен «сары» түс батырлардың жекпе – жектері мен олардың сүйікті жарларына, сұлу қыздың киген киімдеріне қатысты қолданылады.

Батырлық жырларда көбірек кәдеге асып, байыпты пайдаланылатыны – «боз» деген эпитеттер. Жырдағы бұл түстің мағыналық қолданысы сан алуан. «Боз» эпитетінің ақын – жыраулар поэзиясында қолданылуы көне дәстүр көрінісі. Қазақ халқы ежелден келе жатқан әдет – ғұрып, наным – сенімі бойынша үлкен жеңіске жеткен ел қуанар елеулі тойда боз ат бауыздап, құдай жолы деп садақаға боз қасқа қой сояды, екі ру, не екі ел арасындағы бітім кезінде боз бие шалып, ымыраға келеді.

Сонымен түйіндей келгендегі айтарымыз, батырлық жырларда ақын – жыршылардың өмір құбылысын суреттеуде мол қарпып, ерекше алуан түр – түсті келісті де шебер пайдаланған көркемдік тәсілдердің бірі эпитеттер екендігін білдік.

Эпостық мұраларымызда сандаған құбылыстары мейлінше ұтымды тәсілдермен берудің бір желісі салыстыру арқылы сипаттап, тура дәл анықтау жүйесімен сипаттау екені мәлім. Бұл жырдағы теңеудің өзіндік ерекшелігін, құрылымдық жағынан қызметін көрсетеді. Батырлық жырларда сандаған үлгілері барлығы айтылып келеді. Алайда жинақтап жүйелей тексеру жағы жеткіліксіз. Рас, қазақ ауыз әдебиетіне арналған оқулықтарда, көп томдық еңбектерде, батырлық жырлар жөніндегі монографияларда батырлық жырындағы эпитеттерге қатысты жол – жөнекей пікірлер айтылған.

Бүгінге шейін қазақ филологиясында эпитеттің зерттелмегенін білеміз. Рас, эпитеттің образдылығы, көркемділігі жөнінде бірлі – жарым пікірлер бар. Ал эпитеттің лингвистикалық табиғаты, яғни оның жасалу жолдары мен синтаксистік құрылымы жөнінде пікірлер жоқтың қасы. Сол себепті бұл мәселенің бетін ашу – кезек күттірмейтін нәрсе. Өйтпейінше эпитет сияқты категорияның шын сырын түсіну мүмкін емес.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Жұмалиев Қ. Әдебиет теориясы. Алматы: Жазушы, 1984.
2. Байтұрсынов А. Шығармалары. Алматы: Жалын, 1989.
3. Қабдолов З. Сөз өнері. Алматы: Мектеп, 1978
4. Қоңыров С. Теңеулер сөздігі. Алматы: Ғылым, 1991
5. Кеңесбаев І. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. Алматы, 1977
6. Қайдар Ә. Халық даналығы. Алматы, 2004

80

STUDY OF CATEGORIES GENDER AND NUMBER OF NOUNS IN THE CLASSROOM RUSSIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

A.K. Akhmedova

Senior teacher of Al-Farabi Kazakh national University, Almaty

"The category of the gender of a noun is a non-modifying syntagmatically revealed morphological category, which is expressed in the ability of a noun in singular forms to treat selectively the generic forms of the word form that is coordinated with it (in the predicate – coordinated)." (1, 465)

The acquisition by a foreigner of the grammatical category of gender is the basis for further understanding of the case system. The lack of gender in many languages is a great difficulty in the process of learning Russian.

The first acquaintance with the category of gender occurs on the example of the use of personal pronouns "he – his" (*он – его*), "she – her" (*она – её*). It's him. His name is Victor. It's her. Her name is Anna. *Это он. Его зовут Виктор. Это она. Её зовут Анна.* Here it is necessary to draw the students' attention to the semantic expression of gender.

Semantically, the category of gender is expressed only in animate nouns that denote people and animals and have correlative pairs by gender. Generic forms semantically reflect the differences of living beings on the principle of man – woman:

- masculine gender includes nouns that denote men: сын, брат, дедушка, отец, студент (son, brother, grandfather, father, student);
- feminine gender includes nouns that denote women: дочь, сестра, бабушка, мать, студентка (daughter, sister, grandmother, mother, student).

In order not to confuse listeners when speaking about the semantic expression of the genus, it is not recommended to enter nouns denoting animals - they are better given when explaining the grammatical expression of the genus.

The grammatical category of gender is expressed in all declinable nouns – animate and inanimate. The grammatical means of expressing the gender category is the ending (inflection). A foreigner must realize that the gender of nouns in the

Russian language is determined solely by the ending. It is the grammatical or formal indicator that is the main one when studying the category of gender by foreigners. This article will be devoted to it.

We cannot but note that there is also a syntactic expression of gender, which is manifested in the ability of nouns to combine with certain forms of agreed words. Adjectives, pronouns (possessive, demonstrative), and numerals can be combined with nouns of a certain kind (masculine, feminine, neuter) in a certain form: *Мой первый русский учебник. Моя первая русская книга. Моё первое русское слово* (*My first Russian textbook. My first Russian book. My first Russian word*). The gender of the noun also requires a specific verb form in the past tense: *Снег прошёл. Зима прошла. Лето прошло.* (The Snow has passed. The winter passed. The summer is over).

It is clear that we refer to the syntactic expression of the category of gender after mastering the grammatical (formal) expression. And the correct use of the category of gender in coherent speech is the goal of learning the Russian language.

Let's look at the grammatical expression of gender in more detail. The gender category is a mandatory element of the meaning of nouns. Almost every noun belongs to a genus, and outside this category are only nouns that do not have the singular form – pluralia tantum. (1, 473) the Formal indicator of the genus is the ending. It is at the end that the foreigner must learn to determine which gender the noun will be assigned to.

The grammatical meaning of gender is created by the system of case endings of a given noun in the singular. Thus, the gender of nouns is distinguished only in the singular.

It is assumed that by the beginning of the study of the category of gender, a foreign listener not only knows the Russian alphabet, but also knows the basic terms of phonetics: sound, letter, consonant, vowel, hard, soft, sonorous, and deaf.

Nouns ending in a hard and soft consonant, -й, belong to the masculine gender, and on a soft consonant-to the masculine and feminine gender. The endings -а, -я are related to the female gender. And nouns ending in -о, -е, -мя - with the neuter gender. The following table #1 will allow you to present what has been said visually. Each Russian noun falls into one of the nine cells:

Мужской род Masculine			Средний род Neuter			Женский род Feminine		
	ь	й	о	е	мя	а	я	ь

Table 1

Words *дедушка, дядя, папа, мужчина, юноша, коллега* grammatically refer to the masculine gender as exceptions.

Russian words that have come to the Russian language as a result of borrowing, which match the sound design with Russian words, are distributed by gender, depending on the final sound. Nouns and proper names with endings that are not typical of the Russian language remain outside the system and are not inclined.

Separately, we will focus on the genus of nouns ending in -ь. Most feminine nouns end in -ть (-ость, -есть), -бь, -вь, -дь, -зь, -мь, -нь, -пь, -сь, -жь, -чь, -шь, -щь. Masculine gender includes nouns ending in -ль (-тель), -р, -ень. The difficulty is exceptions. The most frequent ones for students at the initial stage of training are shown in Table 2:

Женский род Feminine					
-ть	бь	вь	дь	зь	мь
пь	сь	жь	чь	шь	щь
					нь
<u>Exceptions:</u> осень, ступень, дверь, модель, соль, мысль, ель, даль, пыль					

Мужской род Masculine		
ль	рь	ень
<u>Exceptions:</u> голубь, гусь, зять, тесть, локоть, ноготь.		

Table 2

Next, we will consider the optimal, from our point of view, ways to explain the formation of plural nouns, focusing on the main difficulties.

"The morphological category of the number of nouns is a word-changing category expressed in a system of two opposed series of forms-singular and plural. Any form of a noun must be singular or plural.

Depending on which lexical and grammatical category the noun belongs to, all nouns are divided into words that have the forms singular and plural, and words that have only singular, and only plural. With the greatest consistency, the designation of singularity and multiplicity is represented in nouns-names of specific objects, both animate and inanimate.

Nouns whose lexical meanings do not imply opposition on the basis of "singularity – multiplicity" (names of abstract qualities and actions, substances, totality of objects or persons), have the forms or only singular, or, less often, only plural forms.

Nouns that have the forms u and mn.СН., are words with a pronounced contrast in number; they make up the bulk of nouns» (1, 471).

Clearly the formation of the plural can be represented as a continuation of table 1:

Мужской род Masculine			Средний род Neuter			Женский род Feminine		
	ь	й	о	е	мя -	а	я	ь
ы	и	и	а	я	мена -	ы	и	и

Table 3

Exceptions to the rules listed in table 3 are grouped as follows for easy memorization. Again, these are the most frequent examples for students at the initial stage of training.

Nouns ending in the nominative plural with –а, –я:

1. professions: директор – директора, профессор – профессора, учитель – учителя, повар – повара, мастер – мастера;
2. nature: вечер – вечера, лес- леса, тополь – тополя, берег – берега, луг – луга, остров – острова;
3. rest: дом – дома, город – города, паспорт – паспорта, поезд – поезда, номер – номера, глаз – глаза, адрес – адреса, остров – острова.

Obviously, exceptions that end in the plural with –а или –я, are masculine nouns.

The following exception consists of nouns ending in the nominative plural case on –ья. Here we will see masculine and neuter nouns:

1. Masculine: друг – друзья, брат – братья, муж – мужья, сын – сыновья, стул – стулья, лист - листья;
2. Neuter: дерево – деревья, перо – перья, крыло – крылья.

This is, in General, one of the ways to explain the categories of gender and number of Russian nouns at the initial stage of learning Russian as foreign language.

LITERATURE

1. Русская грамматика, Москва, «Наука», 1980, т.1

СОВРЕМЕННЫЙ УРОК В РАМКАХ ОБНОВЛЕННОГО НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

М.С. Барлыбаева

КГУ учитель средней школы №11 им. Е. Берликожаулы, Талдыкорган

Урок – это зеркало общей и педагогической культуры учителя, мерило его интеллектуального богатства, показатель его кругозора, эрудиции.

В.А.Сухомлинский

«В деле обучения и воспитания, во всем школьном деле ничего нельзя улучшить, минуя голову учителя» - говорил великий русский педагог К. Д. Ушинский. То есть

изменения надо начинать с себя, не противиться, не критиковать, не отвергать, а принять как миссию по воссозданию нового, гармоничного мира, и объединившись, используя свой опыт, профессионализм, заняться построением обновленной системы образования, используя фундамент достижений, накопленных за многие столетия педагогической практики. От того, как будет устроена школьная действительность, какой будет система отношений школы и общества, насколько интеллектуальным и современным мы сможем сделать общее образование, зависит благосостояние наших детей, внуков, всех будущих поколений [1, 2].

Меняются цели и содержание образования, появляются новые средства и технологии обучения, но какие бы реформы не осуществлялись, урок остается главной формой обучения. На нем держалась традиционная система образования, стоит и обновленное содержание среднего образования РК [3].

Большие надежды на кардинальные изменения в образовательном процессе возлагаются на стандарты второго поколения, где на смену ведущего лозунга прошлых лет «Образование для жизни» пришёл лозунг «Образование на протяжении всей жизни» [3].

В чем же новизна современного урока в условиях введения стандарта второго поколения? Современное общество выдвигает свои приоритеты [2].

Какие требования предъявляются к современному уроку:

- хорошо организованный урок в хорошо оборудованном кабинете должен иметь хорошее начало и хорошее окончание;
- учитель должен спланировать свою деятельность и деятельность учащихся, четко сформулировать тему, цель, задачи урока;
- урок должен быть проблемным и развивающим: учитель сам нацеливается на сотрудничество с учениками и умеет направлять учеников на сотрудничество с учителем и одноклассниками;
- учитель организует проблемные и поисковые ситуации, активизирует деятельность учащихся;
- вывод делают сами учащиеся;
- минимум репродукции и максимум творчества и сотворчества;
- времясбережение и здоровьесбережение;
- в центре внимания урока - дети;
- учет уровня и возможностей учащихся, в котором учтены такие аспекты, как профиль класса, стремление учащихся, настроение детей;
- умение демонстрировать методическое искусство учителя;
- планирование обратной связи;
- урок должен быть добрым.

На уроке должны присутствовать принципы педагогической техники:

- свобода выбора
- открытости
- деятельности
- идеальности
- обратной связи

Уроки нового формата строятся на формировании самостоятельного исследования новых знаний. На таких уроках дается возможность саморегулироваться, самовыражаться. Учителю необходимо создать образовательную среду, благодаря которой обучающиеся будут активно участвовать в учебном процессе, а не пассивно принимать информацию. Если раньше каждый урок начинался с приветствия и настроя на рабочий лад, то сейчас, используя идеи модуля «обучение тому, как обучаться» я начинаю свой урок с психологического настроя, который проводится для создания благоприятной рабочей обстановки в классе.

1. Психологический настрой эффективно и динамично помогает мне начать урок, задать нужный ритм, обеспечить рабочий настрой и хорошую атмосферу в классе.

2. Современный урок в условиях обновления содержания не может обойтись без такого ингредиента, как определение темы урока.

Тема урока сформулирована. У всех появилась личная заинтересованность в усвоении нового, так как никто не знает, как найти результат этого выражения.

3. Основной формой современного урока является групповая работа, где ребята раскрываются, показывают себя с другой стороны. Групповую работу я провожу при изучении новой темы и при закреплении изученного материала, особенно ребятам нравится работать в группах на уроках художественного труда. Где они все вместе создают одну работу и потом презентуют её.

4. Применять умения в жизни одно из основных компонентов современного урока. Научить ориентироваться в непростом реальном мире можно, выполняя практические, жизненные задачи. На своих уроках я применяю компетентностно-ориентированные задания.

5. Еще один из наиболее важных ингредиентов современного урока – это оценивание.

На своих уроках я провожу формативное оценивание при помощи разных видов:

- «Словесная оценка», «Две звезды, 1 пожелание», «Светофор». «Большой палец». «Смайлики». «Инсерт». «Оцени цветом».

6. В конце каждого урока обязательным этапом является рефлексия урока, я использую следующие стратегии:

«Выбери утверждение».

-Всё понял, могу помочь другим

-Всё понял

-Могу, но нужна помощь

-Ничего не понял

-«Незаконченное предложение». Учащиеся должны закончить предложение,

например,

Научился.....

Было интересно.....

Было трудно.....

Мои ощущения.....

«Моё настроение похоже на:

Ещё бы мне хотелось сказать об обратной связи. Для того чтобы родители были в курсе, как учатся их дети, я использую наклейки- смайлики, которые дети получают за активную работу на уроке, за правильно выполненное домашнее задание, в тетрадях пишу комментарии. После суммативных работ раздаю рубрики. Создали группу в ватсапе, где родители задают вопросы. Так же отправляю индивидуальные фотографии с результатами сор и соч, тем родителям, дети которых слабо справились с заданиями. Для работы над ошибками.

Узелки на память

- Всегда опираться на опыт и знания учеников.
- Любой урок по новой теме должен начинаться с вопроса: что вы знаете по этой теме?
- Никогда не делать за учеников то, что они уже умеют.
- Весь учебный материал нужно преподносить от простого к сложному.
- Всегда нужно знать настроение детей.
- На уроке обязательно должен быть учебный диалог.

Можно долго говорить о том, каким должен быть урок и как можно работать. Неоспоримо одно: он должен быть одушевлённым личностью учителя [1].

Учить детей сегодня трудно,
И раньше было нелегко.
Читать, считать, писать учили:
«Дает корова молоко».
Век XXI- век открытий,
Век инноваций, новизны,
Но от учителя зависит,
Какими дети быть должны.
Желаю вам, чтоб дети в вашем классе
Светились от улыбок и любви,
Здоровья вам и творческих успехов
В век инноваций, новизны!

ЛИТЕРАТУРА

1. <https://infourok.ru/esse-sovremennaya-shkolakakaya-ona-1071732.html>
2. <http://pedsovet.su/publ/83-1-0-2668>
3. <http://www.dagpravda.ru/rubriki/obrazovanie/27451151/>

МАҒЖАН АҚЫННЫҢ ДҮНИЕТАНЫМ ӘЛЕМІ

К.А. Берденова

№81 мектеп-гимназияның қазақ тілі мен әдебиеті пән мұғалімі, Алматы

Жиырманшы ғасырдың басы – қазақ философиясының даму тарихы тұрғысынан әлі күнге дейін толық және терең зерттелмеген кезең. Бұл кезеңде әйгілі ақындар мен жазушылардан, ғалымдар мен қоғам қайраткерлерінен құралған демократиялық бағыттағы қазақ зиялыларының ерекше шоқжұлдызы: Шәкәрім Құдайбердіұлы, Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов, Мұстафа Шоқай, Міржақып Дулатов, Жүсіпбек Аймауытов, Мағжан Жұмабаев, Мұхтар Әуезов сынды алыптар өмір сүрді. Олардың бізге жеткен шығармашылық мұрасын қайта жүйелі зерделеу кезінде бұл ойшылдардың сол заманда-ақ көтерген мәселелерінің мәні өте терең екенін және айтқан ойларының мағынасын енді ғана толық түсіне бастағанымызды байқаймыз. Шын мәнінде олар өз заманынан озық туған тұлғалар еді [1].

Жалпы, Шығыстың бай философиялық және әлеуметтік ойы, оның ішінде қазақ халқының философиялық ойы Батыстағыдай қалыптасқан философиялық жүйелерде емес, поэзияда, фольклорда, музыкада, ауыз әдебиетінде, мифологияда, мақал-мәтелдерде, қанатты сөздерде жатыр. Әлемді, адамды, оның өзін-өзі тануын, тұлғаның өмірдегі орны мен рөлін философиялық және этикалық тұрғыдан жан-жақты зерделеуге айрықша мән беру қазақ философиясының ерекше сипаты болып табылады. Бұл тұрғыдан келгенде қазақ философиясы — шығыстық философиядағы, ең алдымен, толық, рухани жағынан жетілген адам болу рухын қастерлеу мен зерделеу дәстүрін жалғастыра отырып, оны өзіндік мазмұнмен байытқан философия.

Қазақ халқының философиялық және әлеуметтік ойын зерттеуші ғалымдар осындай ерекшеліктерді ескеріп, ұлттық әдебиетті ұлттық философияның өмір сүру формасы ретінде түсінгені, көркем әдебиет туындыларын салыстырмалы талдау әдісін қолдана отырып зерделегені, жеке тұлғалардың поэтикалық мұрасындағы философиялық мазмұнды ашып көрсету үшін оны герменевтикалық тәсілдің көмегімен қайта саралағаны дұрыс болар еді.

Жиырманшы ғасырдың басындағы қазақ ойшылдарының көзқарастары терең демократиялық және гуманистік сипатта болды. Олардың шығармаларында

жалпыадамзаттық маңызға ие философиялық мәселелер — адамның болмысы мен еркіндігі, өмірдің мәні, дін мен еркіндіктің арақатынасы, т.б. мәселелердің де көтерілгенін атап айтуымыз керек. Қазақ ойшылдары адам бойындағы даралық қасиетке ерекше мән берді, кез келген кісіге қайталанбас жаратылыс жұмбағы ретінде қарады, адам мен ұлттың тарихтағы рөлін дұрыс бағалай білді. Философиялық мәселелерді ізгілік пен қараулық аясында қарастырып, дүниетанымдық ойларын этикалық бояумен астастыра бейнеледі. Дәл осы кезеңде ғұмыр кешкен ең көрнекті қазақ ақындарының бірі Мағжан Жұмабаев поэзия аспанын өзінің құдай берген жарқын талантымен ерекше шұғылаға бөледі. “Өлеңнің тілге жеңіл, құлаққа жылы тиюін Абай да іздеген, — деп жазады Жүсіпбек Аймауытов өзінің 1923 жылғы “Мағжанның ақындығы туралы” деген мақаласында, — Абай да сөздің ішін мәнерлеп, тонын сұлу қылуға тырысқан, бірақ дыбыспен сурет жасауда, сөздің сыртқы түрін әдемілеуде Мағжанға жеткен қазақ ақыны жоқ... Олай болса, ақындық жүзінде Абайдан соңғы әдебиетке жаңа түр кіргізіп, соңына шәкірт ерткен, мектеп ашқан күшті ақын Мағжан екенінде дау жоқ”. Бұдан біз көзі тірісінде-ақ Мағжан Жұмабаев жырларының қазақ халқы, тек қазақ халқы ғана емес-ау, бүкіл түркі әлемі зиялы қауымының санасы мен сезімін жаулап алып, аймақтық, тіпті, әлемдік мәдениеттегі ерекше құбылысқа айналғанын байқаймыз. Шынымен-ақ, Мағжан шығармаларында айтылатын қағидалар мен ойлар, ақын жүрегі мазалаған толғаныстар бүгінгі таңда, бір ғасырға жуық уақыт өтсе де, өз мәнін жойған жоқ. Керісінше, уақыт озған сайын ұлттық, ұлыстық, жалпыадамзаттық философиялық-әлеуметтік проблемалар қатарында алдымыздан қайта шығып отыр. Иә, Жүсіпбек Аймауытов сөзімен айтсақ, “Мағжан сыршылдығымен, суретшілігімен, сөзге еркіндігімен, тапқыштығымен күшті, маржандай тізілген, торғындай үлбіреген нәзік үнді күйімен, шерлі, мұнды зарымен күшті”. Оның өлеңдері “әлде өкіндіреді, әлде мұңайтады, әлде жылатады, әлде аятқызады, әлде есіркетеді, әлде жігер береді” [2]. Ал Мағжан ақын болса, халықтың тарихи зердесін оятып, ұлттық намысы мен ұлттық рухын сілкіндірудің қажеттігін, ортақ мүдде жолында топтасқан ұлттың ғана азаттық алып, әлемдік өркениеттік қауымдастық қатарына бәсекеге қабілетті болып қосыла алатынын осыдан бір ғасырға жуық уақыт бұрын-ақ түйсініп, өршіл жырға айналдырып, айта алған. Және туған халқының сол замандағы қиын халін, кенжелеп қалған тұрмыс-тіршілігін көре отырып, осылай жасаған:

“Ұйқы басқан қабағын,
Бастыра киген тымағын,
Жалқаулықты жар көрген.
Жүрген ескі заңымен,
Алдындағы малымен,
Бірге жусап, бірге өрген.
Алаш деген елім бар,
Неге екенін білмеймін —
Сол елімді сүйемін!” —

деп суреттейді ақын сол замандағы ұлтының болмысы мен тұрмыс-тіршілігі туралы. Ақын әлемде не болып жатқанымен шаруасы жоқ, “алдындағы малымен”, “ескі заңымен” қоңырқай тіршілік кешіп жатқан халқын сүйіп қана қоймайды, оның ертеңгі болашағының жарқын болатынына сенеді. Оның сол жарқын болашаққа тезірек жетуі үшін жанын да, қанын да аямайтынын паш етеді [3]. Иә, адамзат қауымындағы Мағжан заманында болған негізгі қайшылықтар бір ғасыр өтсе де шешімін тапқан жоқ. Керісінше, жиырма бірінші ғасырдың басында олар әлдеқайда күрделене түскен сыңайлы. Бұл әлемде күшті мен әлсіз, бай мен кедей қалай бейбіт қатар өмір сүре алады? Күштінің әлсізді жем қылуы, өз мүддесіне пайдалануы, өз ықпалында ұстауы өзгермейтін заң ба әлде? Бүгінгі жаһандану заманында талай елдің алдында тұрған осынау сауалдардың жауабы кезінде Мағжан ақынды да толғандырыпты. Қандай жауап тапқан дейсіздер ғой. Ол, міне, мынау:

“Күшсіздер де тырысып, қатар болсын!

Дедім де жөнелдім мен қолым сермей!”

Қалай “тырысады”, қалай “қатар болады”? Әрине, өзін-өзі дамыту, содан соң бір-бірімен бірігу арқылы. Мағжанның жұрттың бәрі айтып жүрген “түркішілдік” идеясы, яғни түркі халықтарының рухани және мәдени бірлігін жырлауы, міне, осыдан шыққан.

“Қарашы төңірекке мойның бұрып,

Алтай, Орал бойында тұрған түрік.

Аты да, заты да жоқ, дыбысы жоқ,

Жоғалған әлдеқайда іріп-шіріп...” - деп, сонау замандарда ықпалымен жарты әлемді қалтыратқан түркі халықтарының бір-бірінен іргесі ажырағаннан соң, әркімге бодан болып кеткенін күйіне жырлаған ақын, ендігі әлемдегі күштілермен теңесудің бірден-бір жолы сол бірлікті қалпына келтіру деп біледі: Ұлт тағдыры, ұлыс бірлігі туралы “он ойланып, жүз толғанған” қазақ ақыны бірте-бірте әлемдік ойшылдар қатарына көтеріліп, жалпыадамзаттық проблемаларға өзінше үн қатады. Адамдардың жаппай пайда қууы, өнер-білімнің өзін пайда табудың, біреуге зорлық жасаудың құралына айналдыру — адамзатты апатқа соқтыратын жол екенін Мағжан сол кезде-ақ сезінген. Пайдакүнемдік рационалдық ойлауға негізделген Батыс өркениеті ақынды қатты шошындырады. Шығыс философиясындағы сезімдік таным әдісі, пайдалылыққа емес, руханилыққа басымдық беру дәстүрі Мағжанды қатты қызықтырған.

Біз қазір төрткүл дүниенің Батысы мен Шығысы, Солтүстігі мен Оңтүстігі арасындағы тайталастың тым өршіп кеткенінің куәсі болып отырмыз. Не жасаса да пайдалылық принципін ғана ұстанған АҚШ пен Батыс әлем байлығының басым бөлігін бауырына басып қана қоймай, ғылым мен техниканың барша жетістіктерімен мұздай жарақтанып алып, енді жұмыр жер бетіндегі адамзатты бірегейлендіруді көздеген жаһандану процесін бастап кетті. Әрине, жер бетіндегі адамзат қауымы біртұтас. Бірақ олардың ұстанатын діни сенімі де, ділі де, дүниетанымы да, ойлау машығы да сан алуан. Әрбір ұлт пен ұлыс жаһанданудың аранында жұтылып кетпей, өзіндік ерекшелігін сақтап қалғысы келеді. Оған ықпалды да өзіншіл АҚШ пен Батыс бой берер емес. Бүкіл әлемге әлеуметтік құрылым туралы өз түсінігін, өзіндік ойлау машығын таңғысы келеді. Мұндай тегеурінге қарсы тұрар қауқары жоқ Шығыс не істей алады? Біреулер күрестің тым ұшқары түрі — жанкештілік (шаһиттік) пен лаңкестікті (терроршылдық) таңдап алуда. Бұған біздер қарсымыз. Ал қазақ ақыны Мағжан Жұмабаев осыдан бір ғасыр бұрын-ақ бұл тайталастың басты қаруы — Батысты Шығыстың “мейіріміне, руханилық нұрына” бөлеу деп айтып кеткен. Мағжан ақынның бүгінгі тәуелсіз Отаны — Қазақстан дәл осы бағыттың, Батыс пен Шығыс арасында өркениеттік сұхбат арқылы рухани келісім мен татулық орнату ісінің бірден-бір орталығына айналып келеді. Ақын табиғат жайлы былай толғанады: “Үлбіреген гүл, күңіренген орман, сылдыраған су, былдыраған бұлақ, шексіз-шетсіз қара-көк теңіз... Міне, осылар сықылды жаратылыстың сұлу заттары, яки искусствоның тылсымды жанды билеп алып кететін ән, күй, сиқырлы сөз... адамның көру сезімін сиқырлап барып, жанда сұлулық толқындарын туғызады”.

Мағжанның философиялық көзқарасы бойынша, жан дегеніміз әлемді тануға бейім әрі адамның ерік күш-жігерін өзіне аудару, әдемі буын, тамаша дыбыс, ғажап түрмен (пішінмен) ләззаттану. Жан жамандыққа жиіркеніш сезіммен қарап, жақсылыққа, ізгілікке қарай талпынады. Философ-ақын адам үшін жанның қаншалықты мәнді екені жайында: “Адамзат дене һәм жан аталған екі бөлімнен тұрады, бұл екі бөлімнің соңғысы, яғни жан, адамзат үшін аса қадірлі болады, дұрысын айтқанда, адамға шын мағынасымен адам деген атты осы жанға береді” деп жазады [4].

Мағжанның ойынша, жан дегеніміз оның көріну формаларының жиынтығы емес, ол құпия қалпында қалады. Тек тіл ғана жан құпиясына жақындай түсуге мүмкіндік береді. Шынайы поэзия туындысының қадір-қасиеті уақыт өткен сайын бедерлене түсетіні белгілі. Тарихи тұлға Мағжанның туған халқы мен адамзат өркениеті алдында сіңірген еңбегі де солай — ғасырдан ғасыр озған сайын өркештене түседі. Ал, тағдырдың ең бір

қиын бұралаңдарында халқының бойына қуат берген, жігерін жанумен болған Мағжан поэзиясы келер ғасырлардағы толқын-толқын талай ұрпаққа ата-бабаларының мұңы мен шерін, арманы мен рухын ұмыттырмай, үнемі құлағына құюмен болары анық. Жер бетінде Қазақ елі мәңгі тұрғанда, осынау мәңгілік сарын да ешуақытта үзілмейді және сөнбейді. Оған ешкімнің ешқандай күмәні болмас. Сонымен қатар, оның рухани мұрасында өз халқының жарқын болашағына мол сенімі, жалпы сенім құндылық ретінде тереңірек қарастырылған. Мағжан поэзиясындағы адам құқы мен бостандығы ұлттық пен жалпыадамзаттық құндылықтар, поэзия мен философияның арақатынасы, ой еркіндігі, адам болмысы мен имандылығы, әлеуметтік таным мәселелері, Мағжанның ойлау мәдениеті және дүниетанымы қазіргі күні жаһандану тұрғысынан жүйелі және тереңірек философиялық-дүниетанымдық зерттеуді қажет етіп отыр.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Елеуменов Ш. Мағжан. Санат. 1995 ж.
2. Аймауытов Ж. Мағжанның ақындығы туралы мақаласы.
3. Мағжан Жұмабаев шығармалары 1-2-3 том. Білім. 1995 ж.
4. Жұмабаев М. Өлеңдері, прозасы және әдеби зерттеулері.

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛДАРЫ

К.У. Досмайлова

№47 орта мектебінің қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі, Тараз

Мектеп оқушыларына білім мен дағды беруде қазақ тілін оқыту формаларының мәні үлкен. Сабақ оқу ісін ұйымдастырудың негізгі түрі болып саналады. Сабақ беруде мұғалімнің ойында тұратын мақсаттар мыналар болуы тиіс:

1) оқушыларға білім негіздерін түсіндіру; 2) сол білімді бекітіп, талдап, есінде қалдыру; 3) алған білімін тексеріп отыру; 4) өздігінен толықтырған білімін күнделікті қажетке жұмсау.

Қазақ тілі сабақтары жауаптылықты қажет етеді, сондықтан сабақтың өзіндік белгілерін білу керек.

1. Сыныпта дайындау дәрежесі бірдей тұрақты оқушылар құрамының болуы.
2. Белгілі бір сабақ кестесінің болуы.
3. Сабақтың белгілі бір орында (кабинетте) жүргізілуі.
4. Сабақ жоспары негізінде білім мен дағдының берілуі.
5. Сабақта білім беру әдісінің жан-жақты қолданылуы.
6. Сынып оқушыларымен практикалық жұмыстардың жүргізілуі.

Қазақ тілінен өтілетін сабақтар мазмұнына қарай мына сияқты тілдік материалдар негізінде іске асырылады: фонетика, лексика, морфология, орфография, орфоэпия, синтаксис, пунктуация, тіл ұстарту бойынша өтілетін сабақтар.

Сабақта мұғалім оқушының білімге деген ынтасы мен қызығушылығын арттырып отыруы тиіс. Сабақта мұғалім мен оқушының ынтымағын нығайту мәселесі бірінші орында тұрады. Бұл өзінен-өзі іске аспайтын жұмыс. Оқушыларға мұғалім білім алудың тиімділігін, олардың қолынан белгілі бір іс келгеніне сенім білдіруі – өте тиімді әдіс.

Қазақ тілі материалдарын жинақтап, бір тақырыпқа біріктіріп сайыстыру, яғни, білімді жүйелеу – сабақ уақытының негізгі қоры. Сабақтың әр кезеңін толық өз мақсатына қарай пайдаланғанда ғана білімді меңгеруге қажет уақыттың жалпы мөлшері кемиді.

Мектеп оқушыларына білім мен дағды беруде қазақ тілін оқыту формаларының мәні үлкен. Сабақ оқу ісін ұйымдастырудың негізгі түрі болып саналады.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың тілін дамыту дегеніміз – тіл білімінің теориялық заңдылықтарын оқытумен тіл дамыту жұмыстарын тығыз бірлікте жүргізу.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың тіл дамыту жұмысын ұйымдастыру үшін, оның лингвистикалық негізінің, теориялық негізіне көлемді шолу жасап, сонымен қатар, тіл дамытуда аса қажетті стилистикасы мен синонимиялық қатарлары туралы, тіл мәдениеті туралы мәліметтерге сүйенеміз. Тілдің даму барысында белгілі бір грамматикалық заңдылықтарға бағынатынын, әр түрлі топқа бөліп кететінін айтамыз.

Қазақ тілін оқыту барысында оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға болады және оқушылардың ұлттық танымы кеңейеді. Сонымен қатар, қазақ тілін оқыту барысында түрлі ойын элементтерін де пайдаланған өте тиімді.

Ойын түрлері сабақ үдерісін жандандырып, сабаққа деген қызығушылықты арттырады. Сонымен ойындардың басты қызметі - шынайы, дайындықсыз жауап беруге қажетті ахуалды туғызу. Оқушылар сөйлеу жағдаятына ене отырып, дұрыс жауап беруге ұмтылады. Ойын элементтері оқушылардың сабақта алған білімдерін практикада қолдану дағдыларын қалыптастыру және олардың ынтасын үздіксіз арттырып отыру үшін де ойын элементтерін кірістіріп отырудың орны ерекше.

Әр ойынның өз реті, жөні бар. Сондықтан әрбір сабаққа қандай дидактикалық ойын қолдануға болатынын осы сабақтың мазмұнына, мақсатына сәйкес таңдап алған жөн. Жаңа тақырыпты түсіндіргенде, өткен сабақты қайталау кезінде, тіпті сабақты пысықтау – қорытындылау кезінде де ойын элементтерін қолдануға болады. Мынадай ойын элементтерін жүргізуге болады: «Әрі ойын, әрі оқу», «Ойлан тап», «Жұмбақ карточка», «Әріп таңдау». Жоқ әріпті таңдап жазу – «Жоғалған әріп» ойын түріне жатады. Ойнай отырып оқушылар бірнеше сөзді өзінің сөздік қорына жинап отырады. Заттың өзіндік белгілерін, санын, мөлшерін ж.т.б. тануға жетелейтін түрлі әдіс- тәсілдерді қолдану керек.

Ұлттық танымды білдіретін заттық, сындық, сандық, іс-қимылдық ұғымдарды түсіну, олардың когнитивтік белгілерін айыра білуге үйрету оқушыларды ұлттық рухта тәрбиелеуге мүмкіндік береді. Сондықтан ойын элементтерін қолдана отырып оқыту оларда ұлттық мінез, таным қалыптастыруға ықпал етеді.

Сонымен ойын элементі де тіл дамыту жұмысының келелі бір саласы болып табылатыны сөзсіз. Жаңа тақырып өткенде крассворд, ребустарды қолдану да сабақтың қызықты өтуіне себебін тигізеді.

Ойын элементтері белгілі бір мақсатта, сабаққа деген қызығушылықты арттыра отырып, орындаушылық қабілетке де жетектейді. Қажетті сөздерді тауып айтсам деген ойлау қабілетін дамытады.

Сабақта ойын элементтерін қолдану оқушылардың белсенділігін арттырып, оларды ынталандырады, теориялық білімдерін практикада қолдануға үйретеді, іздендіреді. Біз ойын элементтерін сабақта екі түрлі мақсатта пайдаланамыз. Оның біріншісі - оқушылардың сабаққа қызығушылығын, ынтасын арттыру, тілін дамыту, екіншісі - оқушыларды тапқырлыққа баулып, зейінін, байқампаздығын арттыру және ойлау қабілетін дамыту.

Оқушылардың тілін дамытып, қоғамдық өмірдің сан алуан саласында қандай қарым-қатынас жасау керектігін үйретеді, қазақ тілінен білімін жетілдіреді.

Сабақ барысында әрдайым слайдқа салынып жасалған ойын түрлерін пайдаланамыз. Жұмысты орындау барысында оқушылар өзара жарысқа түседі. Кейінен мұндай тапсырма әр оқушының өз бетімен жұмысты орындауына ұсынылады.

Сабақта қолданылатын ойындардың түрлері өте көп. Мысалы: 1) өзара сөйлесуге жаттықтыратын ойындар, 2) грамматикалық дағдыны қалыптастыратын ойын түрлері, 3) сөйлеу практикасына арналған ойындар.

1) Барлық қатысушылар айнала тұрады. Ойынды оқытушы бастайды. Ол былай деуі мүмкін: «Кеше мен көшеде біреуді кездестірдім». Қатысушылар кім екенін анықтауға

тырысады: «Сіз менің анамды кездестірдіңіз», ... Мақсат: болжам, белгілерді айтып, қатысушыларды қызықтыру. 3-4 фразадан кейін жұмбақтың шешімін айтып, жаңа адамды жұмбақтауға кірісу. Мақсат: өткен шақтың жасалу жолдарын бекіту. Ойынның әр түрлі нұсқалары болуы мүмкін. Мысалы: Мен кеше бір тамақ жедім... Кеше мен бір кино көрдім.

2) Кім ең жүйрік. Ойынға қатысушылар сөздер жазылған слайд қарап, сол сөздерге жылда сөйлем құрастырулары керек. Бірінші аяқтаған қатысушы жеңімпаз атанады.

3) «Ең ақылды». Слайдта әр түрлі сұрақтар беріледі бір оқушы тақтаға шығып, кім көбірек жауап берсе, әрі нақты болса, сол оқушы бас бәйгеге ие болады.

Қорыта келгенде ойын элементтерін сабақ барысында пайдалану оқушылардың тілін дамытады, өмірдің сан алуан саласында қарым-қатынас жасау керектігін үйретеді, қазақ тілінде сөйлей білу қабілетін жетілдіреді. Қазақ тілі сабақтарында ойын элементтерін компьютерлік кешендерді ұтымды қолдану оқушылардың болашақ маман ретінде мемлекеттік тілді тиімді және ұтымды меңгеруіне бірден-бір септігін тигізери хақ.

Қазіргі педагогикалық технология талаптары оқушыға білім берудің ең тиімді, ұтымды жақтарын таңдап алуды қажет етіп отыр, сондықтан үнемі жетілдіру, дамыту, толықтыру сабақ сапасын арттырады, оқушыны да, ұстазды да шығармашылыққа жетелейді.

Қазақ тілінен өтілетін сабақтың негізгі топтары сабақ құрылымдары элементтерінің жиынтығы болып табылады. Сабақтың бұл құрылымдық элементтері әр түрлі әдістемелік жүйе бойынша іске асырылады. Сабақтың құрылымдық элементтері тәлім-тәрбие берудің мақсатына, материалдың өтілу тәртібіне, өзіндік белгілерінің санына, оқушының дайындық дәрежесіне қарай ауысып отырады. Мұғалім әр сабақтың құрылымдық элементтерін түрліше бағытта іске асырады. Мысалы, жаңа материалдың өзіндік белгілері ауырлау болған кезде, яғни 5-тен артық болған уақытта мұғалім оларды түрлендіріп, оқушыларды өз бетінше іздендіріп, дамытып орындауға жұмылдырады.

Шебер мұғалімдер әр сабақтың құрылымдық элементтерін түрлі бағытта іске асырады. Жаңа сабақты сыныпта меңгертіп, үй тапсырмасын бермеу мақсатында сабақтың құрылымдық элементтерін төмендегі жүйемен алып барады. Өткен материалды еске түсіре отырып, жаңа материалды жан-жақты меңгертеді. Оқулықтағы материалдар оқушыларға дауыстап оқытылады. Сонан соң жаңа материалға сай жаттығу жұмыстары жүргізіледі. Оқушылардың түсініп, меңгеруінің мөлшерін есептей отырып, нәтиже берсе, үй жұмысын орындамауға болады. Осы тәрізді сабақты біріккен сабақ түрімен де іске асыруға болады.

Қазақ тілі сабағының құрылымдық элементтері

1. Өткенді еске түсіру
2. Тақырыптың көлемі мен жүйесін түсіндіру
3. Бекіту және қайталау мақсатында жаттығу жұмыстары
4. Үй тапсырмасын беру
5. Үй тапсырмасын тексеру, өтілгенді сұрау
6. Оқушылар жұмысына барлау жасау
7. Оқушылар еңбегін бағалау.

Сабақтың бұл тәрізді құрылымдық элементтері істелетін жұмыстың мақсатына, материалдық көлемі мен жүйесіне қарай жүзеге асырылады. Жазба жұмыстарын жүргізу, түрлі талдау жұмыстарын жүргізу және дидактикалық материалдармен жұмыс істеу барысында түрліше уақытта, әр түрлі жұмыс тәртібін және түрлі әдістер мен тәсілдер жүйесін пайдалануды керек етеді. Сабақты тиімді де құнды әдістермен өткізу және оны жүйелі де жоспарлы жүргізу сабақ элементтерінің толық қатысуына мүмкіндік жасайды.

Қазіргі педагогикалық технология талаптары оқушыға білім берудің ең тиімді, ұтымды жақтарын таңдап алуды қажет етіп отыр, сондықтан үнемі жетілдіру, дамыту,

толықтыру сабақ сапасын арттырады, оқушыны да, ұстазды да шығармашылыққа жетелейді.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Ысқақов А. Қазіргі қазақ тілі. – Алматы. – 1992.
2. Мұқанов М. Жас және педагогикалық психология. – Алматы. – 1982. – 246 б.
3. Хасанова И.У. Бастауыш мектепте зат есімді когнитивті оқыту әдістемесі. Канд дисс. – Алматы, 2010.

READING AND LISTENING AS A FORMS OF SPEECH ACTIVITY FOR FOREIGNER STUDENTS, STUDYING THE KAZAKH AND RUSSIAN LANGUAGES

E.R. Ignatova, D.S. Tolmacheva

Associate Professors

A.E. Sadenova

Professor of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty

In numerous researches on training foreign students with the Russian and Kazakh languages it is paid attention to the fact that the motives of the language selection for the study have changed. Nowadays most students study the Russian language in order to get an education and find good jobs. Russian, of course, refers to the “market” or the language of “marketing” and in terms of development of the world economic space is the international language. Exactly the internationality of the Russian language can serve as the main motive for its choice to study. However, getting in Kazakhstan, where the official language is Kazakh, and Russian language is the language of international communication, foreign students realize that knowledge of the Kazakh language is the need for education and further work. President of Kazakhstan N.A. Nazarbayev proclaimed the principle that in Kazakhstan are studying three languages: Kazakh, Russian and English.

New time, globalization of world processes require a search for new methods of training the Russian and Kazakh languages for foreign students. Students learn languages with a clear understanding that, in practice, they must not only speak, but also understand the interlocutors, colleagues, lectures. Listening has a special place in the development process of speech activity.

Listening is hearing and speech understanding of native speakers, lectures on the language, listening to the radio and television programs. Mastering the language is impossible with the ability to understand the speech of others. It is necessary to develop new methods of training to audition. It should be remembered that the main purpose of listening is the ability not only to hear, but also to understand the other’s speech, and, to understand properly, fully and deeply enough. In Kazakhstan foreign students find themselves in conditions where the Russian and Kazakh speech are spoken in everyday life, on television, while studying at the universities. Al-Farabi Kazakh National University international students are required to study the Russian and Kazakh languages, enabling them to adapt to the conditions of intercultural communication.

Teaching reading for foreign students studying Russian and Kazakh languages at the same time has its own characteristics. Using the general principles of mastering different kinds of reading, allows foreign students to gain education in Kazakhstan. Announced by the President Nazarbayev N.A. a trilingualism principle in Kazakhstan contributed to the fact that students are actively using the Kazakh, Russian and English languages in the educational process.

Foreign students who are studying at the Russian department of the Faculty of pre-university education of Al-Farabi Kazakh National University, learn both the Russian and Kazakh languages. Kazakh is the state language and the Russian language is a language of interethnic communication. An understanding of contemporary realities is a good incentive for foreign students, studying in Kazakhstan.

Reading is a complex process of perception and understanding of the text. Foreign students, studying the Russian and Kazakh languages, in order to master this process, need to have a certain phonetic, lexical and grammatical training. This will make the process of perception and understanding of the text fast and accurate. Understanding the content of a text is due to the linkages in the text and the general informative training.

Students need to form the technical skills gradually: paying attention to the headlines, punctuation, separation of paragraphs, custom font, grammatical features of words, etc.

There is a task for teachers to teach reading at different levels for foreign students: from the ability to understand what they read to the creative work, not just when the student perceives the information, but also analyzes it, develops his/her attitude to read.

By the target plants reading can be divided into the following types:

1. Introductory Reading
2. Exploratory reading
3. Consider reading

Introductory and exploratory reading - a fast reading, you need to fully understand the text. Introductory reading allows understanding the basic information of a text by 70-75%. For the introductory reading teacher can offer students not very difficult texts, that should not contain redundant information.

Consider reading is a slow one, as it implies not only to familiarize with the information, and remembering this information, its analysis and processing. To do this, students need a good translation in their language, a repeated reading, so as to realize a well-read, to understand the main thing. For consider reading students can be offered texts with cognitive value and difficult linguistically. To understand these texts, a student must be proficient not only in vocabulary but also in grammar, in order to perceive the read correctly [3,122]

The faculty of pre-university education of Al-Farabi Kazakh National University foreign students studies the Russian language by books "The road to Russia" №1, №2, №3. Reading skills are formed gradually. The task of a teacher is to teach students to read and accept the texts from the simple to the complex, including all the grammatical constructions, in order to prepare students to read non-adapted texts, for reading of literature and textbooks in different specialties, so that students are able to continue their higher education, to do scientific research and to use the knowledge of the Russian language in different spheres. Formed reading skills in studying the Russian language are used actively by foreign students at studying the Kazakh language, they facilitate the learning process.

Being of foreign students in a bilingual environment helps students to activate the mastery of two languages, to use their skills in practice. Reading in two languages is a necessity of modern life in Kazakhstan. All three types of reading (introductory, exploratory and consider) start to form at an early stage.

The textbook "The road to Russia-1" contains short texts that have a clear structure. Students must fully understand the content of short stories (level of a full lexical understanding), to develop a language guess, to find the right information, to read aloud well. To remove the psychological pressure students can be offered texts, written with humor, which will allow them to accept a new language more easily, to adapt students to the new language environment. Very successful texts are suggested in the book "Shkatulochka" ("The Casket"). Reading these texts, students are more receptive to Russian grammar (especially the case forms of nouns, verbs). At the same time easy humorous texts allow students at an early stage of learning to feel a real interest in the content, to immerse them in the Russian language, to compare it to their native language, to see the general and miscellaneous. With the same problems students faced in the study of the Kazakh language. Tutorials of the Kazakh language have texts for reading that help students to overcome difficulties of studying the Kazakh language, to develop an interest in the language.

Introductory and consider reading are begun when the students read texts of the book “The road to Russia-2”. By studying the Russian language, students get acquainted with the history of Russia, with Russian writers and well-known figures. Foreign students are studying at Al-Farabi Kazakh National University and they have a great interest in the study of the history and identity of Kazakhstan, biographies of famous Kazakh writers and other information, related to Kazakhstan.

Foreign students read excerpts from works of a fiction, newspapers, and magazines. Exploratory reading develops when students read advertisements, ads, and newspaper and magazine publications. They can read all this in two languages.

Working with foreign students, a teacher should consider from what country they came from. Students, who are familiar with the English language, will take possession of the Kazakh and Russian lexicon, which contains a lot of international words, which facilitates the perception of new read texts by students. Students from the United States of America, from Europe, from South Korea, Afghanistan, who know the English language adapt quickly, they will form the skills of different types of reading. Students from China, need more long-term work. The Chinese language does not contain the international words. Formation of skills of different types of reading by Chinese students is a longer process, requiring multiple, repeated reading. Students need to check more carefully on knowledge of new vocabulary to prepare them for self-independent reading.

Foreign students, reading the text from the book “The Road to Russia-3”, already transferred to the profile-orientable stage of training. Has studied the reading should be performed on the texts relating to the future students of the profession.

Foreign students who read the text from the book “The Road to Russia-3”, already transferred to the profile-orientable stage of training. Consider reading should be performed on the texts, relating to the future profession of the students.

Every year the Chair of language and general educational preparation of foreigners at Al-Farabi Kazakh National University conducts a scientific students’ conference. At this conference students make presentations on various topics, often associated with the future specialty.

For an exploratory reading, which is necessary for students to prepare reports, are used scientific and popular materials. “Internet” helps to achieve tasks of an exploratory reading.

Formation of skills of different types of reading from the simple - to complex allows students to: Predict content by title, pretext questions, footnotes, and pictures; Be able to highlight important in a text without an understanding of some of the words that have no effect on the main content; Use dictionaries; Re-read a text, in order to understand and remember better.

Texts for reading by foreign students can be subdivided into: literature-art; Non-fiction; research; Newspaper and journalistic. Foreign students, reading texts of textbooks, gain knowledge on the history, geography, literature of Kazakhstan and Russia.

Many texts need a pretext and after text work. Students need to give more information, to be able to get them interested, to check with the help of various issues and retelling of texts for checking their understanding. Students must be aware that without reading there is no education.

Scientific-popular and scientific texts have their own specifics. Typically, these texts have the introduction, the content, the main thesis, the main part, in which is given the argument of the thesis and practical description of the new invention (device, conducted experiment, etc.). The final part (Afterword) performs an integrating function, i.e., in a compressed form summarizes the content of the text [1, p.239]

Al-Farabi Kazakh National University is not the only HEI, but also a scientific and research center. Much attention is paid to the scientific work at the university.

Author of numerous books on the Russian language S.A.Khavronina pays attention to the fact that a long period of mastering a foreign language is divided into segments, called “stages of learning”. These are the beginner, intermediate and advanced stages; advanced divides into basic

and final. Before training to listening, it is need to choose a good material, corresponding to these stages. In addition, you should be well aware of the whole process of listening, the ability to understand foreign speech and memorize the necessary information.

At the initial stage you should provide information in portions, increasing the length of the pauses between syntagmas, sentences for understanding content. It is also recommended to increase the time for removal of constraints to the perception of the text.

In theoretical studies on teaching the Russian language of N.D.Galskovaya and N.I.Geza on the laws of making the learning process, a lot of attention is paid to the analysis of the process of listening, which is associated with the perception, understanding and active processing of information, contained in oral speech message.

For development listening skills it is necessary to build upon the work of memory (short-term and long-term).

Short-term memory helps to keep incoming information during the process of perception, until its receipt and processing of the information in long term memory.

Long-term memory helps to store articulation-auditory images of words, word combinations and syntax constructions, allowing connecting them to understand. With this it is come an understanding of phrase structure and the communicative type of a sentence. For understanding the voice messages a listener must hold words and phrases, to associate heard at the moment with the fact that he had heard before.

Short-term memory and long-term memory are in interaction. Short-term memory helps to enter the information into a long-term memory. The result of an understanding depends on the proper selection of the material, its gradual introduction and consolidation.

To develop methods of training to audition it is need to understand clearly the purposes of listening. On the initial stage the aim of this process is an understanding the statement of an interlocutor in different situations. In the future, it must be a transition to an understanding of educational texts with a various degree and depth of penetration in their content. Students-foreigners who study at al-Farabi Kazakh National University, from the first days face with situations, when their surroundings speak in the Russian and Kazakh languages. In the dormitory, in the cafeteria workers usually use the Kazakh language, so students try to understand greetings, questions, sounding in this language. In the stores, in the transport people speak in the Russian and Kazakh languages. Real-life situations stimulate students to study both languages actively. The technique of mastering the Russian language is used to study the Kazakh language.

Communicative objectives determine the levels of understanding of an audiotext, its types and conditions of perception.

Texts for the initial stage: verbal communication in the classroom (teacher's guidance, students' replicas, including in the language game, simple texts).

Texts for an advanced stage: cognitive and country studies, can be monologue and dialogue nature. These are stories, songs, poems. Texts are complicated gradually. Students prepare for the perception of lectures, radio and television programs. Intercultural communication in Kazakhstan has its peculiarities on all parties and concerts, students get into an environment where they need to understand in Kazakh and in Russian. Meetings, discussions are held also in two languages. This is a strong motivation to learn languages.

Different methods must be used in the different groups. For English-speaking students are good exercises for the development of language guess. About the meaning of unfamiliar words students realize the similarity with the words of the native language. This applies to both the Russian and the Kazakh language. (In the Kazakh language as well as in Russian there are many international words). Headings and subheadings help to highlight important in the sounding text. In dialogic speech clarification of details with the help of repeated, repeated requests, and others helps to an understanding. The system of exercises for training to audition must ensure accordance of exercises to the psychological and linguistic complexities of the perceived

messages. Correlation of listening is possible in conjunction with other kinds of verbal activity, primarily with speaking.

In the methods of teaching Russian as a foreign language are defined two types of exercises: training, preparation and speech, communicative. These exercises can be used in teaching the Kazakh language. Training preparatory exercises remove the linguistic and psychological complexities of semantic perception, develop an ability of logical-semantic understanding from words to microtexts. Getting training to audition, it should be combined elementary operations with complex mental activities, developing creative opportunities of students. Just on the small texts students should be taught to find the support and guidance of perception. It should increase complexity of language gradually, developing hearing of students. It should teach students to focus on similar difficulties, combine known and unknown in exercises. It should pay attention of students not only on content but also on the form.

At the intermediate and advanced stages it should use voice messages, approaching the natural speech dialogue (contact and distant) without support, tips and familiarity. These exercises teach students to identify the most informative parts of messages. Preliminary discussion helps understanding by forecasting. We need to teach to listening, taking into account the situation of communication. Students should be able to divide an audiotext in the meaningful parts and define the basic information in each of them. For the understanding and comprehension of oral speech it should teach students the ability to combine different parts of speech in a whole text, to understand the different individual characteristics of the speaker. [8; 93].

Speed of sounding speech is different. Students need to learn to perceive a speech in tempo from below average to above average, to be able to catch a pause, intonation, rhetorical questions, and repetitions. From the initial stage it should be taught the skill to keep in mind the actual text data (digital data, chronological dates, proper names, geographical names, etc.). Starting with simple voice messages it needs to teach students the logical-semantic activity in the process of listening. All students have different abilities of auditory perception, different auditory memory.

In conclusion, foreign students, studying the Russian and Kazakh languages, are preparing to continue their education at the university, should not only master the skills of reading, but also form the ability to read the scientific literature. Teachers should provide students with texts, that match the content of the chosen future specialty; literature, which contains a variety of texts, reading and study of which help the students to rise to a higher level of a language acquisition. Students learn a complex syntax of a language, a variety of professional topics in the process of reading. Teaching various types of reading helps students to master skills, that they can use for all kinds of reading, in different situations. We need to note that the innovative techniques should be used taking into account the specific audience, according to national circumstances, the extent of training and educational level. Positive attitude to studying language forms interesting materials in the country studies and cultural relations that need to be carefully selected. Thus, listening skills allow students to experience progress in language acquisition and activate the entire speech process.

LITERATURE

1. Gal'skova N.D., Gez N.I. Teoriya obucheniya inostrannym yazykam. Lingvodidaktika I metodika. – M.: Akademiya, 2008. – 336 p.
2. Schukin A.N. Obuchenie inostrannym yazykam. Teoriya i praktika. – M.: Omega – L., 2010. – 377 p.
3. Ignatova E.R., Tolmacheva D.S. Obuchenie chteniu studentov, izuchaushih russkii yazyk kak inostrannyi // Innovatsionnye priority v yazykovom obrazovanii: sb.nauch.st.mezhd.nauch.-prakt.konf. – Almaty, 2011. – P. 121-125.
4. Arutynov A.R. Kommunikativnaya metodika russkogo yazyka i inostrannyh yazykov. – M., 1992.

5. Passov E.I. Osnovy kommunikativnoi metodiki obucheniya inoyazuchnomu obsheniю. – М., 1989.
6. Orazbaeva F. Tildik katynas: teoriyasy zhane adestemesi. - Almaty, 2000. – 208 p.
7. Fokina K.V., Ternova L.N., Kostygeva N.V. Metodika prepodavaniya inostrannomu yazyku. – М.: Vysshee obrazovanie, 2008. Obuchenie audirovaniю (pp. 98-105)
8. Ignatova E.R., Tolmacheva D.S. Innovatsionnye priemy obucheniya audirovaniю na urokah russkogo yazyka dlya inostrannyh uchashihsya. Innovacii obrazovatel'noi deyatel'nosti. Materials of the 42nd International scientific-methodological conference. Volume 3. – Almaty: Kazakh Universiteti, 2012.

ИГРОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ОДНА ИЗ ФОРМ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОБУЧЕНИЯ РКИ

Г.К. Ихсангалиева, Ж.С. Нуржанова
доценты КазНУ им. аль-Фараби

Лингвистический принцип как ведущий принцип обучения языку в теории и на практике давно уступил место коммуникативному. Целью обучения иностранных студентов в вузе является формирование у них коммуникативной компетенции, то есть набора и реализации программ речевого поведения в зависимости от способности человека ориентироваться в обстановке общения. Данные целевые принципы обучения русскому языку как иностранному выдвигают на первый план деятельностные дидактические средства как важный фактор эффективности учебного процесса. К числу таких средств относятся обучающие и, в частности, дидактические игры. В них как нельзя лучше реализуется технологический подход к обучению. В самых различных системах обучения игре отводится особое место.

Психологами было доказано, что игра “оправдывает” переход на новый язык. Она является одновременно и интересным видом работы для студента и аналогом языковых упражнений для преподавателя, благодаря которым развиваются навыки всех видов речевой деятельности.

Игра обладает такой особенностью, как универсальность: использование игровых приемов можно приспособлять к разным целям и задачам.

Игровые технологии на начальном этапе обучения обеспечивают длительный характер усвоения знаний, навыков и умений.

Учебной мы называем игру, используемую в учебном процессе в качестве задания, содержащего учебную задачу (проблему, проблемную ситуацию), решение которой обеспечит достижение определенной учебной цели.

Используя игру на учебных занятиях, преподаватель формирует и развивает у обучающихся навыки и умения находить необходимую информацию, преобразовывать ее, вырабатывать на ее основе планы и решения как в стереотипных, так и в нестереотипных ситуациях. Занимательные, игровые элементы позволяют преодолеть большинство трудностей, связанных с условным характером иноязычного общения. Кроме того, игровые ситуации призваны создать на уроках атмосферу раскованности и непосредственности.

Учебная игра должна быть целенаправленной. Необычность формы проведения занятий, ее нешаблонный характер способствует поддержанию интереса к изучаемому языку. Будучи введенной в систему традиционного обучения учебная игра осуществляет несколько функций: мотивационно-побудительную, воспитательную, ориентирующую и компенсаторную.

Игра применяется как средство наглядности и как упражнения. Нужно помнить, что игры не самоцель, а средство активизации лексики, грамматики, работы над произношением, чтением, письмом и устной речью.

Еще одной положительной особенностью дидактической игры для иностранных студентов на занятиях по русскому языку является то, что подготовка к игре активизирует самостоятельную работу студентов, в которую целесообразно включать задания, стимулирующие самостоятельную подготовку к дидактической игре не только по усвоению новой лексики, но и по моделированию определенных типов устной речи, а также по подбору необходимых информационных материалов.

При включении студентов в ситуацию дидактической игры интерес к учебной деятельности резко возрастает, изучаемый материал становится для них более доступным, работоспособность значительно повышается.

Дидактические игры – достаточно обширная группа методов и приемов организации педагогического процесса. Основное отличие дидактической игры от игры вообще состоит в том, что она обладает существенным признаком – четко поставленной целью обучения и соответствующим ей педагогическим результатом, которые могут быть обоснованы, выделены в явном виде и характеризуются учебно-познавательной направленностью. Характерной особенностью уроков с дидактической игрой является включение игры в его структуру в качестве одного из структурных элементов урока.

Дидактические игры (ДИ) можно классифицировать по нескольким признакам:

- по функционально-целевому назначению;
- по времени проведения;
- по структурно-композиционному построению.

По функционально-целевому назначению ДИ бывают диагностические, ролевые, контрольные.

По времени проведения можно выделить ДИ большие (4 ч. и более), средние (2-3 часа), малые (1 ч.) и мини-игры (до 1 часа).

По структурно-композиционному построению ДИ могут быть с жестко запрограммированным и с адаптивным структурно-композиционным построением.

С учетом сочетания названных признаков ДИ можно классифицировать по обобщенному признаку следующим образом:

- фрагментарные дидактические игры, когда в основе каждого фрагмента игры лежит решение одной педагогической задачи, связанной с конкретным элементом учебного материала;

- целостно-тематические дидактические игры, которые связаны с решением нескольких педагогических задач по теме;

- комплексные дидактические игры, в которых сочетается репродуктивная и продуктивная деятельность студентов и решается комплекс образовательных и развивающих задач.

Дидактические игры представляют собой различные варианты педагогической технологии.

Современные представления о педагогической технологии связываются с систематическим и последовательным воплощением на практике заранее спроектированного, научно-обоснованного учебно-воспитательного процесса. В этом смысле педагогическая технология является чисто практической реализацией основных положений дидактики и педагогики в целом. Уже не подвергается сомнению, что успешно обучать без технологии невозможно, так как технология обучения представляет собой интеграцию теоретических и эмпирических усилий по определению целей обучения, содержания образования, возможностей сочетания деятельности преподавателя и студентов, необходимых форм организации обучения, методов и средств обучения, а также определения эффективности процесса обучения.

Технология учитывает также рациональное использование времени, подбор адекватных приемов, форм, техник, индивидуализированный подход, целесообразность выполнения упражнений и т.д. Как пример применения педагогической технологии на практике может служить разработка и применение дидактических игр для обучения иностранному языку, в нашем случае - русскому как иностранному.

Основные этапы подготовки и проведения ДИ следующие:

1. Подготовительный этап: подготовка преподавателя к игре (определение цели, правил и регламента игры), подготовка и самоподготовка студентов к игре, подготовка дидактического, методического и технического обеспечения игры), определение готовности студентов к игре, предварительное формирование игровых групп.

2. Введение в игру: ознакомление участников игры с темой, предъявление информации преподавателем, проведение установки на игру, предъявление сценария и правил игры, формирование игровых групп, распределение ролевых обязанностей, выдача задания на игру, обеспечение дидактическими, методическими и техническими материалами.

3. Собственно игровой этап: обсуждение полученного задания в группах, консультации ведущего игры, выполнение игровых ролей участниками игры, коммуникативное взаимодействие игроков в игровой группе, организация в группе коллективной мыследеятельности (КМД), обсуждение вариантов решения задания, принятие оптимального решения по заданию, определение докладчика от игровой группы, подготовка наглядности, выступление, ответы на вопросы, межгрупповая дискуссия участников игры.

4. Заключительный этап: рефлексия участников игры, рефлексия ведущего игры, определение победителей игры, подведение итогов ведущим.

5. Постигровой этап: анализ содержательной и процессуальной сторон ДИ, анализ и оценка результатов ДИ.

Дидактическое и методическое обеспечение ДИ, так называемый пакет дидактической игры, охватывает:

1. Текстовые материалы.
2. Речевые материалы.
3. Лингвистические материалы.
4. Сценарий дидактической игры:

- а) описание сюжета;
- б) перечень правил проведения игры;
- в) регламент;
- г) указания на последовательность выполнения игровых действий;
- д) описания ролей участников и социальных условий, в которых происходило речевое взаимодействие.

В текстовые материалы должны входить:

- а) информация о проблеме, вынесенной в дискуссию;
- б) образцы устной полемической речи;
- в) использование теле- и радиосюжетов;

Лингвистический комментарий представляет собой:

- а) лексико-грамматические сведения и правила;
- б) упражнения и задания, устраняющие формальные трудности при чтении и воспроизведении текстов.

Речевое обеспечение игры содержит:

- а) перечень речевых действий, обслуживающих различные стадии игры,
- б) правила соединения речевых действий в цепь связного монологического высказывания;
- в) задания и упражнения, мотивирующие общение участников игры.

В контексте вышесказанного обычно преподавателями используются следующие виды уроков:

- 1) ролевые игры на уроке (инсценирование);
- 2) игровая организация учебного процесса с использованием игровых заданий (урок-конкурс, урок-путешествие, урок-презентация);
- 3) игровая организация учебного процесса с использованием заданий, которые обычно предлагаются на традиционном уроке (найди орфограмму, произведи один из видов разбора и т.д.);
- 4) использование игры на определённом этапе урока (начало, середина, конец; знакомство с новым материалом, закрепление знаний, умений, навыков, повторение и систематизация изученного).

Основой дидактической игры является инновационное содержание. Оно заключается в усвоении тех знаний и умений, которые применяются при решении учебной проблемы.

Оборудование игр включает в себя оборудование урока: наглядность, ТСО, дидактический раздаточный материал и др.

На занятиях проводятся самые разнообразные фонетические, лексические и грамматические игры.

Важным фактором при изучении русского языка как иностранного на начальном этапе является изучение алфавита и развитие навыков чтения. Поэтому разнообразие игровых форм на данном этапе очень важно.

Из опыта работы преподаватели РКИ рекомендуют следующие наиболее простейшие игры по изучению алфавита:

1. Перебрасывание мяча, называя букву алфавита в режимах преподаватель-студент, студент-студент, студент-преподаватель;
2. Один студент называет любую букву алфавита, другой должен продолжить его;
3. Студент называет букву, другой называет крайние стоящие буквы;
4. Подписать строчные буквы к заглавным и заглавные – к строчным;
5. Вписать пропущенные буквы;
6. Исправить порядок следования букв в алфавите;
7. Найти ошибки в записи алфавита;
8. Хлопнуть в ладоши при произношении гласных букв.

Для запоминания лексики и развития навыков письма можно проводить диктант по картинкам.

Таким образом, игра не противостоит традиционному типу обучения, не противоречит современным педагогическим теориям и является одной из форм интегрированного обучения, в котором должны объединиться все типы обучения, все лучшее, что было, есть и будет в теории и технологии обучения русскому языку как иностранному.

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПРИ ОБУЧЕНИИ ВТОРОМУ ЯЗЫКУ

Х.С. Каскабасова

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Современный уровень информационных и коммуникационных технологий социально-экономического развития требует поиска новых подходов к управлению сферой человеческого общения, в которой важная роль принадлежит языку, а изучение любого языка должно сопровождаться изучением культуры, где каждая культура имеет

свою систему ценностей и категорий. Для того чтобы понять взаимодействие языка и культуры в овладении иностранным языком, необходимо разобраться с терминологией.

Термин «картина мира» возник в рамках физики на рубеже XIX – XX вв. С 60-х гг. прошлого века проблема картины мира стала рассматриваться в рамках семиотики при изучении первичных моделирующих систем (языка) и вторичных систем (мифа, религии, фольклора, поэзии, кино, живописи, архитектуры).

Введение понятия картины мира в антропологическую лингвистику позволяет различать два вида влияния человека на язык – феномен первичной антропологизации языка (влияние психофизиологических и другого рода особенностей человека на конститутивные свойства языка) и феномен вторичной антропологизации (влияние на язык различных картин мира человека – религиозно-мифологической, философской, научной, художественной).

Картина мира есть целостный глобальный образ мира, который представляет собой результат всей духовной активности человека, а не какой-либо одной ее стороны и возникает у индивида в ходе всех его контактов с миром, так как человек ощущает мир, созерцает его, постигает, познает, понимает, осмысляет, интерпретирует, отражает и отображает.

Как отмечает А.Я. Гуревич, каждая цивилизация, социальная система характеризуется своим особым способом восприятия мира. Отсюда следует, что менталитет любого лингвокультурного сообщества обусловлен в значительной степени его картиной мира, в которой репрезентированы мировидение и миропонимание ее членов [1,49].

Язык непосредственно участвует в двух процессах, связанных с картиной мира. Во-первых, в его недрах формируется языковая картина мира, один из наиболее глубинных слоев картины мира человека, которые через средство специализированной лексики входят в язык, привнося в него черты человека, его культуры. При помощи языка опытное знание, полученное отдельными индивидами, превращается в коллективное достояние, коллективный опыт.

Модель мира А.Я. Гуревич определяет как «“сетку координат”, при посредстве которых люди воспринимают действительность и строят образ мира, существующий в их сознании» [1,16].

Модель мира в каждой культуре состоит из набора взаимосвязанных универсальных понятий, к которым он относит такие понятия, как время, пространство, изменение, причина, судьба, число...

Со времен В. Гумбольдта представления о языковой картине мира связывают, прежде всего, с его национально-генетической обусловленностью. Это вполне естественно, поскольку национальная основа позволяет более убедительно и выразительно показать противопоставления разных языковых картин мира.

Как отмечал В. Гумбольдт, «различные языки являются различными мировидениями», так что специфику каждого конкретного языка обуславливает языковое сознание народа, на нем говорящего [2,80].

А.Вежбицкая в своих исследованиях отмечает, что каждый язык национально специфичен. При этом в языке отражаются не только особенности природных условий или культуры, но и своеобразие национального характера его носителей.

В результате взаимодействия человека с миром складываются его представления о мире, формируется некоторая модель мира, которая в философско-лингвистической литературе именуется картиной мира. Картина мира – одно из фундаментальных понятий, описывающих человеческое бытие [3,20].

Языковая картина мира отражает реальность через культурную картину мира. Языковая картина мира различна у разных народов. Это проявляется в принципах категоризации действительности, материализуясь и в лексике, и в грамматике.

Как отмечает С.Г.Тер-Минасова, выучив иностранное слово, человек как бы извлекает кусочек мозаики из чужой, неизвестной еще ему до конца картины и пытается совместить его с имеющейся в его сознании картиной мира, заданной ему родным языком [4,48].

Понятие языковой и культурной картин мира играет важную роль в изучении иностранных языков. Интерференция родной культуры осложняет коммуникацию не меньше родного языка. Изучающий иностранный язык проникает в культуру носителей этого языка и подвергается воздействию заложенной в нем культуры. На первичную картину мира родного языка и родной культуры накладывается вторичная картина мира изучаемого языка.

Вторичная картина мира, возникающая при изучении иностранного языка и культуры, - это не столько картина, отражаемая языком, сколько картина, создаваемая языком.

При изучении иностранного языка, в данном случае русского как иностранного, трудности вызывает так называемая безэквивалентная лексика, то есть слова, план содержания которых невозможно сопоставить с какими-либо иноязычными лексическими понятиями. Обозначаемые ими понятия или предметы мысли уникальны и присущи только данному языку.

При необходимости язык заимствует слова для выражения понятий, свойственных чужому языковому мышлению, из чужой языковой среды. К их числу можно отнести такие понятия, как борщ, блины, водка, балалайка, матрешка, перестройка. Если брать английский язык, то это такие слова, как виски, импичмент, лизинг.

Большинство слов в разных языках эквивалентны, в их основе лежит межязыковое понятие. Но при изучении иностранного языка не усваиваются одни понятия. Язык состоит не из понятий, а из слов. Семантика слова в значительной степени обусловлена его лексико-фразеологической сочетаемостью и разного рода социолингвистическими коннотациями, а случаи эквивалентности слов во всем объеме их семантики и реального функционирования в речи очень редки.

Каждое слово каждого языка имеет свой круг сочетаемости, у каждого слова своя лексико-фразеологическая сочетаемость или валентность. Иностранному студенту, изучая русский язык, трудно понять, почему в русском языке скандал можно устроить, свадьбу – сыграть, выводы и комплименты – делать.

Лексико-фразеологическая сочетаемость национальна (а не универсальна), утверждает С.Г.Тер-Минасова, она присуща только данному конкретному слову в данном конкретном языке. Специфика эта становится очевидной только при сопоставлении языков, подобно тому, как родная культура выявляется при столкновении с чужой.

Поэтому, изучая язык, нужно заучивать слова не в отдельности, по их значениям, а в естественных, наиболее устойчивых сочетаниях, присущих данному языку.

Научить людей общаться (устно и письменно), научить производить, создавать, а не только понимать иностранную речь – это трудная задача, осложненная еще и тем, что общение – не просто вербальный процесс. Его эффективность, помимо знания языка, зависит от множества факторов: условий и культуры общения, правил этикета, знания невербальных форм выражения (мимики, жестов), наличия глубоких фоновых знаний и много другого.

Ни одна культура не существует изолированно. В процессе своей жизнедеятельности каждая культура постоянно обращается или к своему прошлому, или к опыту других культур. В этом взаимодействии очевидным является общение культур, а именно ее носителей на разных «языках», системах знаков – особых форм существования человеческой культуры. Язык, по А.А. Леонтьеву, можно рассматривать как систему ориентиров, необходимых человеку для деятельности в мире его родной культуры, т.е. в

социальном или предметном мире, а сознание – как «открывающуюся субъекту картину мира, в которую включен и он сам, его действия и состояния» [5,272].

В современной лингвистике языковое сознание является актуальной категорией и понимается как отражение специфической языковой структуры в сознании носителя языка, кроме того языковое сознание рассматривается как совокупность законов, правил и закономерностей использования языка на уровне умений. Согласно другой точке зрения, языковое сознание – механизм управления речевой деятельностью, который выступает обязательным условием существования и развития всех форм сознания.

Каждый язык по-своему членит мир, т.е. имеет свой способ его концептуализации, следовательно, каждый язык имеет особую картину мира, и языковая личность обязана организовывать содержание высказывания в соответствии с этой картиной [5,64]. Как было отмечено выше, языковая картина мира формирует тип отношения человека к миру (природе, животным, самому себе как элементу мира). Она задает нормы поведения человека в мире, определяет его отношение к миру. Каждый естественный язык отражает определенный способ восприятия и организации («концептуализации») мира. Выражаемые в нем значения складываются в некую единую систему взглядов, своего рода коллективную философию, которая навязывается в качестве обязательной всем носителям языка. Таким образом, роль языка состоит не только в передаче сообщения, но в первую очередь во внутренней организации того, что подлежит сообщению. Возникает как бы «пространство значений», т.е. закрепленные в языке знания о мире, куда непременно вплетается национально-культурный опыт конкретной языковой общности. Формируется мир говорящих на данном языке, т.е. языковая картина мира как совокупность знаний о мире, запечатленных в лексике, фразеологии, грамматике [5:65].

При существовании двух форм сознания – когнитивного и языкового, исследователи в основном определяют языковое сознание как средство формирования, хранения и переработки языковых знаков и выражаемых ими значений, правил их сочетания, употребления, отношения к ним человека. Оно выступает обязательным условием существования и развития всех других форм сознания.

Язык рассматривается как инструмент интерпретации внешнего мира, который обеспечивает взаимодействие человека и внешнего мира. Действительность отражается в сознании, сознание, отражая действительность, оперирует не только знаниями, но и убеждениями, оценками. Отсюда следует, что в сознании формируется картина мира, которая оказывает влияние на поведение человека, предопределяя его коммуникативное поведение. Языковое сознание является отражением действительности в сознании человека и представляет собой языковую действительность.

При изучении второго языка картина мира дополняется новой специфической информацией, сообщаемой второй языковой моделью.

По мнению Цветковой Т.К., чем больше отличаются языки друг от друга своей системой, структурой, историей, развитием, своей спецификой, тем большую специфическую информацию можно получить с помощью различных языков.

Изучение иностранных языков и их использование как средства международного общения сегодня невозможно без глубокого и разностороннего знания культуры носителей этих языков, их менталитета, национального характера, образа жизни, видения мира, обычаев, традиций. Только сочетание этих двух видов знания – языка и культуры – обеспечивает эффективное и плодотворное общение.

Язык является фактом культуры, поскольку 1) язык – составная часть культуры, которую мы наследуем от наших предков; 2) язык – основной инструмент, посредством которого мы усваиваем культуру; 3) концептуальное осмысление культуры может произойти посредством естественного языка [6,61].

Каждый носитель языка одновременно является носителем культуры, а это значит, что языковые знаки выполняют функцию знаков культуры и тем самым служат средством

представления основных установок культуры. Как отмечает В.А.Маслова, «именно поэтому язык способен отображать культурно – национальную ментальность его носителей» [6,63].

Возможность взаимопонимания между носителями различных культур и языков кроется в общности ментальных процессов обработки и присвоения информации человеческим сознанием, при этом «психическое, бытийное и языковое сознание становятся неотделимы. Сознание отражает предметы и явления в ментальных образах и дает им языковую номинацию, создавая концепты как сплав понятий, образов и ценностей» [6,78].

Каждый язык отражает реальный мир по-своему, тем самым создает собственную языковую картину мира, во многом определяющую специфику национального мировидения.

Как отмечает Ю.В.Бромлей, национальная специфика интериоризируется, ментализируется, акцент в ее изучении смещается с анализа внешних материальных носителей культуры в план изучения внутренних (ментальных) форм представлений человека о мире и о своем месте в нем.

А.Я. Гуревич пишет, что каждая цивилизация, социальная система характеризуется своим особым способом восприятия мира. Отсюда следует, что менталитет любого лингвокультурного сообщества обусловлен в значительной степени его картиной мира, в которой репрезентированы мировидение и миропонимание ее членов. [1,49].

Именно язык способен отображать культурно-национальную ментальность его носителей, а ментальность может как помогать в изучении иностранного языка, так и мешать.

Язык есть важнейший способ формирования и существования знаний человека о мире.

По мнению А.Н. Леонтьева, существует особое «пятое квазиизмерение», в котором представлена человеку окружающая его действительность: «Это – “смысловое поле”, система значений».

Одним из самых важных в человеческом сознании являются значения. Значения – это социокультурные инварианты, в которых закрепляется общий, совместный опыт.

Как отмечает Цветкова Т.К., «то, что для носителя языка предстает как значение и понимается автоматически в силу общности социокультурного контекста, для изучающего этот язык предстает как смысл. Чтобы адекватно интерпретировать этот смысл, человек изучающий второй язык, должен понимать специфику отражения в этом языке объектов и явлений действительности с точки зрения их роли и места в жизнедеятельности того лингвокультурного сообщества, язык которого изучает субъект.

Поскольку родной язык доминирует в его сознании, субъект изучает иностранный язык через посредство родного, который служит не только основным средством познания, но и «призмой», через которую преломляется значение об изучаемом языке» [7,57].

По мнению Цветковой Т.К., «первым этапом при построении курса обучения неродному языку должно стать когнитивное моделирование грамматической системы изучаемого языка. Целью такого моделирования является, с одной стороны, представление системы языка как иной смысловой реальности, с другой, - предоставление обучающемуся средств «перевода» смыслов родного языка на язык новой смысловой модели».

Таким образом, язык, сознание, культура так тесно взаимосвязаны, что не могут функционировать друг без друга. Язык - это часть культуры, но и культура – это часть языка, так как изучающий иностранный язык проникает в культуру носителей языка, а языковое сознание определяет выбор тех или иных форм средств выражения,

формируется за счет усвоения грамматических значений, которые отражаются в грамматических категориях языка.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. – М.,1972. – 345с.
2. Вильгельм фон Гумбольдт. Избр.труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – 397с.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание. – М.: Русские словари, 1996. – 411с.
4. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб.пособие). – М.: Слово, 2008. – 264с.
5. Леонтьев А.А. Основы психолингвистики. – М., 2005. – 288 с.
6. Маслова В.А. Лингвокультурология: Уч.пособие для студ. вузов. – М., 2001. – 208 с.
7. Цветкова Т.К. Языковое сознание и изучение второго языка. // Вестник КазНУ, сер. Филол. – Алматы, 2005. – С. 56-59

ЕЛТАНУ МАТЕРИАЛДАРЫ НЕГІЗІНДЕ ШЕТЕЛДІК СТУДЕНТТЕРДІҢ ТІЛДІК ҚҰЗІРЕТТІЛІКТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Т.В. Курманова, М.А. Азнабакиева
әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы

Жоғары оқу орнына дейінгі білім беру факультетінде оқитын тыңдаушылар тіл үйренуді керекті деңгейде меңгеруі үшін өлкетану және лингвоөлкетану дайындығынан өтуі керек. Өлкетану мәліметтері білім алушылардың сұраныстарын қанағаттандырып, тілді үйренуге деген қызығушылықтарын арттырады, тілдік қызметті күшейтуге ынталандырады. Сондықтан, шетелдіктерге тілді үйрету үрдісі міндетті түрде өлкетану аспектизациясын қамту керек, ол білім алушының өлкетану құзыреттілігін қалыптастырады.

Шетелдік тыңдаушылар өлкетану құзыреттілігінің қалыптасып дамуы тек қазақ, орыс тілдері пәндерінде ғана емес, Қазақстан тарихы және мәдениеті, Елтану, БАҚ тілі пәндерінде де жүргізіледі.

Тілді үйрету және Қазақстан тарихын оқыту тәжірибесі көрсеткендей, білім берудің табыстылығы тілші-оқытушылар мен жалпы білім беру пәндері оқытушыларының өзара байланысты келісілген әрекеті арқылы жүзеге асады.

Бұл байланыс көбінесе тіл ұстарту мақсатында жұмсалады. Пәндер арасындағы ортақтық бүкіл тіл үйрену мерзімі уақытында тіл ұстарту жұмысының жүйесін жасауға, білім алушылардың сөздік қорын байытуға, олардың сөйлеуіндегі қателерді түзетуге, дауыс ырғағын дұрыс қоя білуіне мүмкіндік береді.

Тұтас алғанда, барлық пән, жекелей алғанда әрбір пән білім алушының сөйлеуін, тілін байытуға бағытталады, емлелік дағдылардың бірыңғай сөйлеу режимін нығайтуға жағдай жасайды, жаңа терминдерді, сөздерді дұрыс жазуға дағдыландырады. Ауызша жауап, әңгіме, айтыс - осының бәрі ауызша және жазбаша тілді дамытуға толық әрі нақты жауап беруге, білім алушылардың жинақтау дағдыларын, әдеби тілмен дұрыс сөйлеу, ойын еркін жеткізе білуіне, ақыл-ойын дамытуға негіз болады.

Сондықтан жалпы білім беру дайындығы пәндерінде оқытушылар мынаны есте сақтауы тиіс:

- білім берудің әр кезеңінде тілдік дайындық деңгейін ескеру;
- сөйлеу дағдыларының барлық түрінде шетелдік студенттерде қалыптасқан дағды және икемділік деңгейіне сәйкес сабақты ұйымдастыру түрлерін, жүргізу, бекіту және қадағалау тәсілдерін қолдану;
- беретін мәліметтің, мәтіндік материалдың және үй тапсырмасының көлемінің кезеңдік мөлшерлемесін сақтау;

- тіл меңгеру деңгейіне байланысты берілетін мәліметті баяндау қарқынын сақтау.

Бастапқы деңгей үшін мәтіндер барынша кішірейтіліп, икемделеді. факультет контингентінің ерекшелігі де ескеріледі. Бұл, негізінен, Оңтүстік-Шығыс Азия мемлекеттерінен келген студенттер болғандықтан, оларға, айтылу және дауыс екпініне байланысты, лексиканы меңгертетін және бекітетін жаттығуларға көп көңіл бөлінеді.

Шетелдік студенттерге тілді үйрету үрдісінде өлкетану материалдары негізінде тілдік құзіреттілікті қалыптастыру керек. Бұл оқу материалының грамматикалық, лексикалық негізін студенттерді өздері білім алып жүрген елдің тарихымен, мәдениетімен, қазіргі күнгі жағдайымен жүйелі түрде таныстырумен сабақтастыра ұйымдастырылады. Бұл студенттерге өздеріне таныс емес тілдік, әлеуметтік және мәдени ортаға қысқа мерзім ішінде бейімделуіне көмектеседі.

Тарихи мәтіндердің өзінділігі арнайы тілдік материалдардың көптеп кездесуінде – терминдер, топонимдер, анротопоним және т.б. Терминдерді түсіну үлкен қиындық тудырмайды, олардың көбі латын тілінен енген немесе өз тілінде аналогтары бар. Ал топонимдерге келсек, оларды меңгерту және бекіту қиын.

Топонимдер белгілі бір аумақты мекен еткен алуан түрлі халықтардың тілдерінде, әртүрлі факторлар әсерімен қалыптасады. Географиялық атауларды біз ақпарат құралдарынан тыңдаймыз, оқимыз, ғылыми және оқу әдебиеттерінен кездестіреміз. Тіпті күнделікті өміріміздегі оқиғалар, көптеген маңызды ақпарат географиялық атаулармен байланысты болып келеді.

Лексикалық бірлік ретінде, топонимдер халықтың тарихи өткенін, мекен ету аумағын, тілдердің таралуын, мәдениет және экономикалық орталықтардың географиясын, сауда жолдарын және т.б. туралы алғашқы ұғымды қалыптастыруға көмектеседі. Тілдік бірліктер ретіндегі, топонимдердің мәліметі мәтінді терең түсіну әдеттері мен дағдыларын қалыптастырады.

Көптеген топонимдер гидронимдерден (өзен, көл атаулары) жасалған. Мысалы, Қазақстанның территориясында Орал, Арал, тараз, Есіл, Ырғыз, Торғай және т.б. қалалар бар. Шығу тегіне байланысты топонимдер келесі топтарға бөлінеді:

1. Тарихи даму үрдісінде қалыптасқан топонимдер (Дешті Қыпшақ, Түркістан, Отырар, Алматы және т.б.);
2. Қолдан жасалған, әдетте мемориалды сипатқа ие топонимдер (Жамбыл, Ноғай Ордасы, Өзбек хандығы);
3. Әлеуметтік-тарихи немесе идеологиялық сипаттағы топонимдер (Верный, Целиноград, Шығыс Түркістан, Аңырақай);

Қазақстан территориясында тарихи қалыптасқан географиялық атаулар әртүрлі және бірнеше тілдің мәліметін біріктіреді. Қазақстан картасына көз жүгіртетін болсақ, онда түркі, славян тіпті герман түбірлері бар топонимдер кездеседі. Бұл құбылыс тарихи мәтіндерді түсінуге кедергі жасап, қиындық тудырады. Және де топонимдерді студенттердің өз тілдерінде аналогтары жоқ болғандықтан есте сақтауы қиын. Оларды түсіну, есте сақтау үшін, әдетте тарихи оқиғалармен, басқа атаулармен байланыстыра беру керек.

Тарихи мәтіндерді оқытуда қарапайым мәтінмен жұмыс кезіндегі жаттығулар жүйесін жасаймыз. Бұл жаттығуларды орындау кезінде студенттер әдеби тілдің тілдік тәсілдерін қолдану дағдысын қалыптастырады.

Топонимдерді түсіндірудің бір әдісі ретінде сөз жасауды қарастырамыз. Аффикс, екі түбірден жасалған сөздер көп кездеседі (Алакөл, Жетісу, Екібастұз, Семиречье, Приаралье, Зауралье және т.б.). Оқытушы ондай сөздердің жасалу механизмын түсіндіргеннен кейін студент мәтіннен аналогтарын тауып оны оңай түсінеді.

Студенттерге бір түбірден жасалған сөздер арасындағы байланысты түсіну дағдысы үйретіледі. Етістікпен бірге, етістіктен жасалатын зат есімдер беріледі. Ал зат есімнен сөз жасайтын жұрнақтарды білетін студентке сын есім жасау қиынға соқпайды.

Әрине, жаңа сөздермен танысарда оқытушы ол сөздердің қандай сұраққа жауап беретіндігін айтып, мысалдар келтіреді, түсіндіреді. Осындай белсенді ойлау қызметінің арқасында есте сақтау үрдісі жылдам және нәтижелі жүреді.

Жаңа лексиканы меңгерту кезінде тілдің грамматикалық аспектісі ескеріледі. Жаңа етістіктер септіктер сұрақтарымен байланыста беріледі. Етістіктің мағынасы объект және субъект конструкциясымен белсендетіледі.

Лингвистикалық құзиреттіліктің қалыптасуы сөйлеу қызметінің барлық түрлерін қолдану арқылы жүргізіледі: сөйлеу, оқу, жазу және тыңдалым.

Тыңдалым (аудирование) көптеген себептерге байланысты басты маңызға ие. Өйткені адам өз өмірінде оқу әрекетінен гөрі, тыңдау әрекетінде көбірек болады.

Тыңдау – адамның тілдік қарым-қатынасқа түсу кезіндегі басты құралдардың бірі. Біз тыңдау арқылы қоршаған орта, ондағы болып жатқан оқиғалар туралы ақпараттарды ала отырып, дүниетанымымызды, тілдік қорымызды байыта отырып, қабылданған ақпаратқа талдау жасап, өз пікірімізді білдіреміз. Сол себепті де тіл үйренушіге тыңдау арқылы тіл үйрету жолы тиімді болып табылады.

Тілді меңгеру және сөйлеу дағдылары, әсіресе сөйлесім (говорение), тыңдау арқылы дамиды. Тыңдау арқылы жаңа сөздерді, сөйлемдерді қабылдау және түсінуге болады. Сонымен қатар, тыңдалым сөйлеу қызметінің ең қиын түрі, өйткені ол мидың белсенді жұмысымен байланысты. Осы жағдай тыңдаудың ғылыми тілді үйрену үрдісінде басты орында болатынын түсіндіреді.

Тыңдалымның айналасында басқа сөйлеу түрлері топтасады: тыңдау – сөйлеу, тыңдау – аудиторияда жазу, тыңдау – оқу, негізінен аудиториядан тыс кезде.

Шетелдік студенттерге тілді меңгертуде жазуға да көп көңіл бөлінеді. Студенттерде естігенді жазу біліктілігін дамыту керек, ол мәліметті сақтауға, оны оқуға және ауызша түрде басқа біреуге айтып беруге көмектеседі. Жазбаша сөйлесудің кейбір ерекшеліктері:

- жазатын адамның қасында сөйлесетін адам болмағандықтан, мұнда ешбір ым-ишара қолданылмайды.
- жазбаша сөйлесудің логикалық жағына аса қатаң талап қойылады. Мәселен, белгілі тақырыпқа шығарма жазған кезде адам осындай талаптарды орындауға тырысады, көп ойланып, толғанады. Өйтпейінше бұдан нәтиже шығару қиын.
- Жазуда грамматиканың ережелері де қатты ескеріледі.

Жазу кезінде адам қатты зейін қойып, әр сөзін ойлап құрастырады, мағыналы сөз іздейді. Бұл үлкен ой жұмысын қажет етеді.

Тыңдау және естігенді жазу дағдысын дамыту өзара әсер ету мен үйренудің нәтижелілігіне жеткізеді. Тыңдау және сөйлеу жазу және оқумен қатар жүргенде тиімді дамиды.

Өз кезегінде, оқу және жазуды үйрету сөйлеу мен тыңдауға негізделсе өте жақсы нәтиже көрсетеді. Жақсы нәтижеге студенттер де қызығады, олар Қазақстанның жоғарғы оқу орындарында оқуын жалғастырады.

Дайындық факультеттерінің оқытушыларының алдында тұрған басты міндеттердің бірі – білім алудың сабақтастық жүйесін қалыптастыру. Осы орайда пәнаралық байланыстың әсері зор.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Курманова Т.В., Машимбаева Г.А., Азнабакиева М.А. Елтану (А1-А2 деңгей) Шетел азаматтарына арналған оқу құралы. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 80 б.
2. Кильдюшова И.В., Курманова Т.В., Азнабакиева М.А. Добро пожаловать в Казахстан! – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 68 с.

3. Власов Н.С. Научные основы координации в обучении различным дисциплинам // Практическая методика преподавания русского языка на начальном этапе. – М.: Русский язык, 1990. – С. 104-106
4. Дубинская Е.В., Кедрова Г.М., Давыдов В.А. Пути координации деятельности кафедр русского языка и общественных наук // Практическая методика преподавания русского языка на начальном этапе. - М.: Русский язык, 1990. – С. 131-137

8

ЕРТЕ ЖАСТАН АҒЫЛШЫН ТІЛІН ОҚЫТУДЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ МЕН ӘДІС-ТӘСІЛДЕРІ

А. Нарегеева

Маңғыстау облысы, Мұнайлы ауданы
Шоғы Мұңалұлы атындағы №5 орта мектеп

С. Нүртілеуова

әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы

Жастарымыз заманына сай жан-жақты, терең білімді болуы үшін көптілділіктің негізі – ана тілден бастау алу керек. Ата-бабамыз «Баланы –жастан» десе, ана тілі ананың сүтімен сіңеді, өз ана тілін әбден толық меңгермеген балаға ағылшын тілін үйрету оңайға соқпайды. Бұл кезде мұғалімге үлкен жауапкершілік жүктеледі.

«Өз тілің – бірлік үшін, өзге тіл тірлік үшін» дегендей көптілді азаматтың көп нәрсеге қол жеткізетіндігі, басқаларға қарағанда бәсекеге қабілетті, қалаған жерінде жұмыс істеп, қай елге барса да еркін сөйлеп, өзінің ойын айта алатындығын көрсетеді. Қазір қоғамның қай саласы болмасын көптілді білу өмір талабы, дамыған елдердің озық тәжірибесін алуда, коммуникацияға түсуде ең керегі басқа тілдерді білу, түсіну.

Ағылшын тілін ерте жастан оқытудың мынадай міндеттерін атауға болады:

- оқушының бойына тілдерге деген қызығушылығын, оны үйренуге құштарлығын сіңіру;
- жеке тұлғаның заман талабына сай өмірге икемделуіне бағыттау және оның басқа елдің тілін, мәдениетін, тарихын және әдет-ғұрпын танып білуіне ықпал ету;
- оқушының сезімтал, шығармашыл, әлеуметтік, танымдық және тілдік қабілеттерінің дамуына жағдай жасай отырып, оның жалпы дамуына едәуір үлес қосу;
- оқушылардың алған теориялық білімін практикалық жұмыспен ұштастыра білуді меңгерту, оларды ұлттық үрдіске тәрбиелеу, баланың білім деңгейін саралап, шығармашылық жұмысқа тарту;
- оқушының жұмысына бақылау жасау, баға беру, әр оқушыға жеке әдіс амал қолдану.

Оқыту барысында тыңдау, сөйлеу, оқу, жазу дағдылары біртіндеп дамиды. Тыңдауға үйрету мүмкіндігінше барлық сабақтарда жүреді, оқушы мұғалімнің, достарының айтқанын тыңдап түсіне алады. Сөйлеу көбіне жұптық, топтық жұмыстар кезінде іске асады. Ағылшын тілін оқытуда оқушылардың қызығушылығын ояту – басты мәселе. Шетел тілін меңгеруде көп қиыншылықтар кездеседі. Бұл қиыншылықтарды жеңу үшін пәнге деген ынтасын әуестігін арттыру керек. Оқушылардың шығармашылық қабілетін арттырып, ынталандыру үшін сабақтарды мынадай жолдармен өткізуге болады:

1. Сабақта кең көлемде көрнекі құралдарды пайдалану;
2. Сабақты түрлендіріп өткізу;
3. Техникалық құралдарды тиімді қолдану.

Баламен ойнай отырып үйретсе, бала сол тілдердің барлығын да еркін меңгеріп кетеді, – дейді академик, профессор Ш.А. Амонашвили. Олай болса, ағылшын тілі сабақтарында оқушылардың білім-біліктілік, танымдық, коммуникативтік құзыреттілігін

калыптастыруда ойын элементтерін қолданудың маңызы зор. Ойын олар үшін ең бастысы – еліктіргіш сабақ. Сонысымен ол оқытушыларды, соның ішінде шет тілдер оқытушыларын қызықтырады. Ойын кезінде барлығы тең. Ол тіпті нашар оқушылардың да қолынан келеді. Тіпті тіл даярлығынан нашар оқушы ойында бастаушы болуы да мүмкін: кей кезде бұл жердегі тапқыштық пен түсінгіштік пәнді білуден де маңызды болады. Теңдік сезімі, қуаныш атмосферасы, тапсырманың қолынан келетіндігін сезіну – сөзінде басқа тіл сөздерін еркін қолдануға бөгет жасайтын балалардың ұялшақтық сезімін жеңуге мүмкіндік береді және оқыту нәтижесіне жағымды әсерін тигізеді. Ойындар төмендегідей маңызды әдістемелік тапсырмалардың орындалуына мүмкіндік туғызады:

1. Балалардың сөйлеу арқылы араласуына психологиялық дайындығын жасауға;
2. Олардың тіл материалын көп қайталауына табиғи қажеттілікті қамтамасыз етуге;
3. Сөйлеудің жалпы алғанда күтпеген жағдайға дайындығы болып табылатын оқушылардың қажетті сөйлеу үлгісін таңдап алуға жаттықтыруға.

Ойынға қойылатын әдістемелік талаптар:

1. Ойынның мақсаты нақты болуы керек.
2. Ойын тәртібі әбден түсіндірілуі керек.
3. Көрнекіліктер мен материалдар алдын ала таныс болуы керек.
4. Оқушылар түгел қамтылуы тиіс. Дұрыс шешім қабылдауға дайын болу керек.

Ағылшын тілін үйрету барысында өлеңнің ықпалы зор. Өлең тыңдау кезінде таныс лексика оқушы есінде тез жатталады. Әнмен жұмыс барысында оқушының көңіл-күйі көтеріліп, тілге деген қызығушылығы арта түседі. Оқушылардың оқу-танымдық құзыреттіліктерін қалыптастыра отырып, танымдық іс-әрекет белсенділіктерін арттыру үшін, көрнекі құралдар, техникалық құралдарды жиі пайдалану қажет.

Мұнда оқушы да кез-келген ақпаратты алғаннан кейін немесе мәтінді алғаннан кейін сол мәліметке қатысты өзіндік көзқарас туындайды. Яғни, адамның ішкі жан дүниесінде сезімдік, эмоционалдық із қалдырады, сол себепті мұғалім берілетін ақпараттарға жағымды қатынас туындатып, білімнің негізін қалайды. Бастауыш сынып – барлық білімнің қалануының негізі. Бастауыш сынып оқушыларына нені үйретсең, соны санасына сіңіретін нағыз қабылдау жасы болып табылады.

Қазіргі таңда үш тілділік аясында Қазақстан білім кеңістігі ағылшын тілін жастан оқыту мәселесіне түбегейлі бет бұрды. 2013 жылдың қыркүйек айынан бастап бірінші сынып оқушылары ағылшын тілін ана тілі сауаттылығымен қатар игеруді бастайды. Осы үлкен қадамға қаншалықты дайынбыз? Мамандар білімінің сапасы мен біліктілігі қандай деңгейде? Әдіснамалық қорымыз толық па? Осындай сұрақтар легін ары қарай жалғастыра беруге болады. Бірақ мемлекетіміз бұл салаға арнайы қаржы бөліп, қызу әзірлік жұмыстарын жүргізіп жатқаны бәрімізге аян. Біліктілікті арттыру құзырлы мекемелері мектеп мұғалімдерін қайта даярлықтан өткізіп, алғашқы жүкті мойындарына алатын мамандар легін қалыптастыруда. Осы науқанға жоғары оқу орындары да шет қалмай, белсене араласуы қажет деп есептеймін. Өкінішке орай, қазақ мектептерінің жағдайына бейімделген ағылшын тілін ерте жастан меңгерудің әдістерін үйрететін оқу құралдары жоқтың қасы деп айтуға болады. Бірен саран болып жатса, жаппай қолданысқа еңбеген соң нәтижесін көре алмай отырмыз. Негізі том-том теория қолданғаннан гөрі, алға қойған мақсатты жүзеге асыруға көзделген практикалық шешімдер жинақтарын дүниеге әкелуіміз керек.

Біз ерте жастан ағылшын тілін оқытуды жаңа енгізіп жатқанымызбен, шетел тәжірибесі оқ бойы озық екенін мойындауымыз қажет. Технологияның дамыған заманында әлемнің кез-келген нүктесіндегі ақпаратқа қол жеткізіп отырмыз. Шетелдің электронды әдістемелік құралдарын сүзгіден өткізсек, тілді ерте меңгерту әдістемесінде басты орын алып отырған арнайы әдістің бар екенін аңғару қиын емес. Ол әдіс Total Physical Response Approach немесе қазақша аударсақ, толықтай әрекетпен жауап беру әдісі (ТӘЖБ әдісі) (авт.ауд) деген мағынаны білдіреді. Бұл әдіс әлемнің көптеген елдерінде

ерте жастан шетел тілін оқыту тәжірибесінде қолданатын ең танымал және өте тиімді әдістемелік құрал болып есептелді. Мұның себебі аталмыш әдіс ерте жас категориясындағы балалардың психологиясы мен физикалық іс-әрекетіне негізделген.

Енді ерте жас категориясына қандай жас аралығы кіретінін анықтап алсақ. Слэттери мен Уэллестің айтқанына сүйенсек, бұл категория екі кезеңді қамтиды. 7-12 жас аралығы ерте жас деп көрсетілсе, 7-ден төмен өте ерте жас деп анықталған. Осы категорияға енетін тіл үйренушілеріміздің басты ерекшеліктері – зейінін бір жерде ұстап тұру қабілетінің қысқалығы мен қозғалысқа негізделген физикалық энергияның көптігі. Адамға тіл үйренуді жеңілдету үшін ана тілін игерудің қандай сатыларынан өтсе, екінші тілді меңгеруде де сол сатылардан өтуді қамтамасыз ету қажет. Ересектер кішкентай сәбидің тілі шықпай тұрған кезде негізінен бұйрық райдағы сөйлемдерді жиі пайдаланады.

Ағылшын тілін ерте жастан оқытудың әдістемесі қазіргі таңда біз үшін жаңа, тың сала. Бұл саланың әдістемелік базасы әлі қалыптасқан жоқ. Ұрпаққа саналы, тиімді, тыңғылықты білім беру үшін білім беру жүйесі барлық деңгейіндегі педагогтер бірлесе жұмыстануымыз қажет. Соның ішінде мектеп пен жоғары оқу орындары байланысты нығайтып, сенімді серіктестікке көру арқылы түйінді мәселердің кешенің құрастыру.

Дамыған мемлекеттің ұрпағы дені сау, ақылды, адал, адамгершілігі және интеллектуалды әлеуеті жоғары болуы керек. Егер бала қоршаған ортамен үйлесімде болса, онда ол болашақта дені сау ұлттың гүлденуін қамтамасыз ететін, толыққанды психикалық, дене және рухани саулыққа ие болады.

Ерте жас – адамға тән барлық психологиялық және физиологиялық үдерістер жедел қалыптасатын кезең. Уақытында және дұрыс жүзеге асырылған тәрбие балаларды ерте жастан толыққанды дамытудың басты шарты. Ерте жастағы балаларды дамытуға арналаған тәрбиелеу – оқыту үдерістерін ұйымдастыруда негізгі педагогикалық ережелерді ажыратуға болады: 1. Сауықтыру және тәрбиелеу жұмыстарының бірлігі. 2. Тәсілдердің тұрақтылығы мен бірлігі. 3. Шаршаудың алдын алу. 4. Дербестігін дамыту. Балалық шақтың ерте кезеңінде баланың жалпы дамуының іргесі қаланады. Нақ осы ерте кезеңде сәби саулығының негізі мен интелектісі қалыптаса бастайды. Бұл әдістемелік құралдың міндеті – баланың бүкіл өміріндегі және жалпы дамуына негіз болатын ерте жастың құндылықтарын тәрбиелеу үдерісінде қолдануға ықпал ету. Педагог пен балалардың бірлескен әрекеттерінде жүзеге асырылады.

Бастауыш сынып оқушыларының тілі толық дамып жетілмегендіктен әрине, ағылшын тілі басында қиынырақ сезілгенімен, соңына келе біртіндеп қалыптасып, жатық әрі ағылшын тілінде әдемі сөйлеуіне болады. Бұл жағдайда мұғалім баланың қабылдауына ыңғайлы әдіс-тәсілдер пайдалану керек. Мысалы қозғалыс, іс әрекет арқылы үйрету баланы зеріктірмейді. Сондай-ақ, балалармен шеңбер құрып, ағылшынша көңілді әндерге сай қимылдар жасауда бала сөздерді еркін меңгереді. Бастауыш сынып оқушылары ауыр сабақ жүгін алып жүре алмайтындықтан біз балаларды ағылшын тілінен жалықпауы үшін көбінесе жаңаша үйрету тәсілдерімен тәрбиелеуіміз қажет. Ағылшын тілін ерте жастан үйретуде мұғалімнің педагогикалық шеберлігі өте маңызды рөл атқарады. Оқыту барысында әдіс-тәсілдерді жаңартып отыру оқушылардың тілді үйренуге деген қызығушылығын арттыра түседі. Елдің болашағы келешек ұрпақтың қолында, яғни олар мұратты, тәртіпті болумен қатар мықты білім иесі болуы тиіс. Мұнымен қоса дүниенің қай бұрышында болмасын өзін алып шығатын қабілетке ие болулары керек. Бұған қазіргі заманда дүние жүзінің ортақ тіліне айналған ағылшын тілінің қатысы орасан зор.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Баяндамалар жинағы. – 1-бөлім. – 2013. – Б. 17.
2. Балаларды ерте жастан дамытуға арналған тәрбиелеу-оқыту үдерісін ұйымдастыру бойынша әдістемелік құрал. – Астана, 2015. – 21 б.

ТІЛДІК ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІҢ БІР БӨЛІГІ

М.К. Рүстембеков, Н.Ө. Асылбекова

Тараз мемлекеттік педагогикалық институты, Тараз

Адам қарым-қатынас арқылы айналасындағы дүние жайлы мәлімет алады. Қарым-қатынас ақпарат алумен ғана шектелмейді, оның шеңбері аса кең және бұл көп қырлы.

Күнделікте өмірде бір-бірімізбен жақын аралассақ та, дос-жарандармен сөйлессек те – осының бәрі – қарым-қатынастың сан алуан қырлары болып табылады. Өмірдегі алуан түрлі жағдайда адамдар бір-бірімен тікелей (бетпе-бет жүздесу арқылы) немесе жанама (хат жүзінде, радио, теледидар арқылы), не біреу арқылы қарым-қатынасқа түседі. Осындай қарым-қатынастың мән-мағынасы, олардың түрлі көріністері – тіл арқылы пікір алысу, қарым-қатынас жасау. Лингвистер тілді қарым-қатынас құралы, түрлі ақпарат, мәлімет таратушы ретінде ертеден зерттеп келеді.

Қарым-қатынас нәтижесінде адам басқаларға ғана әсер етіп қоймай, өзін жан-жақты көрсетіп, тәжірибесін жинақтайды. Адамдармен қарым-қатынас жасау жеке басының білімін байыта түседі және қарым-қатынас үрдісінде адамдар бір-біріне ықпалын тигізеді.

Қарым-қатынас немесе коммуникация деп аталатын процесс – аса кең түсінік. Бұл саналы және саналанбаған вербалды байланыс, ақпарат алу мен беру, оның өзі барлық жерде және үнемі байқалып отырады.

Қарым-қатынас сан алуан сипатта; оның көптеген формалары, түрлері бар. Мысалы, педагогикалық қарым-қатынас адамдар қарым-қатынасының жекеше түрі, іскерлік (бизнескоммуникация), отбасылық қарым-қатынас және т.б. Оған осы өзара әрекет формаларының жалпы қасиеттері лайық.

Адамның қоғамдық болмысы жан-жақты әрі көп деңгейлі аралық қатынастардан құралатынын жоғарыда әңгіме еткенбіз. Ал осы қатынастар арасында өзінің ерекше мәні мен құрылымы жағынан танылатын құбылыс - бұл тілдестік қатынастар. Тілдесу барысында адамдар өзара әрекеттік байланысқа келіп, тұрмыс-еңбек тәсілдері мен нәтижелерін, әрекетке орай туындаған болжамдар мен идеяларын, ниеттерін, қызығулары мен сезімдерін және т.б. өзара бөліседі, алмасады. Тілдестік қатынас біршама дербес құбылыс ретінде қабылдануымен, субъекті белсенділігінің ерекше бір формасы ретінде көрінеді. Тілдесу қызметінің нәтижесі - өзгертілген, болмаса қайта жасалған дүниелік не идеалдық өнім емес, ол адам мен адамның, адам мен қауым арасында орныққан байланыс қатынасы. Бұл ретте әңгіме тек бірдің екіншіге бағытталған жай әрекеті, не оның ықпалы жөнінде емес, ал өзара, бір-біріне болған әсері туралы. Тілдесу үшін міндетті түрде әрқайсысы өз алдына субъектік мағынаға ие ең кемінде екі адам болуы қажет.

Қазіргі кезде жалпы психология мәселелерінің көптеген шешімі осы тілдестік қатынастарды зерттеуге байланысты болып отыр. Себебі психологиялық бейненің бір формадан екіншісіне өтуі (мыс.: түйсіктің сезімге, сезімнің ойға, ойдың сөзге т.с.с.), адам психикасындағы ашық сана аймағы мен бейсана байланысы, адам көңіл шарпуларының ерекшеліктері, жеке адам заңдылықтары т.б. осы тілдестік қатынастың негізінде жасалады.

Тілдесу – біркелікі іс-әрекет қажеттігінен туындаған адамдар арасындағы байланыстардың даму көзі. Тіл қатынасы негізінен әңгімелесушілердің өзараақпарат алмасуынан қалыптасады. Бұл ақпарат алмасу тіл қатынасының коммуникативтік сипатын құрайды. Тілдесудің екінші тарапы – сөйлеушілердің өзара ықпалы, яғни сөйлесу барысындағы сөз алмасу ғана емес, сонымен қатар бір бірінің әрекетін, қылығын танып, оны өзгеріске келтіруі, жауап беруі. Үшінші, ақырғы, тарапы тіл қатынасы сөйлесу арқылы адамдардың бірін бірі қабылдап, өздерінің психологиялық бейнесін түзуі.

Сонымен, біртұтас тілдесу процесінде үш бағытты байқаймыз: коммуникативті (ақпарат алмасу), интерактивті (өзара ықпалды әрекетке келу) және перцептивті (адамның бірін бірі қабылдап, түсінісуі). Осы үш, бір-біріне байланысты тілдесудің қырлары бірлікті қызмет орындауымен сол қызметке араласқан адамдардың өзара қатынасын ұйымдастырудың әдістерін құрайды.

Тілдік қарым-қатынас ұлттық мәдениеттің бір бөлігі болып табылады. Ұлт айнасы тіл десек, тіл – халқымыздың тұрмыс тіршілігінің, ой – сезімінің, елдігі мен ерлігінің, болмысының, дүниетанымы мен парасатының куәсі. Өркениетті қоғамда тіл адамзаттың баға жетпес құндылығы.

Тіл бейнелерін қолдана отырып, тілдік қатынас қызметін пайдалана алу – тіл мәдениетіне негізделіп отырады. Тіл мәдениеті – дұрыстық қана емес, сөз мәдениеті, өнер мәдениеті жоғары деңгейінде стилистикамен түйіседі. Белгілі ғалым Н. Уәлиев: «Сөз шеберлігі тек қана нормаға тән дұрыстықты көздемейді, сонымен қатар, толып жатқан тілдік амал-тәсілдердің ішінен мағына, стильдік жағынан аса дәл, бедерлі, ұтымды түрін талғау дегенге саяды» – деген пікір айтады [1, 362 б.].

Тілдің өзіне тән ішкі заңдылықтары, ерекшеліктері бар. Сол ерекшеліктердің негізінде тілдік норма қалыптасқан. Тілдік норма қатып қалған заңдылық емес, тіл дамыған сайын оның жүйесі де дамып, толығып отыруы әбден мүмкін.

Тіл мәдениетінің негізі – тілдік норма. Тілдік норма дегеніміз – тілдік амал-тәсілдердің қолданыстағы қалыптасқан бірізділігі, жүйесі болады.

Тілдік норма – тіл мәдениетінің қарастыратын мәселесі. Тіл мәдениеті дегеніміз (тілді мәдениетті пайдалану) – қарым-қатынас ситуацияларында коммуникативтік қарым-қатынас жетістіктерін қамтамасыз ету үшін тілдік тәсілдерді дұрыс ұйымдастырып, тәртіпті әрі жүйелі қолдану болып табылады.

Тіл ұлттық сана, ұлттық психологиямен тамырлас. Демек, халықтың ұлт болып қалыптасуымен бірге туған тіл сол халықтың кемелденген шағына ұлан-асыр жүк, мұра арқалап жетеді. Ол тарих, мәдениет, өнер, әдебиет болып табылады.

Тіл – әр халықтың тарихы, оның өмірі, тіршілігі, шаруашылығы мен мәдениеті. Ұлттық мәдениеттің гүлденуі мен адамдардың тарихи қалыптасқан тұрақты қауымдастығы ретінде ұлттың өзінің болашағы тілдің дамуына, оның қоғамдық қызметінің кеңеюімен тығыз байланысты.

Мәдениет пен қоғам өзара тығыз байланыста болады. Қоғамның даму белесі өзіне сай келетін мәдениет дәрежесімен сипатталады, мәдениет жайы қоғам жағдайына тәуелді. Мәдениет қоғамдағы барлық байланыстар мен қатынастарды қамтиды.

Жалпы адамзаттық мәдениет – ұлттық мәдениеттерден құралады, бірақ ол сол мәдениеттердің жай жиынтығы емес. Мәдениет адамның сана-сезімінің қалыптасуына әсер етеді.

Әрбір этностың дүниетанымы, салт-дәстүрлері мен мәдениеті ең алдымен көрінісін тілде табады. Тіл – мәдениет айнасы. Қазақ тіл білімінде этнолингвистика ғылымының негізін салушы ғалым, академик Ә.Т. Қайдар былайша қорытады: «Егер халық пен тілді біртұтас құбылыс деп қарасақ, тіл халық өмірінің материалдық және рухани байлықтарын бойына жинаған, оның наным-сенімдерін, дәстүрін көрсететін, ұрпақтан-ұрпаққа беріліп отыратын баға жетпес байлық» [2, 9 б.]. Өркениет заманы өз биігіне шыққанмен, ұлт мәдениетін ұлт тілінен бөліп алып дамыту мүмкін емес. Әр ұлт өз мәдениетін, ұлттық болмысын және тұрмыс-тіршілігінің суретін тілінде сақтайды.

Тіл ұлттық мәдениеттің бір бөлігі ретінде халықтың ұлттық болмысын танытатын, оның психологиясын білдіретін элементтерді бейнелейді. Қоғамда болып жатқан құбылыстар, өзгерістер тілде үнемі ізін, таңбасын қалдырып отыратындықтан, тілді тарихпен, этнографиямен тығыз байланыста зерттеу қажет.

Адамның күрделі құрылған саналы әрекетінің қалыптасуына себепші болған шарт – бұл тілдің туындауы еді. Тіл деп қоршаған дүние заттарын, олардың әрекетін, сапасын

және объектілер арасындағы қатынастарды бейнелейтін белгілер жүйесін айтамыз. Сөз сөйлеуге қосыла, тілдесудің негізгі құралына айналды, соның арқасында адам ақпарат топтайды, білдіреді, адамдар әулетінің тәжірибесін үйреніп, игереді.

Тілдесудің жеке адам деңгейіндегі сипаты өз алдына. Бұл жағдайдағы оның қызметі үш түрге бөлінеді: ақпараттық тілдесу, реттеу тілдістігі және сезім білдіру тілдістігі. Осыдан тілдістік қатынастың үш түрлі мазмұны ашылады: *ақпарат алмасу, адам аралық өзара ықпал және адамдардың бірін-бірі түсінуі.*

Коммуникативтік процесте, біріншіден, ақпарат бір жақты біреуден біреуге жеткізіліп қалмастан, екеу арасын-дағы хабар алмасуы, яғни бір адамның өз ақпаратының мазмұнына сәйкес екіншісі жауап хабар алуға бағытталған әрекеті үздіксіз жүріп жатады. Егер осы ақпарат тілдесу барысында түсінімді қабылданса ғана, тілдескен адамдар үшін өз мәнділігіне ие болады.

Екіншіден, адамдар арасындағы ақпарат алмасу сипаты қоғамда қабылданған таңбалар жүйесі негізінде адамдардың бір біріне ықпалды әсер ете алуына байланысты келеді. Бұл жағдайдағы коммуникативтік ықпал бір адамның екіншісіне жасаған психологиялық әсеріне теңгеріледі.

Үшіншіден, ақпарат алмасудың нәтижесі болған коммуникативтік ықпал тілдесуге қатысқандардың тіл жүйе-сіндегі таңбаларды теңдей таныса ғана пайда болады. Бірақ, ескеретін жәйт, бір сөзге тән мағынаның өзін біле тұра, адамдардың бірін бірі түсініспейтін жағдайлары болады, мұның себебі сол адамдардың әртүрлі әлеуметтік, саяси, жас ерекшеліктерінің болуында.

Төртіншіден, адамдар өзара сөйлесу барысында ерекше тіл қатынастары кедергісіне ұшырауы мүмкін. Бұл, бір жағынан, әңгімелесушілердің өзара сұхбат өзегін түсіне алмауынан, яғни әртүрлі көзқараста, нанымда, пікірде болуы-нан, екінші жағынан, кедергілер сөйлесушілердің даралық психологиялық бітістерінен немесе екеу арасындағы тілдесуге мүмкіндік бермейтін адам аралық қатынастардың белең алуынан туындайды.

Ақпараттың қайсысы болмасын таңбалар жүйесі арқылы беріледі. Біздің қолдануымыздағы бұл таңбалар - дыбыс, сөз, сөйлеу. Сөйлеу мен ойлау генетикалық байланыста, қоғамдық еңбек желісінде, адамзаттың әлеуметтік-тарихи дамуында қалыптасты. Сөйлеу процесі санамен реттеледі де, өз кезегінде, адамдар арасындағы тілдесуде қалыптасады. Сананың негізгі қызметі болмысты өрнектермен бейнелесе, сөз бен тіл сол болмысты арнайы қабылданған таңбалармен белгілейді. Болмыс бейнесінің белгісі (таңбасы) ретінде сөйлеу де тілмен бірлікті байланыста.

Сөйлеу - тілдесу әрекеті, тіл негізінде мағына білдіру, ықпал жасау, ақпарат беру, яғни сөйлеу - әрекеттегі сана мен ойдың көрініс формасы. Сонымен, сөйлеу - тек адамға тән тіл қатынасының ең жетілген формасы. Бұл қатынас айтушы және тыңдаушының міндетті түрде болуымен жасалады. Айтушы ойды жеткізуге қажет болған сөздерді іріктеп, грамматика ережелеріне сай оларды байланыстырады, артикуляция ағзаларын іске қосу-мен дыбыстайды. Тыңдаушы сөзді қабылдап, онымен өрнек-телген ойды түсінуге әрекет жасайды. Айтушы мен тыңдаушы арасындағы сөз түсіністігімен белгілі ойды қабылдау үшін, сол ойды өрнектеуге бағытталған екі тұлғаға да ортақ сөздерді жүйелестіру құралы мен ережелері болуы шарт. Мұндай құрал және ережелер тобы сипатында көптеген әулеттердің өмір барысында өзара сөйлесуден қалыптасқан белгілі бір ұлттық тіл қызмет етеді.

Тіл - сөйлесу құралдарының қатаң қалыпқа келтірілген жүйесі, ал сөйлеу - ой мен сезімді жеткізуге арналған тілдің екеуара қатынасты әрекеттік қолданымы. Тілдің өзінде мағына-ой болмайды, ол тек ойды өрнектеуге арналған әртүрлі таңба-белгілердің жиынтығынан тұрады. Ал осы қордан сөйлеу үшін қажетті белгілі тілдік құралдар (дыбыстар, сөздер, ережеге сай сөз тіркестері мен сөйлемдер, әуен, ырғақ т.б.) іріктеліп алынған шақта ғана, ой білдіру мүмкіндігіне ие боламыз.

Тіл – адамды қоршаған әлемнің санадағы айнасының таңбалық көрінісі. Адам тілсіз, тіл адамсыз қарастырыла алмайды. Тіл – адам мен адамның қарым-қатынас жасауын қамтамасыз етіп қана қоймай, оны тұлға ретінде қалыптастырады. Осымен байланысты қазіргі кезде лингвистикалық, әдебиеттанымдық және философиялық зерттеулерде түрлі феномендерді сипаттайтын көп мағыналы ұғым ретінде танылған.

Күнделікті қарым-қатынас ауызша түрде жүретін сөйлеуді қамтитын өте күрделі коммуникативтік құбылыс болып табылады. Ол белгілі мәтін құрылымының қалыптасуына себеп болатын белгілі коммуникативтік үдеріс. Тіл арқылы сөйлеуші әлеуметтік әлемде қатыстырылады, сол арқылы оның әлеуметтік әлемі құралады, сондай-ақ, жеке тұлғаны қалыптастырады. Бұл жеке тұлғаның әлеуметтік араласу арқылы ғана жүзеге асады.

Тіл – белгілі бір әлеуметтік топ өкілдерінің қарым-қатынасын осы факторлармен байланысты алып қарастыруды қажет етеді.

Тілдік қарым-қатынасқа түсушілердің қандай да бір сөйлеу әрекетін тудыруға, арнайы тіл құралдарын таңдап алуы мен оны амалдау тәсілдерін қолдануға түрткі болатын түрлі себептерін айқындау, қарастыру назары коммуникативтік бағытпен сипатталады.

Тіл – тек қана тілдесудің күрделі құралы ғана емес, ол әр ұлттың бірегейлігін, ортақ мақсатқа жұмылуын, елдігін, ұрпақ жалғастығын, мәдениетінің сақталуын қамтамасыз ететін ашық жүйе және сол арқылы мемлекет құрушы ұлт деңгейіне жеткен этностың өз мемлекеті құрамындағы басқа этностармен және терезесі тең алыс-жақын көршілес ұлттармен мәдениетаралық қарым-қатынас орнатудың әмбебап құралы.

Коммуникация тілдік қарым-қатынас немесе адамдардың өзара біріккен әрекетінің бір қыры болып табылады. Ол адамның бір нәрсені қажет етуінен туындайды. Қарым-қатынастың коммуникативтік мақсатты шешетін үдеріс екені психологиялық тұрғыдан айқындалады. Толық деңгейлі қатынас жасау үшін соған сай келетін іскерліктер қалыптастыруы керек, яғни қарым-қатынас жағдаятын жылдам және дұрыс үйрену қажет, ол өз сөзін дұрыс құрастыра алуы, қарым-қатынас актісінің мазмұнын дұрыс таңдай алуы осы мазмұнды дұрыс жеткізуге лайықты құрал табуы және кері байланысты соған сай жасай алуы керек.

Халық ұрпақтан-ұрпаққа өзінің қоғамдық, әлеуметтік тәжірибелері мен рухани байлығын қалдыра отырып, сол арқылы қоғамның материалдық және рухани мәдениетінің тарихын да жасайды. Мұндай сабақтастық жас ұрпақтың өзіне дейінгі адамзат жасаған игіліктерден өзіне қажеттісін іріктеп алып, ұлттық тәрбиеміздің қайнар бұлағының тереңіне бойлап, сол бұлақтан бойға қуат алу жаңа уақыт талабына сай тарихи құндылықтарды жан-жақты байыта түсуіне мүмкіндік береді. Бұл сияқты тарихи үрдісте халық тек жасампаз күш ретінде ғана емес, әрі сол құндылықтардың дара және тауысылмас бұлағы, жыршысы мен философы ретінде де көрінеді. Біз ұлттық салт-дәстүрді қалптасқан жүйесі бар, өмір ағымында адамдар жинақтаған белгілі бір білім-білік, дағдылардың бір ұрпақтан келесесіне беріліп отыратын тәрбиенің әдіс-тәсілдерінің бірлігі ретінде қарастырамыз. Адамзат жаралғаннан бастап ол өзіне ғасырлар бойы жалғасып келе жатқан дәстүрлердің негізінде бала тәрбиесіне қойылатын жаңа талаптармен толығып отыр.

Бұл мәселе ұлттық сананың оянуымен, демократиялық қоғамның жаңа адамға деген қажеттілігімен, ұлттық мәдениетінің жандануымен, балаға өз халқының рухани байлығын сусындатумен байланысты туындап отыр. Халықтық салт-дәстүр – қоғамның рухани, мәдени және адамгершілік қарым-қатынасындағы ең қымбат қазына. Халық үшін тәрбие – тұтас дүние. Оның мақсаты – адам тәрбиелеу.

Тілді үйретудің білімділік мақсатында тіл үйренуші өз ана тілінен басқа екінші тілді үйрене келе ойды жеткізудің жаңа тілдік амалдарын меңгереді. Екінші тілде сөйлесу арқылы ол жаңа мағыналармен, ұғымдармен танысады. Сонымен қатар, ойлау жүйесі дамиды, таным аясы кеңейеді. Жаңа грамматикалық заңдылықтарды, ережелерді есте

сақтап, оларды іс жүзінде қолданады. Тілдік тұлғалардың байланысу түрлерін меңгеріп, сөйлеу кезінде пайдаланады.

Тіл үйренуші ана тілінен басқа тілде сөйлесу арқылы оқығанын жинақтауға, талдауға, салыстыруға жаттығады. Сол арқылы оның ойлау жүйесі жаңа біліммен толығады.

Тіл үйретуде аталған мақсаттардың ішінде тәрбиелік мақсаттың да орны ерекше. Тілді үйренушіге тілді үйрете отырып, оған адамдармен қандай қарым-қатынаста болу қажеттілігі де үйретіледі. Адамдардың өзара тіл табысуын, түсінісуін қамтамасыз етеді. Демек, басқа ұлт өкілдеріне қазақ тілін оқыту тек қазақша сөйлеуге, қазақша сөйлеуді түсініп оқу, жазуға үйренумен ғана шектеліп қоймайды. Сонымен қатар, қазақ мәдениеті мен салт-санасы, тарихы, әдебиеті, дәстүрінен белгілі дәрежеде білім беріледі.

Студенттердің сапалы білім алуына, сол пәннен алынатын міндетті білім дағдыларын меңгеруіне дұрыс бағытта жол ашу үшін, әр пән оқытушысы сол пәннің өзіне тән ерекшеліктеріне, сол пәнге тән оқытудың принциптеріне баса көңіл бөлгені жөн.

Қазақ тілін басқа тілді дәрісханаларда оқыту барысында қазақ тілінің өзіндік басты ерекшеліктерін назарда ұстауымыз керек. Өзге тілді тіл үйренушілерге қазақ тілінен алғашқы дәріс - қазақ әліпбиімен таныстыру. Әліпбидегі әріптерді ретімен дұрыс айтқыза әрі жазғыза отырып салыстырмалы түрде меңгерткен жөн. Әліпбиді толық таныстырғаннан кейін қазақ тілінің төл тоғыз әрпіне кеңінен тоқталамыз. Аталған әріптерден басталған сөздер және олардың суреттерін көрсету арқылы түсіндіреміз. Шын мәнінде тілді үйретудің алғашқы кезеңінде нақтылы затты атап, одан кейін қайталатып үйреткен жөн. Тіл үйренушінің есту, көру қабілеттері арқылы ақпарат тез қабылданып, жылдам ұғынылады. Бұл – күнделікті тәжірибеде өз жемісін беріп жүрген жайт.

Қазақ тілі сөз жасау жағынан жалғанбалы тілдер тобына жататыны бәрімізге мәлім. Сол себептен де қазақ тілінде жұрнақ түрлері көптеп саналады, сонымен қатар төрт түрлі жалғаудың беретін өзіндік мағынасы, сөзге жалғану кезіндегі варианттары да жеткілікті. Қазақ тілін оқытуда жақсы нәтижелерге жету үшін мынадай басты бағыттарда жұмыс түрлерін жүргізген тиімді. Ең бастысы, студенттердің қазақ тілінен тілдік қорын молайту. Ол үшін сөздік жұмыстарын үнемі жүргізу. Қазақ тіліндегі сөздер көп мағыналы және синонимдер мен омонимдерге бай. Сөйлемде осындай сөздердің мағынасын ажырата білуге, оларды тиімді қолдана білуге үйрету, студенттің тілдік қорын байыту оң нәтижелер береді.

Сөздік қорды байытудың мынадай жолдарын пайдалануға болады: мәтін бойынша сөздік қорды байыту. Сөздікпен жұмыс грамматикалық анықтамалар, жаттығу жұмыстарын, суретпен жұмыстар, өлең, жұмбақ түсіндіргенде, сұрақтарға жауап бергенде де жүргізіліп отырады. Сөздік қорды дамыту жұмыстары мынадай әдіс-тәсілдер арқылы жүзеге асады. Ол – сұрақ-жауап, сөйлесу, әңгімелесу, әңгіме, түсінігін айтқызу, көрнекілік, аударма, кітаппен жұмыс, мәтінмен жұмыс әдістері. Әр сабақ сайын тақырыпқа сай көрнекі құралдар, түрлі суреттер, кестелер, видео касеталар, тақырыптар бойынша электронды оқулықтар мен сабақты көркемдеп отырса, студенттердің сөздік қоры біршама толығады деп ойлаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Уәли Н. Қазақ сөз мәдениетінің теориялық негіздері: фило.ғыл.-ның докторы...дисс.- Алматы, 2007.
2. Қайдар Ә. Қазақ тілінің өзекті мәселелері. - Алматы: «Ана тілі», 1998.- 304 б.

РАЗДЕЛ 2 § КОНКУРС-2019

§
«МАХАББАТ, ҚЫЗЫҚ МОЛ ЖЫЛДАР РОМАНЫНДАҒЫ
КЕЙШКЕРЛЕР ӘЛЕМІ»
Шығармашылық байқау-2019

Г.Ә. Мұсаева, Ж.Ә. Нұршайықова, А.Е. Саденова
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, Алматы

2012 жылы Қазақстанның Халық жазушысы Әзілхан Нұршайықовтың 90 жылдық мерейтойына орай оның шығармашылығымен байланысты үздік прозалық, поэзиялық шығармаларға жыл сайын байқау ұйымдастырып отыру ұйғарылды. Алғашқы байқауға Алматы қаласының магистранттары, студенттері және жоғары сынып оқушылары қатысты.

2013 жылы қаламгердің отбасы байқау жеңімпаздарына Халық жазушысы атындағы стипендия тағайындауды ұсынды. Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ЖОО дейінгі білім беру факультетінің Ғылыми кеңесінің шешімімен аталған стипендия тағайындалды. «Адам және әлем» байқауы ресми деңгейге жеткізіліп, жыл сайын шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасы оқытушыларының ұйымдастыруымен өткізіліп жүр.

2019 жылдың 29 қарашасында сегізінші байқау өткізілді. Ғаламтор арқылы жарияланатын бұл байқауға еліміздің жоғары оқу орындарынан ғана емес, ауыл-ауылдан тілек білдірген жоғары сынып оқушылары да қатыса алады. Өткен ғасырдың ортасында астанадан алыс орналасқан еліміздің бір ауылынан жасөспірім Әзілхан орталық газеттерге өз өлеңдерін үлкен үмітпен қалай жолдаса, қазір де жас жеткіншектер өз шығармаларын сондай үмітпен осы байқауға ғаламтор арқылы жіберіп отырады.

2016 жылы ҚР Ұлттық кітапханасында Хаалық жазушысы Ә. Нұршайықовқа арналған мемориалды кабинет ашылды. Осыған байланысты жыл сайын болатын шығармашылық байқаудың қорытындысын осы білім ордасында өткізуге ұсыныс жасалды. Содан бері 4 жыл қатарынан ҚР Ұлттық кітапханасының Кітапханатану залында байқау жүлдегерлері марапатталып, шағын поэзиялық шығармашылық кеш өткізіліп келеді.

Бұл байқаудың түпкі мақсаты жастарға – әдеби шығарма, кітап оқыту. Байқау арқылы жастарды әдебиетке, өнерге, әдемілікке баулу, тілін құрметтеу, сол арқылы елін құрметтеу сияқты ұлы сезімдерді бойларына сіңіру. Өнердің қай түрі болмасын үлкен шығармашылық ізденісті талап етеді. Байқау жазушы Әзілхан Нұршайықов атындағы стипендия тағайындауға арналғандықтан жеті жыл өткізілген прозалық, поэзиялық байқаудың биыл, 2019 жылы, шартын өзгертіп сөз шеберлігінен бөлек сурет өнеріне арнау

ұйғарылды. Биылғы Байқау-2019-ға Ә. Нұршайықовтың «Махаббат, қызық мол жылдар» романынан таңдап алынған қысқаша үзіндіге иллюстрация ретінде түрлі техникамен орындалған (әртүрлі бояулармен: акварельмен, майлы бояумен, пастельмен) фотосуреттер мен көркем суреттер қабылданды. Байқаудың шарты бойынша жіберілген жұмыстар аталған романдан қатысушы өзі таңдап алған (қазақ тілінде, орыс тілінде) қысқаша үзіндімен сәйкес орындалуы тиіс болды. Сондай-ақ байқауға қатысатын суреттің идеясы мен көтерген мәселесі «Махаббат, қызық мол жылдар» романынан алынған үзінді мәтініне сай болып, оның терең мазмұнын бере алуымен қатар, жұмыстың орындалу (техникалық) шеберлігіне де жоғары талап қойылды.

Жұмыстар пошта және электронды пошта арқылы қабылданды. Алматы қаласы бойынша қатысушылар жұмыстарын университеттің кафедрасына әкеліп тапсырды.

Байқауды ұйымдастырушылар, әрине, өздерін сурет өнерінің майталманы ретінде санамайды. Алайда дарынды адам қолынан шыққан өнер туындысы кез келген адамның ішкі сезіміне қозғау салары хақ. Байқау жарияланған романды оқыған адам ондағы кейіпкерлердің образын түсініп, олардың қуаныш, қайғысына ортақтасып, өз басынан кешкендей күйде бола білсе, сурет салушының да сол әсерді қаншалықты жеткізе білгенін бағалай алатындарына сенімді.

Биылғы байқауға барлығы Алматы, Нұр-Сұлтан, Семей қалаларының 9 оқу орнынан 21 сайыскер қатысты.

Байқау-2019-ға келіп түскен жұмыстардың сараптамасын әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың алдыңғы қатарлы профессорлары мен оқытушылары жасады. Ал байқаудың демеушілері – қаламгердің отбасы. Сараптама байқаудың қойған шарттары бойынша жүзеге асты. Байқау қорытындысы бойынша, үш жүлделі орын, «Үздік жұмыс» номинациясы бойынша 5 ынталандыру сыйлығы тағайындалды.

1-орын диплом және 50 000 теңге ақшалай сыйлық - Т.Жүргенев атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы Кескіндеме мүсін және дизайн факультетінің 1 курс студенті **Өркен Аят** «Бірақ ...» атты суретімен;

2-орын диплом және 40 000 теңге ақшалай сыйлық – Т.Жүргенев атындағы Қазақ ұлттық өнер академиясы Кескіндеме мүсін және дизайн факультетінің 1 курс студенті **Жаханша Әлихан** «СӘТ» атты суретімен;

3-орын диплом және 30 000 теңге ақшалай сыйлық – С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінің Сәулет және дизайн факультетінің 1 курс студенті **Жайлаубай Айсана Айдынқызы** «Қызыл көрпе» атты суретімен жеңіп алды.

Оналбаева Арай Аскарқызы - Халықаралық білім беру корпорациясы Қазақ бас сәулет-құрылыс академиясы, дизайн факультеті, 2 курс студенті «Хат» атты композициясымен сертификат және 10 000 теңге ақшалай сыйлыққа ие болды.

Момбек Айнұр Адилжанқызы - Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, филология және әлем тілдері факультетінің магистранты «Меңтай мен Ерболдың кездесуі» еңбегімен сертификат және 10 000 теңге ақшалай сыйлыққа ие болды.

Думан Мадина - Алматы облысы, А.Н. Бубенцов атындағы орта мектеп оқушысы «Орындалған арман» жұмысымен Сертификат және 10 000 теңге ақшалай сыйлыққа ие болды.

Гімінгелді Ынтымақ және Тұнық Ғибрат - Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ ЖОО дейінгі білім беру факультетінің тыңдаушылары сертификат және 5 000 теңге ақшалай сыйлыққа ие болды.

ҚР Ұлттық кітапханасында өткізілген байқау қорытындысында қатысушылар романды оқу барысында қандай әсер алып, оны өз жұмыстарында қалай бейнелегенін түсіндіріп, өз туындыларының идеясымен бөлісті.

Шара соңында стипендияны тағайындаушылар қонақтарға шағын дастарқан әзірлеп, Әзілхан Нұршайықовтың шығармалары жөнінде ой бөлісіп, байқау туралы, өнер туралы пікір алмасып тарасты.

«МИР ГЕРОЕВ РОМАНА А. НУРШАИХОВА «ГОДЫ РАДОСТИ И ЛЮБВИ»
(Конкурс – 2019 иллюстраций к роману)

Ж.А. Нуршаихова, Г.А. Мусаева, А.Е. Саденова
КазНУ им.аль-Фараби, Алматы

В 2012 году в честь 90–летия Народного писателя Казахстана А. Нуршаихова было решено ежегодно проводить конкурс среди казахстанской молодежи города на лучшее эссе по его произведениям. Первыми были магистранты, студенты и школьники из разных вузов и школ Алматы.

В 2013 году семья предложила учредить ежегодную стипендию имени Народного писателя, которая должна вручаться победителям творческого конкурса. Решением Ученого совета факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби стипендия была учреждена. Конкурс «Мир и человек» приобрел более официальную форму. Этот конкурс ежегодно проводит кафедра языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби.

29 ноября 2019 года был проведен уже 8-ой творческий конкурс.

Благодаря возможностям Интернета, география конкурса расширилась. В нем который год принимало и сейчас принимает участие не только творческая молодежь города Алматы, но студенты и магистранты со всего Казахстана.

Радует, что в конкурсе участвуют юноши и девушки не только из городов, но и из далеких аулов. Приходит в голову такой пример: как в начале прошлого века в столичные молодежные газеты свои первые стихи отправлял мальчик Азильхан, так и нынешняя молодежь, пользуясь Интернетом, с надеждой посылает на этот конкурс свои первые творческие труды.

В 2016-м году Национальная библиотека РК открыла мемориальный кабинет Народного писателя Азильхана Нуршаихова и, в связи с этим, предложила свою территорию для проведения ежегодного заключительного мероприятия стипендиального конкурса. Поэтому уже 4-ый год подводятся итоги конкурса и вручаются стипендии имени Народного писателя Казахстана А. Нуршаихова в конференц-зале Национальной библиотеки.

Однако Конкурс прошлого 2018-го года показал, что есть необходимость менять его формат. В самом начале на Конкурс приходили действительно аутентичные работы, подлинные труды наших молодых авторов, и жюри было трудно выбрать победителей среди такой массы замечательных от сердца идущих текстов. Однако в последние пару лет стало не из чего выбирать действительно стоящие работы, написанные самостоятельно и от души.

И организаторы конкурса решили попробовать другой вариант. Раз конкурс творческий, а творчество – широкое понятие, и в него входят не только проза и поэзия, входят фотография, живопись и, собственно, все то, чем автор может выразить свои чувства. Это не только перо, но и краски, камень, гипс, стекло, использование компьютерных возможностей, вышивка, в конце концов.

Таким образом, формат творческого Конкурса-2019 был изменен. Организаторы назвали его «Мир героев романа А. Нуршаихова «Годы радости и любви» и предложили участникам присылать работы, исполненные в разных техниках (компьютерный рисунок, фото, карандаш, акварель, коллаж, масло, пастель...) и представляющие собой иллюстрации к роману А. Нуршаихова «Годы радости и любви». Работы должны были полностью отражать смысл выбранной конкурсантами цитаты из романа (на казахском или русском языке). Это не должны быть банальные фото и рисунки с изображением двух влюбленных. Идея и проблематика работы, представленной на конкурс, должна соответствовать выбранному текстовому фрагменту романа «Годы радости и любви» и передавать его глубокие смыслы. Работа (технически) должна быть выполнена на высоком уровне.

Работы принимались по электронной почте (с просьбой оригиналы присылать по почте), приносились на кафедру самими конкурсантами или их родственниками. Все были предупреждены, что оригиналы работ не возвращаются.

Сначала новая идея принесла разочарование. Конкурс объявлен – и тишина. Потом пошли работы. Разные работы, но написанные авторами от души. Для первого подобного рода формата, как Конкурс-2019, полученные произведения – это хороший результат.

Организаторы конкурса считают, что они вряд ли могут назвать себя опытными знатоками живописи. Но они точно могут назвать себя знатоками чувств: они понимают чувства, которые описывает автор романа, и они понимают чувства, которые испытывает конкурсант, когда начинает свою работу над выбором цитаты и когда работает над ее иллюстрацией. Все организаторы – фанаты писателя, фанаты романа, который они выбрали для Конкурса.

Здесь можно добавить новость: запускается телевизионный сериал по роману А. Нуршаихова «Махаббат қызық мол жылдар». Заказчик сериала: канал «Казахстан». Подрядчик фильма: кинокомпания MG production. Продюсер компании Ернар Маликов, сценарист, режиссер и креативный продюсер Марина Кунарова. Благодаря Председателю правления канала Казахстан Танысбай Лязят Муратовне и директору Алматинского филиала канала «Казахстан» Сауле Жиреншиной этот проект, который продюсер и режиссер продвигали 8 лет, начинает свою работу.

Недавно роман «Махаббат, қызық мол жылдар» А. Нуршаихова издали на испанском языке. Перевод был осуществлен в проекте «Современная казахстанская культура в глобальном мире», который разрабатывался Министерством культуры и спорта Республики Казахстан в рамках программы «Рухани жаңғыру». Проект предполагает специальные методы продвижения лучших произведений Казахстана – книг, пьес, скульптур, картин, музыкальных произведений, научных открытий, – всего того, что может презентовать казахстанскую культуру и ее достижения в современном мире. Национальная библиотека Республики Казахстан является одним из исполнителей этого проекта.

Так что можно сказать, что творческий Конкурс-2019 на стипендию имени Народного писателя Казахстана Азильхана Нуршаихова – в тренде!

Экспертизу присланных работ проводило жюри Конкурса-2019. В состав жюри, как обычно, вошли ведущие профессора и преподаватели КазНУ им. аль-Фараби, а также спонсоры – члены семьи писателя.

Работы авторов рассматривались не только с точки зрения, как выполнена работа, но и соответствует ли видение автора-иллюстратора самому художественному произведению «Махаббат қызық мол жылдар», тексту, выбранному художником, для иллюстрирования.

При объявлении конкурса были означены номинации: фотоискусство и изобразительное искусство. К сожалению, фотоискусство не заинтересовало конкурсантов. Призовые и наиболее интересные работы ежегодно публикуются на сайте <http://nurshaihov.kz/ru>. Художественные работы победителей-конкурсантов также будут опубликованы на этом сайте. В этом году в Конкурсе-2019 приняли участие студенты и магистранты из городов Нур-Султан, Алматы и Семей.

Победители Конкурса-2019:

1 место и 50 000 тенге получил **Оркен Аят** за картину «Бірақ...» / холст, масло (студент 1 курса факультета живописи, скульптуры и дизайна Национальной Академии искусств им. Т Жургенева, Алматы).

2 место и 40 000 тенге достались **Жаханше Алихану** за картину «Сэт» / холст, масло (студент 1 курса факультета живописи, скульптуры и дизайна Национальной Академии искусств им. Т Жургенева, Алматы).

3 место и 30 000 тенге получила **Жайлаубай Айсана Айдынкызы** за акварель «Красное одеяло» (студентка 1 курса факультета архитектуры и дизайна Агротехнического университета им. С. Сейфуллина, Нур-Султан).

Номинация «**Молодой художник**» и 10 000 тенге достались:

1. Оналбаевой Арай Аскарловне за работу «Хат», исполненную в интересной технике (студентка 2 курса факультета дизайна Казахской архитектурно-строительной академии, Алматы).

2. Момбек Айнур Адилжанкызы (магистрантка 2 курса филологического факультета и мировых языков КазНУ им. аль-Фараби, Алматы).

3. Думан Мадине за работу «Орындалған арман» (ученица средней школы им. А.Н. Бубенцова, Алматинская область).

Получили поощрительные призы по 5000 тенге интересные работы, касающиеся жизни и творчества А. Нуршаихова, но не имеющие отношения к миру героев его романа «Махаббат, кызык мол жылдар»:

1. Гымынгельды Ынтымак «Азильхан Нуршаихов».

2. Тунык Курмет «Бауржан Момыш-улы».

Оба конкурсанта – слушатели факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби.

На встрече конкурсантов с организаторами, со спонсорами, с работниками Национальной библиотеки РК обсуждались работы конкурсантов. Молодые художники объяснили присутствующим, что именно они хотели изобразить в своих работах, как они понимают тексты, которые выбрали для иллюстрирования.

Учредители стипендии организовали чайный фуршет,

который прошел в дружеской атмосфере с беседой о творчестве писателя Азильхана Нуршаихова, об искусстве, о любимых книгах присутствующих и о желании начинающих художников чаще выставлять свои работы, чтобы больше людей могли познакомиться с их работами.

Представители семьи Азильхана Нуршаихова поблагодарили конкурсантов и всех, находящихся в конференц-зале, за память о писателе, за их любовь к нему и его творчеству.

✧
ТАКОЙ ВОЛНИТЕЛЬНЫЙ ДЕНЬ!

О.Б. Алтынбекова

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Есть такие слова (их немного), которые, когда звучат, просто выводят меня из себя. Одно из этих слов: *волнительно!* Когда «сам» Андрей Малахов (а популярнее человека на российском телевидении последние годы нет) произносит: «Я понимаю, что *волнительно* говорить об этом» или: «... у вас сегодня *волнительный* день» – я теряю дар речи от возмущения. Нельзя так говорить: это манерное, искусственно созданное слово, ведь есть прекрасное причастие *волнующий*: *волнующий* (не: *волнительный!*) момент...

Нужно сказать, что слово это – *волнительный* – пришло из актёрской среды. Самые большие мастера русской сцены – режиссёры Станиславский, Вахтангов, великий актёр Качалов – охотно применяли его; например, в одном из писем Василия Качалова есть такие строки: «Не расстаюсь с томиком Ахматовой. Много волнительного».

Но было это давно, сейчас актёры так не говорят, во всяком случае – образованные актёры. Недавно с удивлением услышала на Первом канале в передаче «Доброе утро», как современный артист театра и кино Владимир Долинский сказал, сделав две ошибки в двух предложениях: «Я не люблю *свои* день рождения. Для меня это всегда *волнительное* событие». Симпатии эти откровения во мне не вызвали, конечно. Не возмутилась, а очень расстроилась я, когда так же неправильно выразилась блистательная актриса Чулпан Хаматова в программе «Ледниковый период»: «...*было* волнительно».

Посмотрите, как эмоционально в романе Константина Федина писатель Пастухов выражает мнение самого автора, не принимавшего это слово: «Волнительно! Я ненавижу это слово! Актёрское слово! Выдуманное, несуществующее, противное языку».

И когда всё более набирающий обороты популярности артист и ведущий Александр Олешко в программе «Минута славы» торжественно провозгласил: «А сейчас, дорогие друзья, *волнительный* момент!» – сидевший в жюри художественный руководитель Московского Театра сатиры, сам великолепный актёр, Александр Ширвиндт сразу же поправил его: «Шура, нет такого слова – волнительный!» И Олешко, ученик Ширвиндта, виновато извинился на всю страну: «Да-да, простите, Вы же учили нас...».

Интересно, что если актёры всё-таки в основном справились с засильем слова «волнительный», зато оно триумфально перекочевало в другую сферу – спорт и расцвело здесь в устах знаменитейших спортсменов, в частности прославленных фигуристов! Без него не обходилась ни одна передача и «Ледникового периода», и программы «Лёд и пламя». Особенно его любит и использует на каждом шагу олимпийский чемпион по фигурному катанию, выдающийся спортсмен Алексей Ягудин, выражающий свои чувства так, например: «Мне было *волнительно* выступать перед Татьяной Анатольевной Тарасовой, потому что она мой учитель». Ирина Слуцкая, тоже олимпийская чемпионка по фигурному катанию, будучи ведущей ледникового шоу, спрашивает у участников: «Сегодня было менее *волнительно* выходить на лёд?» Антон Сихарулидзе, известный фигурист, а сейчас депутат Государственной думы, выступив в финале «Ледникового периода», сказал затем в интервью: «Все *волнительные* выступления сегодня».

Давайте не будем повторять таких ошибок, даже если их делают звёзды!

«Это будет *моя лучшая фильма!*»

О.Б. Алтынбекова

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Мы все с вами знаем, что и в жизни, и в грамматике *нет правил без исключений!* Например, мы привыкли, что в русском языке окончания *-а, -я* – женские. А *Вова, Коля, папа?* Однажды, когда я проводила лингвистический эксперимент в школе с казахским и уйгурским языками обучения, маленький мальчик написал в задании: *Юноша вскочила на коня!* Он просто не слышал раньше этого слова, зато знал, что *-а* – это «женское» окончание. Страшно представить, как можно употребить существительные *маэстро*¹ и *атташе*², если не знать их лексического значения и ориентироваться только на окончания!

Но это всё-таки редкие случаи, да и одушевлённость таких слов нам подскажет их родовую принадлежность. Труднее всего другое. В русском языке сложилось так, что на мягкий знак могут оканчиваться существительные и мужского, и женского рода. Взгляните на слова, отличающиеся только одной буквой или двумя: *день – тень, дверь – зверь, гость – кость, стебель – мебель, локоть – копоть, рояль – вуаль*. Они очень похожи, но совсем по-разному мы их склоняем и строим с ними предложения, поскольку они разного рода. Такие слова правильно использовать в речи трудно людям, для которых русский язык не является родным: где окончания, подсказывающие, какого рода существительное?

Интересно: когда новое слово на мягкий знак «приходит» в русский язык, его род начинает колебаться то в сторону мужского, то в сторону женского. Чаще всего побеждает ... правильно! – мужской! Так случилось со словом *шампунь*. Это сейчас точно известно, что надо говорить *хороший шампунь*, помыл голову *шампунем*, а я помню, как это слово (и обозначаемое им жидкое мыло) только появилось у нас – и тогда даже на этикетках было написано «Витаминизированная шампунь», «Яичная шампунь», а мы растерянно покупали то *хороший*, то *хорошую шампунь* и мыли голову то *шампунем*, а то и *шампунью!*

Признайтесь, что многие из ваших окружающих (а может быть, и вы?) путают род слова *тюль* и произносят неправильно: *какая красивая тюль!* Когда я поправила свою близкую подругу, сделавшую эту ошибку, та, не желая соглашаться, привела такие аргументы (она художник по дизайну, так что звучало это очень убедительно): «Но *тюль* – это ткань, такая мягкая, кружевная, лёгкая, невесомая, так и хочется сказать – *она*, а *твой тюль* торчит колом!»

Тем не менее, русский литературный язык, принимая в свой фонд французский *тюль*, такими доводами, по-видимому, не руководствовался и нам с вами велит говорить про *тюль* – он: *лёгкий, невесомый, кружевной тюль*.

Таких красивых определений, как *тюль*, не заслуживает *мозоль*, но *она* как раз-таки женского рода. И нужно произносить: *наступить на любимую мозоль*, а не *любимый*, нет *мозоли*, а не *мозоля*. Прислушайтесь и убедитесь, что ошибка относить это слово к мужскому роду очень распространена.

Интересно, что сейчас колебаний в роде таких слов, как *рояль* или *лебедь*, мы с вами не допускаем, твёрдо зная, что эти существительные – мужского рода: *белый лебедь* и *чёрный рояль*. Но так было не всегда. Вспомните у Пушкина в «Сказке о царе Салтане»: «Посреди текучих вод *лебедь белая* плывёт». В сериале «Петербургские тайны» слуга разорившегося графа, ожидающего описи имущества, воспроизводя языковую норму XIX

¹ *Маэстро* (несклоняемое одушевлённое существительное мужского рода) – почётное название крупных музыкантов, живописцев, выдающихся шахматистов, а также почтительное обращение к ним. *Великий маэстро*.

² *Атташе* (несклоняемое одушевлённое существительное мужского рода) – должностное лицо при дипломатическом представительстве, являющееся специалистом-консультантом в какой-нибудь области. *Военный атташе*.

века, говорит своему барину: «Если я вместо *одной рояли* в реестр запишу три, то они и спрашивать с вас станут ещё *две рояли*».

Более «сильную» позицию мужского рода подтверждают также метаморфозы, произошедшие и с другими существительными, совсем даже и не оканчивающимися на –ь. Например, хорошо известный нам *фильм* когда-то представлял из себя *фильму*, да-да! В кинокартине «Раба любви» о великой актрисе немого кино Вере Холодной, сверкавшей на экранах в начале зарождения «синематографа» (так тогда называли кинематограф), режиссёр мечтательно произносит: «Это будет *моя лучшая фильма!*»

Такие же изменения произошли и с существительным *зала*, которая превратилась в слово мужского рода *зал*, да и *санатория* благополучно стала *санаторием*.

На наших глазах, можно сказать, женский род слов *манжета* и *туфля*, что было когда-то единственной нормой, превращается в мужской: мы чаще всего *застёгиваем манжет* и *ищем потерявшийся туфель*, а не *туфлю*, хотя большинство словарей на ней (а не на нём) настаивают! Но то, что рекомендуют словари – *туфлю* – очень разнится с тем, что звучит в живой речи. Например, по телевидению идёт передача из зала суда, где свидетель произносит: «Она *туфлём* стучала по столу». Знаменитая певица Эдита Пьеха в «Минуте славы» рассказывает про курьёзный случай, произошедший с ней на гастролях: «Каблук у меня застрял, и я выскочила на сцену в одной *туфлём*». Всё было бы правильно, если бы ударение певица поставила на первом слоге: «в одной *туфле*» – я уже говорила, что женский род этого слова многими словарями считается более предпочтительным, чем мужской.

Посмотрите, как оба варианта – *туфля* (женский род) и *туфель* (мужской род) встречаются в литературе: *Он склонился головою до колен, качаясь, надевал туфлю* (М. Горький) или: *Вот сниму туфель и – береги свою бородатую физиономию* (Б. Полевой).

Но ни в коем случае нельзя произносить *туфлЯ*, *туфлЁй*, *в туфлЕ!* Нужно сказать, что для Эдиты Пьехи это вполне простительно, поскольку по национальности она полька и, хотя давно живёт в России, всё-таки говорит с иностранным акцентом и делает порой ошибки в речи.

Тем не менее, как мы уже видели, в такой борьбе чаще побеждает мужской род, и сейчас всё более широко в речевой практике казахстанцев употребляется в единственном числе форма: *туфель* – он. В любом случае ударение должно падать только на корень: *туфель* или *туфля* (ед. число), нет *туфель*, *туфлям*, *туфлями*, *о туфлях*.

Интересно, что это явление «маскулинизации» (в языкознании так называется преобладание мужского рода: от латинского *masculinus* – мужской) можно наблюдать в речи тех учащихся, которые не в совершенстве владеют русским языком. Мы провели такой лингвистический эксперимент в казахской школе и казахских группах университета и выяснили, что если тестируемый не уверен в родовой принадлежности какого-то слова, особенно оканчивающегося на –ь, то он скорее всего употребит это слово в мужском роде: *Алматинский область*, *хороший мебель*, *кожаный обувь*, *тяжёлый болезнь*. В таких случаях, конечно, лучше эти слова и их род просто запомнить. Вот небольшой список слов, род которых наши учащиеся больше всего путали, многие из этих существительных, конечно, иноязычные.

Слова **женского рода на –ь**: *антресоль*, *бандероль*, *боль*, *верфь*, *дверь*, *магистраль*, *мозоль*, *обувь*, *опухоль*, *нефть*, *область*, *площадь*, *речь*, *сельдь*, *смесь*, *сыпь*, *тетрадь*, *тень*, *ткань*, *фасоль*, *шаль*, *шерсть*, *шинель*.

А эти слова – **мужского рода на –ь**: *аэрозоль*, *бюллетень*, *вестибюль*, *вексель*, *гель*, *госпиталь*, *гриль*, *кашель*, *ковыль*, *ливень*, *локоть*, *отель*, *пароль*, *перечень*, *профитроль*, *путь*, *рояль*, *сель*, *тополь*, *туннель*, *тюль*, *уровень*, *фестиваль*, *флигель*, *хрусталь*, *цокль*, *шампунь*.

Итак, голову мы с вами моем не *шампунью*, а *шампунем*, и ходим в *туфлях*, а не в *туфлЯх!*

РАЗДЕЛ 4 *☉* ЛЮБИМАЯ ПОЭЗИЯ

**ФЕНОМЕН РУССКОЙ ПОЭЗИИ В КАЗАХСТАНЕ:
«КОМАНДА МОЛОДОСТИ НАШЕЙ»**

Ольга Алтынбекова

В двух номерах журнала «Москва»³ сравнительно недавно опубликована повесть моего старинного друга Славы Киктенко, с которым недолго учились вместе в университете (через год он ушел с курса в свои одиссеевы странствия, а взаимопонимание и дружба так и остались с нами).

В повести, названной им лирико-биографической, очень странной по жанру, многоплановой, необычной, автор рассказывает, с любовью и болью, о поколении поэтов и писателей, которые создали феномен русской литературы в Казахстане. Феномен – потому что это была высокая, настоящая Литература, которую они творили и которой служили всем своим талантом и помыслами, силами и устремлениями, жили и дышали Ею! А люди они были действительно феноменально талантливые! Высокообразованные, музыкальные, безумно интересные, иногда казалось – немножко не от мира сего, настолько были погружены как в единственно важное в жизни – в стихию литературы, музыки, своего творчества, будто и не волновало их наше, земное.

Их было тогда много, людей разных национальностей, создававших прекрасные свои произведения на русском языке, – целая «когорта», возвращенная родной для всех них казахстанской землей.

Публикуя сейчас отрывки из повести и стихи тех, кто входил в Когорту или ей предшествовал, просто хочу напомнить об этом уникальном наследии казахстанской русскоязычной поэзии, во многом недооцененной тогда на союзном уровне, чего в высшей степени она была достойна. Конечно, исключая Колосса русской литературы тех лет – Олжаса Сулейменова, по праву достигшего мировой известности.

Задача очень сложная – выбрать отдельные имена из целой плеяды авторов, составивших Когорту, и из их творчества (иногда очень обширного) всего по два-три стихотворения. Многие из того поколения занимали бескомпромиссные общественные позиции, что отражалось и в их поэзии, но я решила остановиться только на лирике. И простите те, ушедшие и живущие, кого не смогла упомянуть здесь. Отдельные стихи выбрала сама из разных сборников, другие взяла из повести, автор которой, уезжая из родного города насовсем, успел-таки с любовью собрать архив своей Когорты – *команды молодости нашей!*

Начнем со стихов гениального нашего Учителя, творчество которой оказало влияние и на Когорту – Тамары Михайловны Мадзигон, так рано, так трагически рано ушедшей из жизни. Но оставившей по себе у нас, Ее учеников, светлую, вечную, трепетную, неизгладимую Память.

Тамара Мадзигон

Мне б только проснуться рядом
И оглядеть, не шевелясь,
Твой новый дом, чужой и ладный,
И в окнах розовую вязь,
И утра северную снежность

³ Киктенко В.В. Лирико-документальная повесть «Когорта. Русский эпос Казахстана». – Журнал «Москва», 2018. – №№ 9, 10.

Самой понять и полюбить
И вновь принять как неизбежность,
Что мы не можем вместе быть.

Милый

Отворю тяжелые ворота,
Встану, замирая, на виду,
Подойдет печаль моя, забота,
Улыбаясь, глаз не отведу.

– Отчего ты, тихий да хороший,
Ходишь на бедовые дворы?
У меня ковер на землю брошен,
И петух не крикнет до поры.

У меня – все зелень и малина,
И заря не плачет по утрам,
Полюблю, навеки не покину,
Никому другому не отдам.

Но пришла в открытые ворота
Ночь к моим некошенным коврам ...
А моя печаль, моя забота
Ходит по неласковым дворам.

Я слёз дорогих не считала в горсти,
Разжала и бросила: трудно нести.
И сразу печаль отступила от сердца.
Но некуда деться мне. Некуда деться.

Я – обещанье

Я – обещанье ликованья,
Я – обещанье тишины
В часы полночного свиданья,
Когда огни погашены.
Я буду завтра, как и прежде,
Сплетеньем самых тайных вех.
Я – обещание надежды,
Большой и праздничной навек.
Я – обещанье непростенья,
Когда сомнение берет,
Я – обещанье единенья
Бегущих по земле широт.
Я – обещанье на прощанье
Дарить и ничего не брать.
Я – обещанье ожиданья,
Когда никто не будет ждать.

Я – обещание страдания,
Нелегкой радости – вдвоем,
Я – обещанье обещанья
Быть первой на пути твоём ...
Не принимая расстоянья,
Я запоздало закричу,
Что не хочу быть обещаньем,
Что исполнением быть хочу.

Ты шагаешь, а я смотрю,
Изучаю твой шаг неровный.
Мы плывем и плывем по дождю
В темный воздух и мир огромный.

Дождь крадется, в листьях шурша,
Город улицы мирно стелет ...
Я сегодня к тебе пришла
Через эту раскрытую землю.

Я пришла, чтоб теперь идти,
Отражая счастливым взглядом
Эту ночь, что дождем шелестит,
И дышать где-то очень рядом.

Я захотела жить, и вот – живу,
Зажав до боли жизни тетиву.
Тебя люблю, детей твоих ласкаю,
Тебя целую, падая в траву.

Тебя люблю, детей твоих ласкаю,
Твоей руки во сне не отпускаю
И понимаю, что живу всюю,
И сердцем прямо к счастью приникаю.

Все то, что ты слепил,
Что я нарисовала,
Оставит смерть другим,
Как я ни сберегала.

А потому живым
Всегда сквозь слезы радость:
От тех, кто был любим,
Заветное осталось ...

Любимейших вещей
Так вылеплено мало,
И я карандашей
Цветных не исписала!..

Не размыкая век, я вижу берег длинный
И девочку мою, задетую волной,
Мальчишечью возню, скалу с отбитой глиной,
Коротенькую тень, сидящую со мной.
И я не говорю тебе, что мир прекрасен,
Ты знаешь, как и я, не размыкая век,
Что солнце жжет насквозь,
Что контур счастья красен,
Что вечно юн в песке лежащий человек.

Фрагменты из повести Вячеслава Киктенко «Когорта»

Речь в этой повести пойдет о главном – о знаменитой «команде юности», о целой когорте замечательных русских и русскоязычных поэтов Казахстана, некоторых считаю просто классиками современной русской поэзии.

<...> Команда юности... да, по прошествии времени <...> проступило иное, ясное осознание, что это было не просто счастливое стечение обстоятельств в едином времени-месте, но уникальная, самодостаточная и, к сожалению, малоизвестная в России поэтическая школа! Да, настоящая русская поэтическая школа, сложившаяся в Казахстане. Принято считать, есть Московская поэтическая школа, есть Петербургская или, попроще, питерская. Можно даже сказать, что в 80-х годах наметилось что-то вроде уральской школы, обозначенной более как «Свердловский рок», и это всё давно и хорошо известно.

А вот казахстанскую поэтическую плеяду 60-90-х годов 20 века ещё только предстоит узнать, а потом и осознать как отдельное, самостоятельное направление русской литературы. Для этого необходимо поэтов нашей плеяды, а затем и прозу представить как можно в более полном объёме, и я, активно действовавший тогда в центре всех тех событий, считаю теперь, в новом тысячелетии, своим долгом подвести некоторые итоги. Для чего и пишется это... хотел было сказать *эссе*, но, подозреваю, – лирико-биографическая повесть о нашем поколении, юности, поэзии, любви.

А уж потом подкрепить её стихами друзей, соратников, многие из которых, после развала великой Державы, разбрелись по миру ... я даже не могу с точностью сказать, где они теперь проживают, да и живы ли ...

<...> Понимали ли мы феноменальность русской казахстанской поэзии? Сказать, что ясно понимали, не скажу, это не будет вполне честно. Скорее, ощущали её, догадывались, что возникло и поступательно развивается вот уже несколько десятилетий, именно на этой степной земле, нечто неповторимое, уникальное.

<...> Как создавалась наша когорта? А очень просто – так совпало. К окончанию мной Литинститута в издательстве «Жалын» уже работал, возглавляя родственную нашей русской редакции переводную редакцию, отличный переводчик, писатель Ерлан Сатыбалдиев, окончивший тот же вуз пятью годами ранее меня. Он стал моим ближайшим другом, соратником, с ним-то мы и начали сбивать «могучую кучку». А директор издательства мне выдал <...> карт-бланш на издание всего лучшего, что создано молодой русской поэзией Казахстана. Кроме того, в нашей редакции работала прекрасная русская поэтесса Лидия Степанова, однокурсница Ерлана, а также Бахыта Каирбекова и Кайрата Бакбергенова.

Мы не просто сдружились – стали единомышленниками. А через некоторое время подтянули в наше издательство «Жалын» из Талды-Кургана интересного поэта

Александра Шмидта, а чуть позднее Бахытжана Канапьянова, ныне известного поэта-лауреата, крупного издателя. А еще через некоторое время – неповторимого русского поэта, алмаатинца Александра Соловьёва, а потом кокчетавца Орынбая Жанайдарова. Круг единомышленников с каждым годом расширялся, креп...

Всех, названных Славой вот здесь, в начале повести, знаю по временам своей юности очень хорошо. Неординарные, одаренные, уникальные люди! Потом Когорта разрослась, и тоже исключительно талантливыми поэтами. Здесь мы можем дать только небольшую выборку из их поэтического творчества; сначала, пожалуй, из стихотворений самого автора повести «Когорта» Вячеслава Киктенко. Сборников поэзии у него, как и прозаических произведений, много, но выбрала я из «Альбома для стихов», поскольку эта книга мне очень по сердцу, что ли. Ее и издали очень красиво, по-старинному: темно-зеленый альбом с золотом, и даже пустые страницы в конце – для записей, для стихов, быть может, и для любовных признаний – как раньше, во времена Пушкина...

Вячеслав Киктенко

Вместо предисловия

Зелёный бархатный альбом с тиснением золотым
На книжном складе я нашёл, когда был молодым,
Я подрабатывал тогда разгрузкой книг, а там
Пылился с довоенных пор писчебумажный хлам:
Секретки, вкладыши, мужской мечтательный портрет
Во вкусе, вероятно, дам – тех, довоенных лет.
Альбом! Конечно же, альбом привлёк мой интерес!
Бумаги плотной желтизна, и розовый обрез.
И там же, в пыльной полумгле внезапно понял я –
В него впусцу я только свет, свеченье бытия...

Я жил по-всякому, писал
Про то, что знал, любил,
Писал про то, что не любил... я про альбом забыл.
Он в дальнем ящике стола ждал много долгих лет,
И он дождался, – вспомнил я про тот смешной обет.
А может быть, и не смешной? А может быть, и я
Не только скрежет угадал, но пенье бытия?

И я собрал свои стихи и просмотрел на свет:
Вот эти, кажется, пойдут. А эти точно нет.
Пускай там все правдиво, пусть
мир низок.

Но в альбом
Поклялся я впустить лишь свет.
И я стою на том.

Какой альбом?!.
Зачем альбом?!.
Мир полон зла, грехов!
А здесь тиснение – «Альбом».
И ниже – «Для Стихов».

Секстет

Мы были так давно с тобой в разлуке
С тех пор, как познакомились с тобой,
Что я успел забыть родные руки,
Глаза твои, и голос нежный твой,
Грудные, чуть картавившие звуки,
Всё то, что я успел назвать судьбой.

Всё то, что я успел назвать судьбой,
Забылось, а не кануло в разлуке,
Я был за гранью памяти с тобой,
Мне голову кружили чьи-то звуки,
И тонкие к лицу тянулись руки,
И взгляд не отпускал забытый твой.

И взгляд не отпускал забытый твой,
И дни текли холодные в разлуке,
И тонкие, белеющие руки
Тянулись, словно ветви, над судьбой,
Туда, где были счастливы с тобой,
Где знал я, чьи гортанны были звуки.

Где знал я, чьи гортанны были звуки,
Судьба твоя была моей судьбой,
Переплелись мои с твоими руки,
Мой слух, и самый нежный голос твой,
Но я не знал, что будем мы в разлуке,
Ведь были в мире только мы с тобой.

Ведь были в мире только мы с тобой,
Не думал я о встрече, о разлуке,
Легко стояло солнце над судьбой...
Но эти нарастающие звуки,
Но этот долгий взгляд, быть может, твой,
Но эти тонкие, твои, быть может, руки!

Но эти тонкие, твои, быть может, руки,
И голос, может быть, уже не твой,
Который я забыл, и эти звуки
Я всё-таки зову своей судьбой,
Хотя с тех пор, как встретились с тобой,
Мы почему-то так давно в разлуке...

В ночной роще

Как разряд светоносный, исторгнутый в ночь мирозданьем,
Как зелёная молния, блещущая через листву,
Соловьиный раскат, преломляясь в коленях, рыданьем
Напрягает пространство и долго волнует траву.
Чем ещё два волнения во тьме соловьиного лета,
Чем ещё два пространства влюблённые соединить?
От звезды до травы льётся нить серебристого света,
От луны до ручья золотая протянута нить.

Ты не звонишь. И день, и два...
Я в будке, на углу проулка,
Диск накрутив, дышу едва
В шуршащую мембрану. Гулко
Грохочет сердце, и без толка
Шумят в апреле деревья...
Какие жалкие слова!
Какая глупая прогулка!

Я возвращаюсь в дом. Отныне
Забуду все, замкнусь в гордыне!..
Звонят? Подумаешь, дела,
Я всё забыл... но что со мною?
Сад счастлив, мокр, горит луною,
И тает снег, и ты пришла!

Сон

Мы с тобой поссорились во сне.
Ты курила, сидя на диване,
Близилось лицо твоё ко мне
И как будто таяло в тумане.

Было нам отчаянно вдали
Друг от друга ссориться...
едва ли
Мы с тобою это сознавали,
Просто мы иначе не могли.

И твоих подруг метался смех,
И пластинки чёрные кружили,
Только мы с тобой,
за млечной пылью,
Словно две звезды,
вдали от всех,
Таяли, мерцали, говорили...

Бахытжан Канапьянов

Валерию Антонову

I

Золотая тишина
Разлита сквозь паутину.
Створки старого окна
Незначай рукой раздвину.
Лес осенний за окном
Накануне листопада.
Где-то отдаленный гром,
Ветра вздох после разряда.

II

Ветра вздох после разряда,
Где-то отдаленный гром.
Накануне листопада
Лес осенний за окном.
Незначай рукой раздвину
Створки старого окна.
Разлита сквозь паутину
Золотая тишина.

* * *

Когда я заплакал однажды во сне,
Волшебное слово промолвили мне.
А утром я вспомнить то слово не мог,
Мне мать отвечает:
– Не знаю, сынок...
Волшебное слово для близких людей
Мерещится рыбкою в неводе дней,
Когда засыпаю – в ночной тишине
Опять это слово приходит ко мне,
А утром я вспомнить его не могу...
Один только вздох, что не вставить в строку.
Как будто бы ношу сын принял из рук:
Всплакнул он во сне, заворочался вдруг.
Заветное слово пройдет ли сквозь сон?
А если пройдет, то запомнит ли он?

Лидия Степанова

* * *

Смотри вослед, смотри, пока не скроет
Меня причудливый изгиб дорог.
Хочу, чтобы ненастною порою
Твой взгляд меня от грусти уберег.

И в час, когда над уходящим летом
Взметнется сноп закатного огня,
Хочу, чтобы, пронизанные светом,
Глаза твои смотрели на меня.

И, отправляясь в дальнюю дорогу,
Я оглянусь — не раз, не два, не три...
А ты все время пристально и строго
Вослед смотри.

* * *

Когда костер почти совсем потух,
Вдруг захотелось вновь тепла и света.
Старательно с полуистлевших веток
Серебряной золы сдуваю пух.
Рукой от ветра искру заслоня,
Шепчу себе: «Сберечь костер не просто...
Дуй на него, покуда столб огня
Не скрутит в кольца белую бересту».
И вот опять веселый слышен гул.
Глаза и мысли у костра во власти.
Как будто кто-то светлый заглянул
Мне прямо в душу и шепнул о счастье.

Евгений Курдаков

* * *

Когда-нибудь на склоне этих дней
Приснится мне плывущая из дали,
Знакомая до каждой складки шали
Любимая из юности моей.
Я буду вновь без памяти влюблен,
Не потому, что сердце стосковалось,
А оттого, что больше не осталось
И в снах того, чем был бы я прощен.
Чем мог бы оправдать на склоне дней
Единственно оставшуюся милость —
Молить о том, чтоб снова мне приснилась
Любимая из юности моей.

Жестокий романс

Мне снится соперник счастливый...

Н. В. Кукольник

Тускнеет закат сиротливый,
И ночь подступает, звеня...
Не снись мне, соперник счастливый,
Ты будешь несчастней меня,
Когда не во сне утомленном
Она и тебя в свой черед
Приемом, таким мне знакомым,
Другому шутя предпочтет.
И ты мне не снись, дорогая,
Хотя в этой яви без снов
Еще я грущу, напевая:

«Разлука уносит любовь...»
Да, страсть не грешит постоянством,
Но все для того, может быть,
Чтоб снова жестоким романсом
Бессмертную пошлость избыть,
Чтоб музыкой неторопливой
Заполнить постылую высь...
Не снись мне, соперник счастливый,
И ты, дорогая, не снись...

* * *

Растворимся в воде и озоне,
Оглянись осторожно назад:
Чьи-то тени в мерцающем звоне
Беспрерывно над нами парят.
Ощути же: с терпеньем и мукой
Пробиваясь в глухие сердца,
Дуновеньем, свечением, звуком
Нас тревожат они без конца.
Все настойчивей трепет касаний,
Все теснее взволнованный круг
Налетающих напоминаний
Обо всех растворенных вокруг.
Птицей взмыть ли легко и печально
Иль волной приласкаться к ногам —
Чем же мне через годы случайно,
Неназойливо вспомниться вам?
Чем до самого сердца идущим
Тронуть вас за пределом дорог?
Чем лишь мне беспредельно присущим
С вами снова побыть бы я смог?
...Над трепещущей зеленью мая
Чей пожар, чья заря там видна?
То горит, то горит, не сгорая,
Золотая моя купина.

Обратный сонет

Не то меня гнетет, что и с тобою
Остался я, как прежде, одинок,
Не тем я удручен, что в горький срок
Все будет решено само собою,
Не тем, не тем, что собственной рукою
Я этому приблизиться помог.
Боюсь того, что в днях неумолимо,
Когда-нибудь со дна притихших лет
Всплывет все то, чего давно уж нет,
И вновь переоценится незримо.
На многое прольется новый свет,
Полюбится, что было нелюбимо,
Но прошлое — оно необратимо,
Как этот перевернутый сонет.

Станислав Ли

* * *

Не стало корейских имен.
Остались короткие
Наши фамилии.
И по-прежнему пища
Родная горчит,
И дед
На вопросы о прошлом
Молчит...

* * *

Школьный звонок
Сквозь годы прорвется
Нежданно —
Из сада, где только
Недавно
Шиповник отцвел...
Гляди!
На лицах счастливых
Девчонок из нашего класса
Улыбки еще
Не сошли...

* * *

Я давно не касался вина.
Не тревожил давно
Загустевшую рану...
В мире,
Быстро меняющемся,
Забываю я
Даже тебя...

* * *

Далеко, за рекой
К нежным звукам свирели
Поплыла душа...
Светлый день отошел.
И небрежным мазком акварели
Кто-то
Месяц вписал
В небосвод опустелый.

* * *

Распустят сады
Бело-розовый цвет.
Сладчайший мед лепестков...
И чутко душа отзовется.
Заплачет она,
Засмеется

И, в танце кружась,
Упадет
На мягкий ковер —
Из опавших цветов...

Орынбай Жанайдаров

Ночная бабочка

Бессонными глазами
Вгляжусь в уснувший мир.
Стиха хрустальный замок
Стальными сбит гвоздями.
И мыслей изобилие
Разверзло пустоту,
И фары, словно бивнями,
Пронзают темноту.
И спит моя любимая,
Устала и тиха.
Спит ночетью мудробильная
Песнь в горле петуха!
И бабочка ночная
Крылами воздух бьет,
Смертельный начиная
Галактики облет!

* * *

Буцефал, Росинант,
Кулагер, Гульсары,
Вам бы в небе сиять,
Удивляя миры!..
Из каких древних книг,
Из каких звездных тайн
Появился, возник
В мифах мудрый кентавр?
В мире бешеной спешки,
Строй фигур обгоня,
Превращается пешка
Не в ферзя, а в коня!
Мы их метим безжалостно,
Тавро ставя, как варвары.
Почему же ближайшее
К нам — созвездье Кентавра?
Есть великая странность:
Куда мчится, легка,
Во Вселенной туманность
Конская Голова?..
Ты лети по степи,
Конь, веками испытан.
Тебе есть где ступить,
Вбиты звезды в копыта!

Валерий Михайлов

* * *

...и чем дальше, тем больше любви:
Сердце все раскрывается слепо
Непомерному чуду земли,
А быть может, и неба, и неба.
Так, наверное, чует строка,
Пробуждаясь, стихов приближенье.
Так, наверное, чует река,
Разливаясь, морей надвиженье.
Не пойму, то ли день, то ли ночь,
И не вижу, не чую причала...
Неужель океанская мощь —
Это только начало, начало?..

* * *

Не жаловаться вовсе, никому.
Не отвечать, когда о боли спросят.
Справляться с ней, как прежде, самому,
Пока душа все тело не износит.
Кому нужна твоя простая боль?
У каждого своей вполне хватает.
Твоя соленей? Выпарится соль.
Ее кому-то, может, не хватает.

* * *

Я тебе писал просто так,
Я тебе не друг и не враг.
Я тебя любил — не любил,
А потом забыл — не забыл.
Я к тебе пришел — не пришел,
А потом ушел — не ушел.
Вот такие дела — не дела...
Так и жизнь: была — не была...

* * *

Я любил тот высокий пустынный закат
И спокойный его, тихо меркнувший свет,
Что сиял над землею столетья назад
И что будет сиять еще тысячи лет.
Я любил тот немислимый воздух весны,
Словно юной свободы пьянящий глоток,
Что в сырой черноте надышали, тесны,
Тополиная почка и клейкий листок.
Я любил ту степную горячую пыль,
Как, шипя, в ней вскипал теплый дождик слепой,
Позабытую ту босоногую быль,
Где когда-то я был самым лучшим собой.

Татьяна Ровицкая

* * *

И когда я от вечной погони
Оторвусь и глаза подниму —
Одиночества светлые кони
Подлетели к окну моему.
Пригляжусь — это белые розы
Кто-то, бросив, поймал на лету.
Подойду — это мечется воздух,
Белым светом пронзая листву.
И в огромном оконном проеме
Не узнать ни звезду, ни листок.
Только воздуха светлые кони,
Только розово-синий восток.

* * *

Буду смотреть на тебя и лукавить:
«Чем ты хорош? Ну ничем, ну ничем!»
Но беспощадно заметит мне память:
«Это зачем?»
Буду с тобой говорить безучастно —
Весел ли, грустен ли, что мне с того?
Сердце накажет: «Желай ему счастья —
Любишь его...»

* * *

Я обойму тебя тревогой —
Ты не уедешь далеко!
Я поперек тебе — дорогой,
Наперекор тебе — рекой!
Не просто так — гремлю над полем,
Сверкаю изо всей тоски!
Остановись! Уже от боли
Седеют ранние виски.
Уже заря срывает маски
С лесных огней и с городских,
И никакие больше сказки
Не изведут твоей тоски —
Ведь все равно с моей тревогой
Ты не уедешь далеко:
Я поперек тебе — дорогой,
Наперекор тебе — рекой!

Кайрат Бакбергенов

День Первый

Для внуков дед придумал
Веселую игру.

Лежал в постели,
А нам велел встать друг за дружкой.
Назвав по имени,
Он целовал нас в лоб.
И каждый поцелованный бежал,
Чтоб встать в конце,
Опередить другого.
«Ах, вот ты где!» —
Он улыбался, назвав по имени.
...в тот день последним не был я
Ни разу,
И, быть может,
Впервые я тогда украл у брата.

Ночь

1
Подслеповат, как курица,
И плутоват, как бес,
Щербатый месяц щурится
И щерится с небес.
И все тебе мерещится, —
Не на речном песке, —
Мертвеет и трепещется,
Как рыба на крючке,
Лицо твое, поддетое
Усмешкою кривой.
...вот горюшко отпетое,
Отпитое тобой.

2
На окнах бились занавески,
И колыхалась полумгла,
И отзывалось болью резкой
В плече отсутствие крыла.
И вдруг пространство обнажалось,
И скрадывались все углы.
Лишь звезды, в ход пуская жала,
Не разделяли этой мглы.
Миров неощутимы грани,
И все, что создано тобой,
Тебя так щедро отвергало
И выдавало с головой.

Бахыт Каирбеков

* * *

Степь.
Луна.
По-над речкою юрта.
Полог поднят. Кизяк задымил.....
Мир кочевья,

Родного уюта,
Где я не жил...
И вроде бы – жил!
Тень мою угловатую тонко
Тусклый свет на ковре удлинил.
Недопел я, – спросила сестренка,
Словно сам у себя я спросил:
Почему на домбре не играю?
Почему я по-русски пою?..
Ух, глазастая стала какая!
Чуть примолкла,
И вновь «почему?»
Почему
Испугался ужонка?
Насмешил своим криком аул?
Почему –
Показала ручонкой –
Не по-нашему взял пиалу?
Степь и ночь...
Степь и ночь...
И – дорога
Вдаль уходит в накрапах копыт...
Постою под луной
У порога.
Что-то долго сестренка
Не спит...

* * *

Всего прочнее на земле печаль...

Анна Ахматова

Я встану до зари, неспешно вспоминая ...
Омою лик свой – сердце отворю.
Сегодня надо мной – незримые – витают
Друзей ушедших души, я их благодарю.

Прошу прощения, беседую и плачу,
Есть время до восхода, пока они со мной,
Молитвой утренней общенье обозначу
И успокою их, и дух ослабший свой.

* * *

Моя любовь к тебе – хрустальная капель,
Что весело поет, роняя слезы,
И враль-февраль, и марта канитель,
Грохочущие ласковые грозы.

И сочность нежная травинки,
Подснежника сливовая слюда,
В лучах сверкающая льдинка –
Еще не талая волшебная вода...

Моя любовь к тебе – не щебет, клёкот –
Так пробует струну певец,
Так из глубин высоких, издалека,
Идет, идет желанный гул небес.

Моя любовь к тебе – взмах крыльев мотылька,
Тоска тычинок, спрятанных в бутоне,
Стремление лучей, летящих сквозь века,
Холмов коснуться, и уснуть в истоме.

Моя любовь к тебе – так коротка,
Как жизнь, как слава, как преданье,
Она живет в благоухании цветка,
В стихе одном – исповедальном.

* * *

По перевалам, жизнь не подгоняя,
Взбираюсь, веря, что за ними даль
Меня порадует – такая неземная,
Что станет мне утрат земных не жаль!

И я лопатками почую – крепнут крылья,
И тело невесомо полетит
Над надоевшей безымянной пылью ...
И я поверю – Бог меня хранит!

Из повести В. Киктенко:

А что же наша Когорта, куда подевалась, рассеялась, растворилась? <...> Ещё недавно единая, чувствующая плечо друг друга, ритм, сердцебиение, она вдруг разъединилась... <...> неизбежно проступившее, сильное личностное начало повело каждого по своей, непохожей на другие, дороге.

<...> Жизнь над нами попросту надсмеялась — такое было тогда ощущение. И на доброе десятилетие многие замолчали. А кто-то и навсегда. Но теперь, собирая по крупицам лучшее, свершенное нашей Когортой, которая разбрелась в те «бездомные» годы, вижу — мы свое слово сказали. Сказали сильно. Оставшиеся в живых скажут еще. Вижу, как она опять собирается воедино, Когорта, и уже не делю ее на живых и ушедших. Вот она, команда молодости нашей, нашей жизни, общей судьбы, единого некогда порыва. Сильного творческого прорыва, из глубины — на простор.

<...> по главной, мистической сути она была общей, эта дорога в большой мир, общая тяга к разъединению, пробе себя, осознанию себя отдельной, творчески состоявшейся единицей. Но, как подсказывает старый, с высоты прожитого, поздний взгляд на жизнь в целостности – к разъединению временному. История старая, как мир. Ещё у Катулла писано о таком дружестве:

*«Хоть из дому общей выходим дорогой,
По разным дорогам домой возвратимся...»*

РАЗДЕЛ 5 ЧТО РУССКОМУ ЛЕГКО – ИНОСТРАНЦУ НЕ ПОНЯТЬ

8 ОСОБЕННОСТЕЙ РУССКОГО ЯЗЫКА, КОТОРЫЕ МОГУТ ВЫЗВАТЬ У ИНОСТРАНЦЕВ ПРИСТУП МИГРЕНИ

Статья из приложения AdMe.ru

Будучи носителями русского языка, мы не воспринимаем его как сложный или странный. Однако, судя по впечатлениям тех иностранцев, которые взяли на себя смелость заняться его изучением, язык умеет удивить неподготовленного человека. Оказывается, самые простые слова и даже отдельные буквы способны ввести чужеземцев в состояние ступора.

AdMe.ru подслушал, как иностранцы оценивают некоторые особенности русской речи. Как оказалось, взгляд на русский язык через призму их восприятия помогает заново оценить его необычную красоту.

1. «Русский текст выглядит как матрица» (Джастин Хаммонд, канадец)

© *The Matrix / Warner Bros.*

Первое, что замечают многие иностранцы, просто глядя на фрагмент русского текста, – это обилие в нем знаков, похожих на арабские цифры: з=3, б=6, ч=4, о=0, в=8. Неудивительно, что русскоязычный текст частенько напоминает им набор цифр из заставки к фильму «Матрица».

2. «Безударные гласные – это очень сложно» (Стив Кауфман, полиглот из Канады)

© *Party Like a Russian / Columbia Records*

© *Party Like a Russian / Columbia Records*

Пишем «Торонто», а говорим [Таронта]? Действительно, иностранцам сложно привыкнуть к тому, что в русском языке одна буква может читаться как какая-то другая в зависимости от того, ударная она или нет. К тому же еще и ударение в русском языке нефиксированное – двойная проблема.

3. Самое первое изучаемое слово – «бомба из согласных звуков» (Патрик Сьюэл, англичанин)

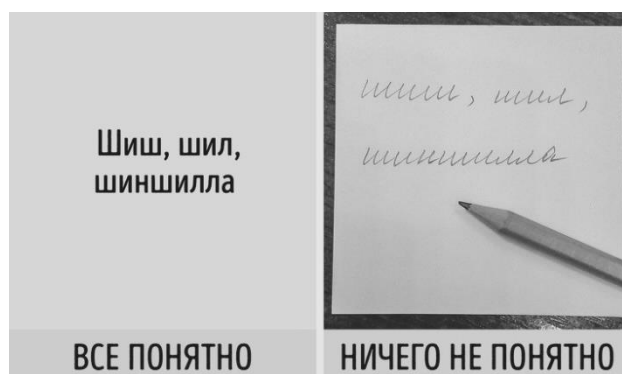

© Depositphotos © Eastnews

Все иностранцы хором жалуются на нечитабельные нагромождения согласных в русском языке. Например, произнести слово «Псков» для многих из них практически нереально – они невольно «разбавляют» его начало гласными: «Песков», «Писков».

И с этими трудностями им приходится сталкиваться уже в начале обучения. Обычно в первую очередь изучают слова приветствия: Hello! (англ.), Salve! (ит.), Hallo! (нем.), Bonjour! (фр.). Какое слово учат на первом уроке русского языка иностранцы? Правильно: «Здравствуйте!». Нет, «Добрый день» для них произнести ничуть не легче.

4. «Писать „курсивом“ на русском — это просто ад!» (Аян Синх, американец)

Большинство иностранцев привыкли даже на родном языке писать печатными буквами, поэтому рукописные тексты, столь распространенные в российской реальности, выглядят для них пугающе и предельно непонятно.

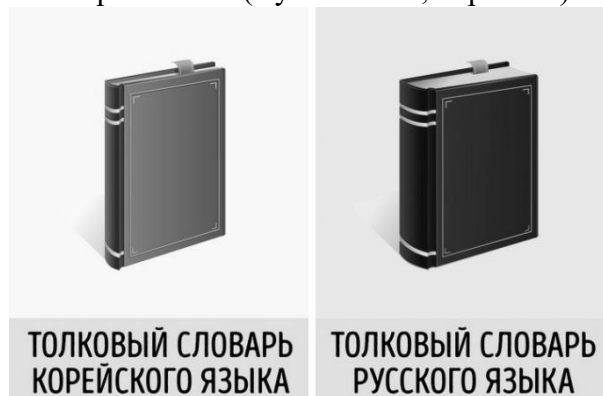
5. «Самая страшная буква русского алфавита — „ж“. Она напоминает медведя» (Джастин Хаммонд, американец)

© Depositphotos

Особые сложности вызывает буква «ж»: «Письменная буква «ж» – как лабиринт в магазине IKEA. Как ее правильно писать?!» – недоумевают иностранцы.

6. «Много, слишком много приставок» (Кунга Минь, кореянка)

© Depositphotos © Depositphotos

Русский язык славится богатством смыслов и обилием слов, способных передать малейшие нюансы действительности, но для иностранных студентов необходимость их изучения превращается в каторгу.

Им не понять, почему, к примеру, нам не хватило глагола «говорить» и мы придумали «выговорить», «договорить», «наговорить», «проговорить», «заговорить», «переговорить», «разговаривать», «уговаривать».

А ведь еще почти ко всем из них можно добавить «-ся» и получить совершенно новое значение! Взрыв мозга!

7. «Еще одна запутанная вещь – это огромное количество слов, выражающих движение или его отсутствие» (Катерина Никэзи, гречанка)

© Emoji © Emoji

Иностранцы часто жалуются на то, что в их языках для обозначения движения используется какой-то один глагол, тогда как в русском их десятки.

«Если я скажу «я хожу в Лондон» (как I go по-английски), на меня посмотрят как на сумасшедшего. Я должен говорить «я лечу, я еду, я плыву». Почему я сразу должен решить, как я туда двинусь? I go – и все. I go to London, I go to shop – какая разница, как ты туда добираться?» – недоумевают румынский футболист Рэзван Рац.

В этом контексте представляется вполне правдоподобным гуляющий по просторам интернета диалог иностранной студентки Натали Шэрс с ее преподавателем по русскому языку: «Я, помнится, спросила у своего учителя, как перевести на русский to go. А он мне говорит: «Поверь, ты к этому еще не готова!».

8. «Самое сложное – падежи: сколько лет ни учи, не выучишь!» (Судзуки Кинихиро, японец).

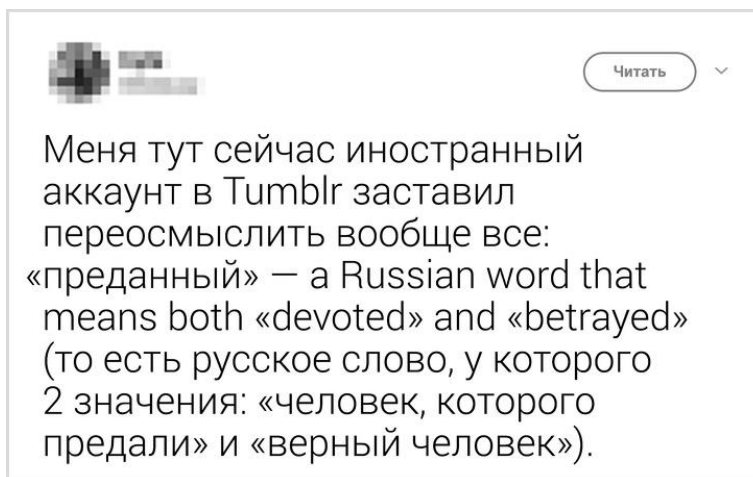
© Depositphotos © Depositphotos

Большинство иностранцев сетуют на наличие в русском языке системы склонений и считают ее едва ли не самой существенной сложностью в его изучении. «Я вообще не понимаю, как смог разобраться с ними!» — жалуется американец Аян Синх.

«Я перестал понимать, кто я. Потому что по-испански я Джонатан, а по-русски – Джонатана, Джонатану, Джонатаном. Поначалу мне было очень непривычно, что мое имя все время меняется», – вторит ему эквадорец Джонатан Каррено.

И в самом деле для иностранцев склонения в русском языке — это не просто 6 падежей, а (с учетом 3 родов, 4 вариантов основ и наличия специальных форм для множественного числа) полторы сотни вариантов окончаний, в которых просто невозможно не запутаться.

Бонус: когда иностранное толкование привычного слова вводит в ступор

© BabaevaAnnaT / Pikabu

И тем не менее, несмотря на очевидные сложности, все эти иностранцы влюблены в русский язык, восхищены его красотой и богатством и нацелены на его дальнейшее изучение. А еще они все немного завидуют нам, ведь то, что они познают с таким трудом, мы освоили еще в раннем детстве.

Фото на превью [The Matrix / Warner Bros](#)

РАЗДЕЛ 6 ❧ НАШИ ЮБИЛЯРЫ

МОЛОДЫЕ ЮБИЛЯРЫ КАФЕДРЫ

Л.С. Торохтий

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Этот 2020-ый год для кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев оказался урожайным и на юбиляров. Трое коллег родились в 1970 году. Им уже 50! Им было по 15 лет, когда в КазГУ им. С.М. Кирова зародилась кафедра русского языка для иностранцев! А сейчас эта кафедра для них – дом родной, в процветание которого они уже сами вложили много сил и знаний.

Это Гульбагиза Абласымовна Мусаева, Алма Садукасовна Казмагамбетова и Хорлан Сеитовна Каскабасова.

Дорогие юбиляры!

Коллектив кафедры языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев Факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби от всего сердца поздравляет Вас с юбилеем.

50-летие – это золотая середина, это новая жизнь и новые ощущения, время, когда количество переходит в качество, когда мудрость и опыт сочетаются с энергией юности. И пусть этот новый этап жизни дарит Вам 50 новых оттенков яркого, красочного и счастливого.

Мы желаем Вам здоровья и долгих лет творческой жизни, сопровождающихся счастьем, любовью, светлой надеждой и постоянной удачей, а трудовая деятельность приносит удовольствие и достаток.

Пусть каждый день будет наполнен интересными встречами, удивительными открытиями и хорошим настроением, а вечер встречает уютным теплом с родными людьми.

Мы желаем Вам оставаться такими же очаровательными и элегантными, неповторимыми и женственными, не знать ни усталости, ни печали, и каждый день силой своих женских чар делать мир совершеннее, а своих близких – все более счастливыми.

26 марта 2020 г. исполнилось 50 лет
кандидату филологических наук
доценту **Гульбагизе Абласымовне Мусаевой**

ЕРЕН ЕҢБЕК ИЕСІ

Райхан Дүйсенбаева
КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Ұстаздық тағылым мен ғылым жолына еңбегі мен бар уақытын бағыштаған, адамгершілік бейнесі, парасаттылығы мен дарабоздығы өзара астасқан, адам жанына жылылық пен адами құндылықты дарытатын, қарапайымдылығы мен кішілігі үндескен ерекше жан, шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру дайындығы кафедрасының доцент міндетін атқарушы,

филология ғылымдарының кандидаты – Гүлбағиза Әбіласымқызы Мұсаева парасаттың өлшеміне айналған еңселі елуге толып отыр...

Гүлбағиза Әбіласымқызы 1970 жылы Алматы облысы, Жаркент ауданы, Ұлы Жібек жолы орналасқан Пенжім ауылында 26 наурызда дүниеге келген. Ұрпаққа адами қасиет, тәрбие мен тектілік атаның қанымен, ананың сүтімен келеді. Қарапайым тіршілігі адал еңбекпен өрілген, өмірлері өнеге мен ғибратқа толы, шаруақор, ісмер әкенің сөзін-өсиет, ананың сөзін - қасиет деп, тәлім-тәрбиесін алған Гүлбағизаның азаматтық тұлғасы биік болып қалыптасты. Айтқан сөзі – тәлім, әңгімесі-тағылым, тыңдаған адам ғибрат алатын, парасаты - биік, ақылы – дария, әкесі - Әбіласым, анасы - Салиқаның нар қасиеттерінен нәр алып өскен еді. Үстіміздегі жылы өмірі өлеңмен өрілген, ұрпағына ұлттық салт-сана тұрғысынан ұлағатты ұстаз бола білген, шежірелі Салиқа ананың «Ананың аманаты» деген кітабы осындай ғибраттың үлгісі еді.

Саналы өмірінің сан жылдарын білім мен ғылымға, ұстаздық жолына арнап келе жатқан әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің түлегі (1992ж.) әрі осы оқу ордасының көрнекті де талантты өкілдерінің арасынан айрықша дараланып көзге түскен Гүлбағиза оқуын аяқтап, өз университетінде еңбек жолын бастап, (1994ж.) жиырма бес жылдан аса ғылым мен білім кеңістігінде ғалым- ұстаз болып еңбек етіп келеді.

Гүлбағизаның басты қасиеттерінің бірі де бірегейі – ғылымға деген адалдығы, талант пен зерттеушілік қабілетінің үйлесімділігі. Мен оның алғаш ұстаз болып университет табалдырығын аттаған күннен бері ілім-білім саласындағы зерттеу аясы да, ауқымы да кең, қарымы мен қайтарымы өлшеусіз ғылым саласында тоқтаусыз, сан-салалы еңбек жасап келе жатқанына, әріптес болған күннен бастап куә болдым. Жап-жас Гүлбағиза 1997 жылы Сорос- Қазақстан қоры Қазақстан Республикасы Білім министрлігімен бірлесе отырып «Гуманитарлық білім беруді жаңғырту» бағдарламасы негізінде жарияланған қазақ тілі оқулықтары байқауының жүлдегері атанған «Қазақша сөйлегің келе ме?» оқу кешенін (қосымша авторлармен бірге) жарыққа шығарды. Бұл кешен қазақ тілін үйренуге арналған оқу құралдары жоқтың қасы кезеңінде қазақ тілін үйренуге келген шет елдік азаматтарға, өзге дәрісханаға қазақ тілін үйрететін оқытушыларға таптырмас оқу құралы болғанын ерекше атап өтуге болады. Қанша уақыт өтсе де бұл оқу құралы өз маңыздылығын жойған жоқ. Ал «Қазақ тілі. Алғаш бастаушыларға арналған оқу құралы» 2009 жылы Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі Тіл комитетінің қазақ тілі оқулықтары бойынша жарияланған байқауының «Жаңа технологияларды қолданғаны үшін» номинациясының жеңімпазы атанды.

Тіл танымды өмірінің алтын қазығына айналдырған, тіл теориясы мен әдістемесі саласында зерттеулері мен тәлім – тәжірибесі мол, шетелдіктердің тілдік және жалпы білім беру кафедрасының 2004-2013 жыл аралығында меңгерушісі болып, кафедрада оқу-әдістемелік үрдістің жас мектебін қалыптастырған ұлағатты ұстаз, тағылымды - ғалым, филология ғылымдарының докторы, профессор Жанар Әзілханқызы Нұршайықованың жетекшілігімен 2006 жылы – тіл теориясы мамандығы бойынша «Қазақ тіліндегі жай сөйлемдерді виртуализациялау (меңгеру мақсатында)» атты кандидаттық диссертациясын қорғады. Ғылыми зерттеуде қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгеруге қажетті грамматикалық білімді біртұтас алгоритмделген жүйеге біріктіретін жай сөйлемдердің виртуалды-интегралды стеммасы жасалынып, жай сөйлемнің құрылымын меңгерудің динамикасы көрсетіліп берілді.

Сонымен қатар сөйлемді кіші құрылымдарға бөлшектеп, кезеңдік меңгеру заңдылықтарын анықтап, оның функционалдық ерекшеліктерін сипаттап берді. Бұл зерттеу қазақ тіл білімі ғылымына қосылған үлкен үлес еді.

Гүлбағиза тіл меңгерудің шешімін табуы тиіс мәселелерінің қай-қайсысында болса да бел ортасында жүреді. Тіл үйренушінің дербес танымдық белсенділігін арттыратын жаңаша жаңғыртып оқыту (инновациялық) жоғары белсенділікті дамытып (интерактивтік) оқытудың деңгейлік әдістемелері мен жобалық әдістерді өзінің зерттеу нысанына алды. Кафедра оқытушыларының көп жылғы оқыту, үйрету әдістемелерінің практикалық тәжірибелерін ғылыми тұрғыдан талдап, жинақтап қазақ тілін шет тілі ретінде, өзге тілді дәрісханаларда оқытатын оқытушылар үшін әдістемелік құралдар жазды. Осы кезеңде Қазақ тілі аудиовизуалды курс . Қазақ тілі шет тілі ретінде (Базалық деңгей), Қазақ тілі шет тілі ретінде (Жалғастырушы деңгей) атты оқу құралдарын шығарды.

Шетелдік азаматтарға тіл үйретіп білім беру үшін оқытушы алдымен оқу үдерісінің дұрыс жүргізілуін жетік меңгеруі керек. Бұл тұстағы Гүлбағиза Әбіласымқызының педагогикалық қабілеттілігі мен ұстаздық өрелігі тағылым боларлықтай.

Гүлбағизаның басты қасиеттерінің бірі де бірегейі ғылымға деген адалдығы, талант пен зерттеушілік қабілеттерінің үйлесімділігі. Ол -тіл саласындағы зерттеу аясы да, ауқымы да көкжиегі де кең, ғылым саласында тоқтаусыз, сан-салалы еңбек жасап келеді. Елуден астам ғылыми-әдістемелік мақалалардың, оқу бағдарламалары мен әдістемелік нұсқаулардың авторы. Қазақ тіліндегі жай сөйлемдерді меңгеру динамикасы атты монография да тынымсыз ізденістің үлгісі деуге болады.

Гүлбағиза Әбіласымқызы – әсем келбетімен, үйлесімді де сәнді киім киісімен, қазақи биязылығы айқын көрінетін жібектей мінезімен, әуезді дауысымен, жалпы айтқанда, бар болмысымен әріптестері мен әр жылы әлемнің түкпірінен келетін шетелдік азаматтар арасында сыйлы, беделді. Бекзаттық пен азаматтықты, адамгершілік пен тектілікті бойына сіңірген жары Нұржан екеуі алтын асықтай иманды, инабатты, білімге құштар, еңбекқор екі ұл мен бір қызды өсіріп, тәрбиелеуде.

Бүгінде осындай тынымсыз еңбек пен талмас талаптың арқасында елу деген еңселі белеске шыққан Гүлбағиза Әбіласымқызына зор денсаулық, толайым табыс, еңбегіне жеміс, отбасының береке-бірлігін тілейміз. Сөзі мен ісі үйлесімді, жоғары сый-құрметке лайық, халықтық мінез бойына сіңген, жастарға өсиет-өнеге айта білетін, парасатты, ортамыздағы дара тұлға, абзал-ана болып, абырой- мерейі асқақтай берсін.

Г.Ә. Мұсаеваның негізгі еңбектері

1. Екшембеева Л.В., Мұсаева Г.Ә., Құрышжанова Ә.Ә. Алғашқы қадам: (Қазақша сөйлегіңіз келе ме? оқу кешенінің 1-кітабы). – Алматы: Балауса, 1997. – 208 б.
2. Ж.Ә. Нұршайықова, Мұсаева Г.Ә. Бастау. Қазақ тілінің интенсивті курсы. – Алматы: Қазақ университеті, 2005. (екінші басылым) –108 б.
3. Мұсаева Г.Ә., Дүйсенбаева Р.И. Кел, қазақша сөйлеуге жаттығайық! – Алматы: Қазақ университеті, 2006. –114 бет.
4. Мұсаева Г.Ә., Ешимов М.П. Қазақ әдебиетімен танысайық! – Алматы: Қазақ университеті, 2007. – 116 бет.
5. Нұршайықова Ж.Ә., Мұсаева Г.Ә. Қазақ тілі. Алғаш бастаушыларға арналған оқу құралы. – Астана: ІС-Сервис, 2009. –144 б.
6. Мұсаева Г.Ә. Қазақ тілі аудиовизуалды курс. – Алматы: Қазақ университеті, 2011. – 70 б.
7. Мұсаева Г.Ә. Қазақ тіліндегі жай сөйлемдірді меңгеру динамикасы. Монография. – Алматы: Қазақ университеті, 2013. – 172 бет.
8. Мұсаева Г.Ә. Қазақ тілі – шет тілі ретінде (Базалық деңгей) Оқу құралы. – 1-кітап (Өңделіп толықтырылған, – 2-басылым). – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 244 б.
9. Мұсаева Г.Ә. Қазақ тілі – шет тілі ретінде (Жалғастырушы деңгей) Оқу құралы. – 2-кітап (Өңделіп толықтырылған, – 2-басылым). – Алматы: Қазақ университеті, 2017. – 138 б.

30 июля 2020 г. исполняется 50 лет кандидату филологических наук Алме Садуакасовне Казмагамбетовой

Г.С. Койшыбаева
КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Алма Садуакасовна работает на кафедре языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби около 20 лет. Преподаватель, *автор* большого числа *учебно-методических работ* и научных *статей*, уникальный методист, Алма Садуакасовна определила профессиональное развитие сотен студентов, которые работают в самых разных областях профессиональной деятельности в Казахстане и за рубежом.

Алма Садуакасовна Казмагамбетова родилась 30 июля 1970 года. В 1987 году поступила в Кызылординский педагогический университет имени Коркыт-Ата на филологический факультет и в 1992 году успешно окончила его по специальности «Русский язык и литература». Педагогический стаж – 27 лет. В 2004-2007 гг. обучалась в аспирантуре на кафедре общего языкознания филологического факультета КазНУ им. аль-Фараби и в июне 2008 г. защитила кандидатскую диссертацию. Тема диссертационного исследования «Вербализация проксемного поведения в языке художественной литературы», разработка которой имеет несомненное научное значение и дальнейшие перспективы. Научный руководитель – д.филол.н, профессор Н.Ж. Шаймерденова

А.С. Казмагамбетова имеет более 60 научно-исследовательских статей, изданных в журналах и сборниках ближнего и дальнего зарубежья, неоднократно выступала на конференциях различных уровней.

С 1 сентября 2006 года работает на кафедре языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев факультета довузовского образования КазНУ им. аль-Фараби. За время работы на факультете преподавала дисциплины: «Практический русский язык», «Языковая адаптация», «Язык делового общения», «Язык специальности».

27 августа 2020 г. исполняется 50 лет старшему преподавателю Хорлан Сеитовне Каскабасовой

Л.С. Торехтий

КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Хорлан Сеитовна Каскабасова в 1992 году окончила Казахский государственный университет им. аль-Фараби, филологический факультет по специальности «Русский язык и литература» (филолог, преподаватель русского языка и литературы).

С 1993 года по настоящее время работает в КазНУ им. аль-Фараби. Стаж работы 27 лет. На кафедре языковой и общеобразовательной подготовки иностранцев вела следующие дисциплины: Практический русский язык (элементарный, базовый, продвинутый уровни), Русская литература, Языковая адаптация, Интенсивный курс русского языка в казахской аудитории, Лексика. Грамматика. Чтение. Письмо (элементарный, базовый, продвинутый уровни), аспектные курсы «Аудирование», «АВК», «Говорение».

Х.С. Каскабасова занимается научной и учебно-методической работой. Имеет более 50 публикаций по психолингвистике, теории языкового сознания и межкультурной коммуникации, методике преподавания РКИ, в том числе в изданиях, рекомендованных ККСОН. Является автором 5 учебно-методических пособий.

Каскабасова Х.С. прошла курсы повышения квалификации в ИПК КазНУ им. аль-Фараби (2002, 2008, 2015, 2019). В 2009 году прошла курсы повышения квалификации в Государственном

С.Пушкина по специальности «Преподавание русского языка как иностранного», в 2010 – в Центре международного образования МГУ им. М.В.Ломоносова.

Х.С. Каскабасова участвует в ежегодных международных научно-практических конференциях и научно-методических семинарах.

Являясь членом методбюро факультета, проводит мониторинг учебного процесса на кафедре.

Х.С. Каскабасова выполняет общественную работу на факультете: руководит музыкальным клубом, проводит большую воспитательную работу с иностранными студентами на кафедре и факультете. Участвует в организации торжественных и праздничных мероприятий на кафедре и факультете. В 2013 году иностранные студенты заняли призовое место в университетском празднике «Студенческая весна». Концертная программа была подготовлена Хорлан Сеитовной.

Ее студенты активно участвуют в научных студенческих конференциях

Х.С. Каскабасова пользуется заслуженным авторитетом и уважением коллег и студентов.

☞ РАЗДЕЛ 7 ОБ АВТОРАХ

☞
АВТОРЫ «ДАЙДЖЕСТА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ»

Азнабакиева М.А. – старший преподаватель, КазНУ им. аль-Фараби, Алматы, m.aznabakiyeva@gmail.com

Алимова Р.Т. – магистр, преподаватель колледжа КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. raikhan_72@mail.ru

Алтынбекова О.Б. – д. ф. н. профессор КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. oliviaec@mail.ru

Асильбекова Г.У. – учитель казахского языка и литературы школы-гимназии №49 им. Ы. Алтынсарина, Тараз. uzenbekovna@mail.ru

Асылбекова Н.Ө. – к.ф.н., доцент Таразского государственного педагогического института, Тараз. nurjamal2704@mail.ru

Akhmedova A.K. – Senior teacher Al-Farabi Kazakh national University, Almaty. aak_08@mail.ru

Барлыбаева М.С. – учитель КГУ средней школы №11 им. Е. Берликожаулы, Талдыкорган. barlybaeva70@mail.ru

Берденова К. А. – магистр, учитель казахского языка и литературы школы-гимназии №81, мастер-педагог, Алматы. berdenova.73@mail.ru

Досмайлова К. У. – учитель казахского языка и литературы средней школы №47, Тараз. Uzenbekova.47shool@gmail.com

Дүйсенбаева Р.И. – старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. raiha-kz@mail.ru

Ignatova E.R. – Candidates of Philol.Sci. docent Al-Farabi Kazakh national University, Almaty. elenaignatova55@mail.ru

Ихсангалиева Г.К. – д.ф.н. доцент КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. ikhshan.gulnara@gmail.com

Каскабасова Х.С. – старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. horlankaskabasova@gmail.com

Койшыбаева Г.С. – к.ф.н, старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби, Алматы

Курманова Т.В. – старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. kurmanova.taisiya@mail.ru

Мусаева Г.А. – к.ф.н. доцент КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. gulbagiza_70@mail.ru

Нарегеева А. – учитель средней школы №5 им. Шоғы Мұңалұлы, Магистауская область, район Мұнайлы. n_ardak88@mail.ru

Нуржанова Ж.С. – к.ф.н. доцент КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. nur.zhanna@list.ru

Нуршаихова Ж.А. – д.ф.н. профессор КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. zhanara26n@mail.ru

Нүртілеуова С. – старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. sandu_210380@mail.ru

Рүстембеков М.К. – магистр, старший преподаватель Таразского государственного педагогического института, Тараз. rk_marat@mail.ru

Sadenova A.E. – Doctor of Philol.Sci. prof. Al-Farabi Kazakh National University, Almaty. sadenovaa@mail.ru

Tolmacheva D.S. – Candidates of Philol.Sci. doc. Al-Farabi Kazakh national University, Almaty. diana.tolmacheva.51@mail.ru

Торохтий Л.С. – доцент КазНУ им. аль-Фараби, Алматы. valtoro45@mail.ru

Научно-методическое издание

ДАЙДЖЕСТ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НОВАЦИЙ

Альманах научно-методических материалов

№8 апрель 2020

Технический редактор: Накипов М.Н.

Обложка: Нуршаихова А.А.

Подписано в печать 04.05.2020 г. Формат 60x84 1/16
Бумага офсетная №1. Печать RISO. Объем 5,9 п.л.
Тираж 100 экз. Заказ № 39.

Отпечатано в ТОО «Жания –Полиграф»
г.Алматы, ул. Жандосова, 58

